

אוצר חמדה

*

והוא אוצר ידיעות נכבדות ונפלאות

מלוקט מספרים רבים ונדירים

*

הודפס בדפוס איכות - 08-9797441

**"והנה לאיש חכם ונבון,
רוצה להבין דברי חכמים,
אפתח לו אוצר חמדה
שאצרו חכמים במטמונים"
(גור אריה למהר"ל פרשת פינחס)**

בחסדי השי"ת עלה בידי להעלות על הכתב, חלק
מידיעות חשובות ונפלאות שהצטברו אצלי במשך השנים.
הדברים לא נכתבו עפ"י סדר מסוים, אלא כסדר חידושם.
הדברים נכתבו בפרק זמן קצר, ע"כ לא הספקנו להגיה
כראוי, ע"כ אשמח לקבל כל הארה והערה, בטלפון:
072-3387710 או בפקס: 08-9744624
כמו"כ בדוא"ל: e0583219093@gmail.com

מפתח הידיעות

- ב. מתי היה מעמד קידוש השם הראשון הגדול בעולם?.....ב.
ב. כמה אנשים השתתפו במעמד אור כשדים?.....ב.
ב. מדוע לא נזכר בתורה מעמד אור כשדים?.....ב.
ג. האם אברהם אבינו היה מחויב למסור נפשו על?.....ג.
ד. בזכות מה קיבל אברהם אבינו את ארץ ישראל?.....ד.
ה. היכן למד אברהם אבינו תורה?.....ה.
ו. למה התחבא אברהם אבינו בישיבת שם ועבר?.....ו.
ז. מה משמעות הביטוי 'אזנים לכותל'?.....ז.

האם אליהו הנביא מצטרף למניין?.....ח.
למה הוצרכו לספינות במדבר?.....י.
מדוע בארה של מרים הוציא נחלים במדבר?.....יא.
איך חילק משה רבינו את י"ג ספר התורה?.....יב.
היכן היה לישראל מקווה במדבר?.....יג.
בארה של מרים היתה מודיעה האיד יחנו ישראל!.....יג.
אלו מעדנים העלתה בארה של מרים?.....יד.
מניין היה לישראל דגים במדבר?.....יד.
מהיכן היו לישראל חיטים במדבר לאפיית מצות?.....טו.
לצורך מה העלתה הבאר דשאים ובשמים?.....טז.
מניין היו לישראל בגדים חדשים במדבר?.....טז.
איך היו ישראל מכבסים בגדיהם במדבר?.....יז.
מדוע לבש נח בתיבה בגדי החמודות?.....יז.
למה נקראו בגדי אדה"ר 'בגדי חמודות'?.....יח.
מה היה מצויר על בגדי החמודות?.....יט.
איך הגיעו בגדי החומדות לנח?.....יט.
מה עשה יעקב עם בגדי החמודות לאחר שהתברך?.....כ.

מהי כותנת הפסים של יוסף?.....כ.
אלו בגדים לבש מרדכי היהודי?.....כא
מי הרג את נמרוד?.....כא
הצד בשבת ע"י בגדי החמודות האם חייב?.....כב
מתי משנה המלאך אעת האדם לדמות חיה?.....כג
מדוע נתברכו דווקא נח ובניו בברכת 'מוראכם וחתכם'?.....כג
מה הטעם שמועד לבהמה אינו מועד לאדם?.....כה
בזכות מה נתעוררו בני קרח לתשובה?.....כה
באיזה ספק הלכתי הסתפקו בני קרח?.....כו
מנהג יפה לשעת ברקים ורעמים!.....כז
מה עשה הדיין מפרשבורג בעת שהיו ברקים ורעמים.....כח
מה הם הקולות מסביב להר סיני בזמן הזה?.....כט
מנהג קדמון לתלות ביצי בת יענה בבית הכנסת.....ל
מדוע ה' הגלה לבבל גם את הדגים והעופות?.....לג
מדוע רק דג השיבוטא נשאר בגלות בבל?.....לג
מה עושים שוכני הגהינם בעת מנוחתם בשבת?.....לה
היכן נמצא גן עדן התחתון?.....לז

מדוע הניח הקב"ה דווקא חרב בפתח גן עדן?.....לט
מיהו רבינו שת הרופא בר יפת?.....לט
מי נמצא תחת כנפי השכינה?.....מ
מדוע לא היו הדגים במעמד הר סיני?.....מ
האם שייך דין שביתת בהמתו אצל דגים?.....מב
האם דג שהרג חייב מיתה?.....מב
מדוע לדגים יש פחות שייכות למצוות?.....מב
דוד המלך היה נוהג בבית המדרש כאדם פשוט?.....מג
אדם שנעשה כחית השדה.....מה
אביו של דמא בן נתניה היה מטורף.....מו
כמה אריות היו בגוב האריות אליו הושלך דניאל?.....מח
האיך ניצל דניאל מהאריות?.....מח
מי הרג את דניאל?.....מח
עוף מן השמים בסיום מסכת של הגאון.....מח
התמונה של 'החכם צבי'.....נא
איך מכירים טובה לבעלי חיים.....נב
מדוע הורה יעקב ליוסף לשאול בשלום הצאן?.....נג

טעם מצוות כיסוי הדם.....נג
מה מקבל הכלב בשכר שמירתו על העדר?.....נה
מה קיבלו הכלבים על שתיקתם במעמד הר סיני?.....נו
מדוע זכו הכלבים לשכר כפול?.....נז
מדוע דווקא החמור זוכה לפדיון בכורו?.....נח
להכרת הטוב אין גבול וזמן!.....נט
איזה שכר מקבלת הבהמה שמסייעת לחרוש?.....נט
מדוע נותנים לעופות אוכל בערב שבת שירה?.....נט
מי קרא את שמו על שם הפרה?.....סב
במה התגלגלה ושתי המרשעת?.....סג
מצבה על קבר הכלב.....סג
מדוע זכה הכלב לשבת ליד רב אבהו?.....סה
האיך היה מותר להושיב כלב ליד רב אבהו?.....סה
מדוע נישק דוד המלך את העכביש?.....סו
באחרית הימים יתגלו כלים נפלאים!.....סז
מכח הבכי של הילד מת המורה הנכרי.....סח
נס מופלא שארע למהרש"ל.....סט

סגולת מי השילוח בזמן הזה.....ע

לאיזו לשכה בביהמ"ק נכנסו קצת אנשים?.....עא

צמח הזהב.....עב

האם מותר לסכך בצמח הזהב?.....עג

חכמת שלמה המלך.....עד

האם גם בארץ ישראל גדל צמח הזהב?.....עה

עדות על צמח הזהב.....עו

מנהג להכות העדים בשעת הקידושין.....עז

להיזהר מלאיים על בנו שיכהו.....עז

האם גם על בנו של אחר אסור לאיים?.....עח

עד איזה גיל אסור לאיים?.....עט

אסור לאיים על בנו בדבר טמא.....פ

ממציא הדפוס הוא חסיד אומות העולם!.....פא

יבואן התפוחי אדמה הוא חסיד אומות העולם!.....פב

כל רז לא נעלם מחז"ל!.....פג

כל מה שהמדענים מגלים קיים כבר בתורה!.....פג

מה היה כתוב על טבעתו של שלמה המלך?.....פד

הנהנה מטעות עכו"ם לא רואה סימן ברכה.....פה
לא יערב כספי טעות עכו"ם עם כספו.....פז
מדוע יהודי גרמניה זכו באופן יחסי להציל כספי בשואה?....פז
במה זכה יונה הנביא שיתגיירו בגללו?.....פח
יין קשה פחד פתאומי מפיגו.....צ
מניין נובעת הכנסת האורחים של הישמאעלים.....צא
מקור השם 'פטימה' אצל הישמאעלים.....צג
גם אם נשך הנחש בירושלים הארס אינו מזיק!.....צד
האם גם קיים הנס שלא מזיק נחש בירושלים?.....צה
היה מביט אל מקום המקדש ומתרפא!.....צו
האם מותר להרוג נחש בשבת בירושלים?.....צז
האם חוששים לגילוי משקים בירושלים?.....צז
מה המיוחד בפרצוף של עם ישראל?.....צח
באילו מסכתות יהיה המשיח בקי במיוחד?.....ק
פרעה היה משחק בכדור.....קא
עונשו של המבזה הוריו.....קב
הזהב שתרכמו ישראל למשכן הוציא פירות!.....קג

באיזה אופן ציפו בזהב את קרשי המשכן?.....קד

'נבואה קטנה' בזמן הזה?.....קה

מעלת מקום ישיבת הצדיקים.....קה

השפעת האדם על בגדיו.....קו

מעלת נישוק ידי אדם גדול?.....קז

מי ראוי להוציא ספרי תורה לפני המלכים.....קז

בהלויית יעקב אבינו היו שומרים שלא יהיה דוחק.....קח

לכלוך גורם לשיער לגדול מאד.....קח

האם השערות גדלות גם לאחר המיתה?.....קי

המגדל הגבוה בעולם.....קי

כמה אנשים בנו את המגדל האדיר?.....קיא

מדוע לא רואים כיום את המגדל?.....קיב

מדוע הותיר ה' חלק מהמגדל לדורות?.....קיג

מדוע מקיימים ברית מילה דווקא בסכין?.....קיד

מתי נוסדה המלוכה בעולם?.....קטו

מי בנה את בניין מערת המכפלה?.....קטו

מאלו אבנים נבנתה חומת מערת המכפלה?.....קטז

'מערת המכפלה' במרוקו.....קייז

לאיזה צורך השתמש אלכסנדר מוקדון במראות?.....קייח

בריות המזיקים בעיניהם.....קייח

עונשו של משיח השקר ימ"ש.....קייט

בזכות לימוד המשניות יבוא המשיח.....קייב

מדוע נקראות המשניות 'מסכתות'?.....קייג

איך צריך לחזור על המסכתות?.....קייז

הניגון המיוחד ללימוד המשניות שהיה לחז"ל.....קייז

גובהו וגבורתו של נבוכדנצר הרשע?.....קייט

מדוע נקרא 'נבוכדנצר' בשם זה?.....קיי

מדוע ה' הגדיל והעצים את נבוכדנצר?.....קייא

איך מבריחים נחשים?.....קייג

איך מכירים טובה לרשע?.....קיי

מצווה לראות את הנס.....קיי

האם יש מצווה לראות את בארה של מרים?.....קייא

האם יש מצווה לראות נרות חנוכה?.....קיי

נשיאת כפים בחו"ל.....קיי

תכונת דם הסלמנדרא.....קלח

חלוקו של אותו האיש ימ"ש.....קלט

רב אשי עשה מהדורה נוספת לש"ס.....קמ

מחלת הסרטן בתקופת הראשונים.....קמ

הרפואה למחלת הסרטן.....קמא

האם מברכים שהשמחה במעונו בסיום מסכת?.....קמב

האדם מטבעו מסתכן עבור חבירו.....קמג

לא אמר אדם צר לי המקום גם בזמן הזה.....קמו

נס מיוחד במכת ערוב.....קמז

בני ישראל במצרים היו עשירים!.....קמח

סגולתה של אבן הפטדה?.....קמט

מדוע קיבל שמעון את אבן הפטדה?.....קנ

האם אפשר לפסוק דין עפ"י אבן הפטדה?.....קנ

הנס שארע למשה רבינו כשאמר 'פקד פקדתי'.....קנג

מה הסיבה שה' עשה את משה כבד פה?.....קנד

האם משה רבינו התרפא במתן תורה מכבדות פיו?.....קנה

צפורה אשת משה לא זכתה להשתתף בשירת הים.....קנז

עצה להינצל מצרה.....קנח
כיצד לנהוג בצרעת בזמן הזה?.....קנט
מתי לא חשים לקול באשה ערוה?.....קס
עשן הקרבן היה מודיע על הרשע.....קסב
שמות קרח ועדתו פרחו ונעלמו.....קסב
האם אפשר לשרוד שבועיים בלא לאכול?.....קסג
איך שרד ר"א בן הורקנוס שבועיים בלא אוכל.....קסד
כיצד השביע השי"ת את האריות בתיבת נח?.....קסה
הרוחץ גופו במים קרים מועיל כשתיה.....קסו
יש יחידים המסוגלים לצום זמן ממושך.....קסז
טעם שנקרא רבינו יעקב בשם 'רבינו תם'.....קסח
רפואה בזכות לימוד התוספות.....קע
באיזה אופן מותר להתרפאות בדברי תורה?.....קעג
מיתת רוצח בזמן הזה.....קעד
היכן קבור הרמב"ן?.....קעז
שירת השמש.....קעט
מה קרה למי ששמע את שירת החמה?.....קפ

קריאת על שם מי שחי קודם האבות.....קפא
איך יתכן במציאות שפתים דובבות בקבר?.....קפג
השר שיר טהור • שפתותי מחבר השיר דובבות בקבר.....קפד
הנהגת העולם נמסרה לעוסקי התורה.....קפה
שכרם העצום של לומדי התורה.....קפז
מה הפירוש 'תיקו'?.....קצב
האם 'תיקו' זה לחומרא או קולא?.....קצד
האם קיימים שני אליהו הנביא?.....קצה
עונש המדבר בחזרת הש"ץ.....קצו
חומרת הסחת הדעת מהתפילין.....קצז
מדוע קפצו יהודי כורדיסטן למים?.....קצח
מה עשו לשליח מירושלים שהגיע לכורדיסטן?.....קצט
האם מותר לדרוך על מעקה?.....ר
למה לא קיבל החת"ס את התלמיד לשיבתו?.....רא
הצדקה המופלאה של הקרן אורה?.....רג
המוסר נפשו על קדושת השם אינו מרגיש ייסורים.....רו
המזכיר השם המיוחד לא ירגיש בייסורים.....רז

המוסר נפשו על קדושת ה' ירגיש תענוג במקום ייסורים.....רז
עדות לכך שהמוסר נפש לא מרגיש ייסורים.....רח
מסר נפשו, אף שלא מת נחשב לו כמי שמת.....ריא
קיום מצוות קידוש ה' כל יום!.....ריב
נוסח ברכת קידוש ה'.....ריג
אם קידוש ה' הוא מצווה התלויה באחרים.....רטו
האיך מברכים על ק"ה והא אין מברכים על פורענות?.....רטז
האם מברכים שהחיינו על מצוות קידוש ה'?.....ריח
קטן שנעקד על קידוש ה' אם מברכים עבורו.....ריט
הילד שמסר נפש על קדושת השם.....רכ
הניצול ממיתה על קידוש ה' האם יברך הגומל?.....רכג
מרן הבית יוסף הובטח שיזכה למות על קידוש השם.....רכד
האם אכן מת הבית יוסף על קידוש ה'?.....רכה
מדוע קינא המשגיח דפונוביז' בגוי היפני?.....רל

מעמד קידוש השם הראשון הגדול בעולם

כשנמרוד הרשע השליך את אברהם אבינו לכבשן האש באור כשדים, הגיעו כל העם לחזות במעמד, ונוכחו במקום כתשע מאות אלה איש, נשים וטף.

וכך מביא ב'סדר הדורות' (אלף תתקצ"ח):
 "ויאמרו אשר ביזה את המלך ואלהיו באש ישרף. על כן יבערו את כבשן הלבנים אשר בכשדים שלשה ימים, ושלשה לילות. ולהשליך את אברם לתוכו, ויאספו כמו תשע מאות אלה איש, וכל הנשים וטף נאספו אל הגגות ואל המגדלים לראות באברהם, ויתיצבו כולם יחד מרחוק, לא נותר אדם אחד אשר לא בא ביום ההוא לראות".

מדוע לא מוזכר בתורה מעמד אור כשדים?

כתב רבינו יונה בפירושו למסכת אבות (פ"ה מ"ג): "אור כשדים – שהפילו נמרוד לכבשן

האש וניצל, וזה אינו מפורש בתורה, ויש לנו רמז לדבר הזה מן התורה וכו'".

ויש להבין, מפני מה לא כתבה תורה בפירוש ניסיון נשגב זה של אור כשדים? (ואמנם תשובות רבות נכתבו לשאלה זו בראשונים ואחרונים ואכמ"ל. ויעוי' במש"כ בזה הרמב"ן בראשית פרק יא פס' כח).

תשובה נפלאה הביא בשו"ת 'אפרקסטא דעניא' (ח"ד, עניינים שונים, סי' שפ"א): ועוד י"ל בפתרון שאלת הגדולים חוקרי לב איך שמר אברהם אבינו שבת קודש, הרי היה לו דין בן נח, וגוי ששבת חייב מיתה? וי"ל עפ"י מה ששמעתי מאדמו"ר הגה"ק בעל אמרי יוסף זי"ע, שאמר בשם אחד קדוש, ליישב מה שלא נכתב בפירוש בתורה הנסיון של אור כשדים?

משום דמצוות עשה של קידוש השם לישראל ניתנה. וע"פ הדין לא היה אברהם אבינו רשאי למסור עצמו למיתה (היות והיה בן נח), אלא שאברהם אבינו במסירות נפש - מסר

**גם חיי עולם הבא על קידוש השם, וזהו מסירת
נפש ממש.**

**ובתורה אינו ראוי לכתוב רק מה שהוא ע"פ
תורה (ומה שנכנס אברהם אבינו לכבשן האש הוא
ממידת חסידותו ולא מחיוב דינא). ודברי פי
חכמים חן ושפתיים ישק".**

בזכות מה קיבל אברהם את ארץ ישראל?

**בזכות מה זכה אברהם אבינו לקבל את
ארץ ישראל בכלל ומערת המערה בפרט?
מובא בספר 'תשובות ופסקים לחכמי אשכנז
וצרפת' (סי' קפא):**

**"כתוב בספר יצירה, ארבע מאות מיני
עבודה זרה הניח אברהם אבינו, לכך נתן
הקב"ה ארץ ישראל שהיא ארבע מאות פרסה
על ארבע מאות פרסה. וקנה הקבורה, מערת
המכפלה בארבע מאות שקל כסף". כלומר,**

בזכות שאברהם אבינו הניח ועסק בתלמוד של ד' מאות פרקי עבודה זרה - לכך זכה למה שזכה.

(רבינו יהודה החסיד כתב בספר 'גימטריאות' (ענינים שונים, אות קכח): "ארבע מאות שקל" (בראשית כ"ג ט"ז), בגימטריא פרקים - מסכת ע"ז דאברהם אבינו ד' מאה פירקי; לפי שארץ ישראל ד' מאות פרסה, ועל כל פרסה ופרסה העמידו ע"ז).

ויש להסמיך זאת לדברי הגמרא בע"ז (יד ב):
"גמירי דעבודה זרה דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הוויין"

(וביאר המפרשים שאברהם אבינו הוצרך להילחם לבדו בע"ז, ולכך הוצרך להיות בקי בכל פרטי סוגי הע"ז שיש בעולם. אמנם בזכות שנלחם - התמעטה הע"ז בעולם, וגם נוסף זרעו שנלחם בע"ז. ומה שיש בידנו עתה הוא רק פרקי ע"ז שנצרך לדורות, והוא תמצית של כל הלכות הע"ז המצויים. (וראה באריכות בעניין זה בספר 'פרקי תורה' מהדורא תליתאי עמ' שפ"ג, ובספר 'עזרת כהנים' עמ' קל"ב, ועוד)).

היכן למד אברהם אבינו תורה?

מניין ידע אברהם אבינו את כל תורת העבודה זרה, ובאופן כללי, מניין למד את כל

התורה, שהרי אברהם אבינו קיים כל פרטי ההלכה, ואפי' עירובי תבשילין (כדאיתא במסכת יומא כח ע"ב)?

נאמר במדרש בראשית רבה (ויגש פרשה צה): "ומהיכן למד אברהם את התורה? רבן שמעון אומר נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים והיו נובעות תורה, ומנין שכן הוא שנאמר (תהלים טז) אף לילות יסרוני וגו'.

רבי לוי אמר מעצמו למד תורה, שנאמר (משלי יד) מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב". ורבים מהמפרשים ביארו שאת ההלכות של הע"ז למד ויסד מעצמו - מכח ניסיונו במלחמה כנגדם.

ובמהרש"א כתב (ע"ז ט' ע"א ד"ה תוס' וגמירי) שהקב"ה בעצמו דיבר ולימד אותו תורה".
ובילקוט 'מעם לועז' (נח יא, כח) מביא, שכשחיפש נמרוד את אברהם להשליכו לכבשן האש, התחבא אברהם בישיבת 'שם ובנו עבר'.
ויתכן שגם שם למד תורה.

ביאור הביטוי 'אזנים לכותל'

מקובל בעולם הביטוי: "אזנים לכותל", וכדברי רש"י בברכות (ח, ב ד"ה אלא בשדה) "דאמירי אינשי אזנים לכותל". (וכ"ה בויקרא רבה אמור פ' לב: "ר' לוי אמר אזנים לדרך ואזנים לכתל").

ובהבנת משמעות פתגם זה כתב בספר 'פחד יצחק' לרבי יצחק למנפרטי (ח"א אות א' ערך אזנים לכותל): "בעיר מנטובה מחוץ לפתח העיר הנקרא טא, יש ארמון מלכים הנקרא "פאל אצו דילטא", ושם בית והדר גדול נבנה בארק יוולטי, והיושב בזווית זו ומדבר דבריו בפיו קרוב אל הזווית בקול נמוך מאד מאד עד כי אפילו האנשים הקרובים אליו לא ישמעו מאומה. האיש הנותן אוזנו בזווית שכנגדו באלכסון - ישמע כל הדברים הנאמרים בלחישה ברורים מאד ובשפה ברורה.

ואני המחבר פעמים רבות הייתי שם ניסתי. ושמעתי שכיוצא בזה נמצא בהרבה

מקומות באיטאליא וחוצה לה. ודבר זה קל להבין למי שיש לו יד בחכמת ההנדסה ואולי לזה כיוונו רבותינו באומרם אזנים לכותל כלומר לפעמים אדם מדבר וחושב שאין שומע וטועה. יען כי דבריו נשמעים למרחוק בהקרב האוזן לכותל. וכאילו יש לכותל אוזנים לשמוע."

(לשונות נוספים של 'אזנים' מצינו ב'פרקא דרבינו הקדוש' (פרק בבא דששה, אות ל): "ואל תסיח אחר הכותל, מפני ששנו חכמים עינים להרים, ואזנים לכותלים, אזנים לבית הכסא". ובמדרשים שונים נאמרו ג"כ: אזנים ליער, אזנים לתורה, אזנים להרים)

האם אליהו הנביא מצטרף למניין?

בשו"ת "תורה לשמה" (סימן ש"פ) נשאל על דינו של אליהו הנביא, כשיורד לעולם הזה

ומתלבש בגוף כאדם רגיל ולומד עם החכמים - האם יש לו דין כשל מלאך גמור, או של נביא מבני האדם. והנפ"מ היא, אם חסר אחד למניין, ויש ביניהם את אליהו הנביא - האם יכול להצטרף למניין?

והשיב לשואל: "גם בהיותו מלובש בגוף בעוה"ז ויושב עם החכמים ובא עמהם בדמות אדם ממש, עם כל זאת הוא חשוב מלאך ויש לו דין מלאך גמור בכל העניינים ואינו נכלל עם בני אדם" (ועיי"ש בראיתו. ועי' עוד רבות בדינים אלו בשו"ת "ציץ אליעזר" חלק י' סימן כה פרק כו).

ושו"ר שהחת"ס (שו"ת ח"ו ליקוטים סי' צח) כתב בפירוש, שאליהו הנביא מצטרף לכל דבר שבקדושה כשהוא מתגלה בגופו, וז"ל: "אבל האמת יורה דרכו כי מעולם לא עלה אליהו בגופו למעלה מיו"ד טפחים, אך נפרדה נשמתו מגופו שם, והנשמה עולה ומשמש למעלה בין מלאכי שרת, וגופו נתדקדק ושורה בג"ע התחתון בעוה"ז, וביום הבשורה במהרה בימינו

תתלבש נשמתו בגוף הקדוש הלז ואז הוא ככל
 אדם מחכמי ונביאי ישראל, והוא מוסמך מרבו
 אחיה השילוני או ממרע"ה אם הוא פנחס,
 והוא יסמוך את חכמי ישראל ואז יש לו דין
 ככל בני ישראל וכן בכל פעם שמתגלה
 ומתראה בעוה"ז מלובש בגופו הזך, אך
 כשמתגלה בנשמתו כמו ביום המילה אז איננו
 מחויב במצות במתים חפשי כתיב".

וכבר היה מעשה ידוע באחד מביהכ"נ
 בירושלים (יש אומרים שהיה זה בביהכ"נ המיוחס לר"י
 בן זכאי), שהיה חסר שם עשירי למניין, ונתגלה
 להם אליהו הנביא בדמות איש זקן והשלים
 להם.

למה הוצרכו לספינות במדבר?

המים שיצאו מבארה של מרים, התפשטו
 בכל מחנה ישראל, ובין דגל מחנה אחד לדגל

מחנה השני היה כעין נהרות של מים, עד כדי כך שאשה שרצתה לילך אצל חברתה בשבת אחר הוצרכה לשוט בספינה כדי להגיע אליה. מדרש תנחומא פרשת חקת (סי מח, וכ"ה במ"ר).

ובטעם הדבר שהתפשט הבאר לנהרות כתב רבינו בחיי (במדבר כ, ח) "והוצאת להם מים", שיצאו ממנו נהרות מושכין, שהרי אי אפשר לכל ישראל האנשים והנשים והטף לשתות על גוף הסלע גם להשקות בעירם שם, אם כן ימשיכו משם נהרים ויאורים רחבי ידים".

וז"ל המדרש: "כרוה נדיבי העם וגו' - שהיו הנשיאים עומדין על גבה, ומושכין במטותיהן כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו, וריוח שהיה בין הדגלים, מלא מים מגוברין, אשה שהיתה צריכה לילך אצל חבירתה, היתה הולכת מדגל לדגל בספינה, שנאמר הלכו בציות נהר (תהלים קה מא), ואין ציות אלא ספינות, שנאמר וצי אדיר [לא יעברנו] (ישעיה לג כא).

והגאון רבי דוד אופנהיים זצ"ל כתב, שביום פטירתו של משה רבינו כתב י"ג ספרי תורה וחלקם לכל שבטי ישראל (כדאיתא בדברים רבה פרשת וילך פ"ט), **ובכדי להגיע לכל שבט ושבת מישראל – היה נוסע באותן ספינות, שלולא אותן ספינות לא היה שייך לילך בין כל השבטים.** (הובאו דבריו בקובץ כרם שלמה, שנה צ' קובץ ח עמ' ז. ויעז"ש שדן האיך הותר למשה רבנו לשוט באותן ספינות, והלא יום פטירתו היה בשבת, ונמצא א"כ שנסע בשבת בספינות).

ישראל היו יכולים לשחות במימי הבאר

הבאר מלבד מה שהשקה מים, היו יכולין ישראל לשוט ולשחות בו, כמ"ש במדרש (ילקוט שמעוני, תהילים סי' תרכ"ח עה"פ 'למנצח אל הנחילות'): "באר מרים היה **בור שוחה**", ובפי' זית רענן כתב: "שהיו יכולין לשחות ולשוט בו".

ויש מי שכתב, שכל מי שנטמא במדבר היה
טובל לטהרתו בבאר.

הבאר היתה מודיעה האיך יחנו ישראל!

מצינו בילקוט שמעוני (פ' פקודי רמז תכו):
"הבאר היתה בפתח החצר סמוכה לאהליו של
משה והיא היתה מודיעה לכל המחנות **היאך**
יחנו. כיצד? כיון שעמדו קלעי החצר, היו י"ב
[נשיאים] עומדים על הבאר ואומרים שירה,
שנאמר באר חפרוה שרים, והיו **מימי הבאר**
יוצאין ונעשין נהרים נהרים."

נהר אחד יוצא ומקיף את מחנה שכינה
ומאותו נהר יוצאין ארבע נהרות בד' זוויות
החצר כל אחד ואחד הולך לבסוף משמש ב'
רוחות דרום ומזרח, ויוצא אל מחנה ישראל,
עבר מחנה הלויים היו מתערבין הנהרים זה לזה
ומקיפין את כל מחנה הלויים ומהלכין בין

משפחה למשפחה, ונראין טבליות טבליות
מקיפין את מחנה השכינה. ונהר גדול מקיף את
כל מחנה ישראל מבחוץ, ונעשין נהרים נהרים
בין כל שבט ושבט, והיו הנהרות מודיעין בין
כל אחת ואחת גבולן ואין אחד צריך לחברו.

ולא תאמר שמא בסילות המים (כלומר שהמים
סרוחים) - אלא מגדלין להן כל מיני מעדנים
מעין העולם הבא, שנאמר שלחך פרדס
רמונים נרד וכרכם (שיר השירים פ' ד, יג)."

אילו מעדנים העלתה הבאר?

ולכאורה אלו מעדנים העלתה הבאר. שהרי
האילנות והדשאים שהעלתה לא היו אלא לנוי
ולבשומי בעלמא, (וכמ"ש לקמן משם הנצי"ב
והמדרש)?

והנה איתא בילקוט שמעוני פרשת
בהעלותך (רמז תשל"ו): "באר היתה עמהם,
והיתה מעלה להם דגים שמנים יותר מכרי

צרכם". ויתכן שהדגים הללו היו אותם מעדנים שהבאר העלתה.

ושו"ר דברי הילקוט שמעוני לספר חגי (רמז תקס"ז) שכתב: "והיה כל שבט ושבט עושה לו אמת המים, וממשיכה מן הבאר, והיה ממשיכה אצלו, והיה נוטע לו תאנים ורמונים גפנים ותפוחים, והם עושים פירות בני יומם, כשם שהיה בבריאתו של עולם".

ועפ"י דברי מדרש זה, כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ד סי' ז' אות ב'), **דיתכן שבני ישראל במדבר היו זורעים לעצמם לפני פסח, למרגלות מימי הבאר, אחד מחמשת מיני דגן, בכדי לאפות מהם מצות לפסח**. (וז"ל: וא"כ אין מן התימא אם נאמר שכל אחד היה גם זורע חלקה אחת מאחד מה' המינים כדי שיהיה לו עכ"פ **לכזית מצה לפסח**, ולכבוד המצוה היה בודאי ובודאי גדל מהר).

לצורך מה היתה הבאר מעלה דשאים ובשמים?

הילקוט בתהלים (פרק כג) מביא דבר נפלא:
"בנאות דשא ירביצני.. שאל ר' אליעזר את ר'
שמעון ואמר לו כשיצאו ישראל ממצרים, האם
כלי קוריים (היינו כלי אריגה) יצאו עמהם? אמר
ליה לאו. ומהיכן היו לובשין כל ארבעים שנה?
אמר ליה ממה שהלבישום מלאכי השרת,
שנאמר 'ואלבישך רקמה' (יחזקאל טז י). מהו
רקמה? ר' סימאי אמר פורפירא.

ולא היו בליים? ולא קרית 'שמלתך לא
בלתה מעליך' (דברים ח ד).

ולא היו הקטנים גדילים? אמר ליה צא ולמד
מן החלזון הזה, שכל זמן שהוא גדל נרתיקו
גדל עמו.

ולא היו צריכין תכבוסת? אמר ליה הענן
היה שף בהם ומגהיצם.

אמר ליה, **ולא היו נשרפין?** אמר ליה צא
ולמד מן האמיינטון הזה, שאין מגהיצין אותו
אלא באור (הוא סוג בגד שנארג מחוטי אבן). ולא

היו עושין בהם כנמיות? אמר ליה במותן לא שלטה בהן רמה ותולעה, בחייהן לא כל שכן. אמר ליה ולא היו מסריחין מריח הזיע שלא היו מחליפין לבושיהן? אמר ליה הבאר היה מעלה להן מיני דשאים, ומיני בשמים, והיו מנענעין בהם, שנאמר בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני, והיה ריחו נודף מסוף העולם ועד סופו וכו'".

נח לבש בתיבה בגדי החמודות

נח היה חושש מהחיות המסוכנות שבתיבה, ובפרט לאחר שהאריה הכישו. והיו עמו בתיבה למשמרת את בגדי החמודות של אדם הראשון, שהיו חקוקים עליהם כל החיות שבעולם, והלובשם היה שולט על כל החיות. ולכן היה נח לובש את בגדי החמודות בעת שהיה מאכיל את החיות. כ"כ הרד"ל בפ"י לפרקי דר"א (פרק כג אות מה).

למה נקראו בגדי אדם הראשון 'בגדי חמודות'?

כתבו בעלי התוס' ב'דעת זקנים' (פרשת תולדות): חמודין היו - שהיו מצוירים עליהם כל החיות ועופות שבעולם, ונראין כאילו הם חיים, וכשהיה בשדה היו החיות והעופות באין אצלו ונצודין מאליהן". ועשה כן ה' יתברך כדי שאדם הראשון יוכל לשלוט על כל הבריאה. ומדוע נקראו 'חמודות' בלשון נקבה ולא 'חמודים' בלשון זכר? כתב בפירוש רבינו טוביה: חמדת, שהיה מתקשט בהן ככלה - לכך נקראו חמדת, לשון נקבה".

סדר מסירת בגדי החמודות מדור לדור

לאחר שאדם וחוה אכלו מעץ הדעת, תפר להם הקב"ה כתנות עור. ועל בגדים אלו של אדם הראשון, היו מצוירים כל מיני החיות והעופות והבריות שברא הקב"ה בעולמו.

ובפירוש הברטנורא 'עמר נקא', הביא שעל הבגדי חמודות היו מצוירים כל החיות שבעולם, "וכשהיה נוגע באחת מהצורות, היתה באה החיה ההיא לפניו ועושה בה כל חפצו".

ואדם הנחילם לדורות הבאים, כמ"ש הרד"ל: "בספר הישר איתא שאדם מסרה לחנוך וחנוך למתושלח, ומתושלח לנח, ומפני שהיו חשובין בעיניהן שהן מעשי ידיו של הקב"ה, והיה בהן קדושה כמ"ש בזהר בא בשם מלא אתעבידו מה דלא אתעבידו ביה שמיא וארעא כו', לכן היו גונזים אותה ומוסרין לראשי הדור וכן נח לקחה עמו לתיבה".

ועם סיום המבול, גנב חם את הבגדים מהתיבה (איתא במדרש, שחם גנב את בגדי החמודות כשנח השתכר באהל, ואין מקור הדברים לפני), והנחילם לבכורו כוש, וכוש הורישם לנכדו נמרוד. ונמרוד התפאר בהם, ובאמצעות הסגולה

המיוחדת הטמונה בהם הצליח לשלוט על כל הבריות.

ועשו הרג את נמרוד, וכשיצחק בירך את יעקב, לקחה רבקה הבגדים מעשו ונתנה ליעקב. וכשיצא יעקב מאהלו של יצחק, הטמינם בקרקע, כי אמר שאין עשו ראוי ללבוש אותם הבגדים (פרקי דרבי אליעזר פכ"ד).

לאחר שגדל יוסף, שוב הוציאם יעקב ממקום מחבואם והתקינם לבגד עבור יוסף, וזוהי כתונת הפסים (כ"ה בתרגום ירושלמי בראשית, פרק מח פס' כב).

ולדעות מסוימות נתגלגלו בגדי החמודות והגיעו לידי הרומאים, והיו מוצאין אותם אחת לשבעים שנה ביום אידם. (מסכת ע"ז יא ע"ב, ויעוי' בהגה' היעב"ץ שם. ובעז"ה כל עניין בגדי החמודות יובא ביתר הרחבה וביאור בספרי עה"ת שיו"ל בקרוב בפרשת תולדות).

וקצת משמע שגם למרדכי היהודי היה בגדים כדוגמת אלו, כמ"ש התרגום למגילת

אסתר עה"פ "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות" (ח, טו): "לבושא כתונא דארגון דצירין עלה כל צפר גדפא ועופי שמיא".

מי הרג את נמרוד?

הזכרנו לעיל את דברי המדרש שעשו הרג את נמרוד. ויש להתבונן במדרשים, הסותרים זה את זה: בבעלי התוס' לתורה איתא, וכן הוא בפירושי רבי יהודה החסיד לתורה: שבמלחמת המלכים אברהם הרג את אמרפל, ואמרפל הוא נמרוד?

ובספר 'גבול בנימין' (פרשת תולדות) עמד בזה וכתב, שאמנם אברהם אבינו הרג את נמרוד, ומנמרוד זה המשיכה שושלת של מלכים ששלטו בעולם ושם נמרוד (וכ"ה בסדר הדורות אלף השני, אלף תשפ"ח. ד"ה ויהי כאשר), ואילו עשו הרג את נמרוד השני.

(הספר 'גבול בנימין' שהוזכר - חיברו חכם נודע בתקופתו, וכינהו הכל בשם הרב"ך - רבי בנימין הכהן וויטאלי,

מגדולי הדור באיטליה, ומגדולי תלמידי של הרמ"ז, רבי משה זכות. ובתקופתו נתפרסם מאד, כשנתמנה להיות בורר בחלוקי הדעות שהיו סביב הרמח"ל, (שהיו מגדולי החכמים שחשדוהו ח"ו כממשיך לתורת ש"צ ימ"ש), אמנם לא זכה לסיים בירור זה ונפטר, ולאחמ"כ כבר נודע לכל צדקת וגדולת הרמח"ל).

הצר בשבת ע"י בגדי

החמודות – האם חייב?

יש לעיין באדם השובש בגדי החמודות אלו, וע"י כך ניצודים מאליהן החיות, האם בכה"ג נחשב כמעשה צידה? ובספר תורת המלאכות (ח"ה עמ' ק"נ) דן בזה: "ומהר"נ קרליץ שליט"א שמעתי, דמבואר בפרקי דרבי אליעזר דסגולת בגדים אלו שחמד מנמרוד, שהבהמות והחיות היו באים אליו ונופלים לפניו, אולם אין זה צידה טבעית אלא סגולי, ואפשר דזה דומה לצידה על ידי לחש שאסור על כל פנים מדרבנן.

מתי משנה המלאך את האדם לדמות חיה?

לאחר המבול הטביע הקב"ה בבעלי חיים פחד ומורא מבני האדם שנאמר "ומוראכם וחתכם על כל חית הארץ" (בראשית ט ב). ודבר נפלא כתבו בעלי התוספות: "וקשה, והרי עתה אוכלין חיות רעות את בני אדם והא כתיב ומוראכם וחתכם? ופי' ה"ר שלמה (ככה"נ הוא רבנו שלמה מטרומייש) כשהקב"ה רוצה למסור את בני האדם ביד חיה, בא המלאך ומשנה אותו בדמות חיה ובהמה, אז בא החיה וטורפתו והיינו דכתיב (תהילים מ"ט) "נמשל כבהמות נדמו". (מושב זקנים פרשת נח).

מדוע נתברכו דווקא נח ובניו

בברכת 'מוראכם וחתכם'?

בפי' הטור עה"ת כתב, דנח ובניו הוצרכו באופן מיוחד לברכה זו של 'מוראכם וחתכם', היות והיו יחד עם החיות זמן רב, והחיות כבר

התרגלו אליהם לכך כבר לא היה לחיות מורא מבני האדם כלל, ולכן הוצרכו דווקא בעת כזו לברכה של 'מוראכם וחתכם'.

ובאופן אחר ביאר האברבנאל: אין ספק שנח ובניו בצאתם מן התיבה היו משתוממים ומתאבלים על העבר יראים ופוחדים מהעתיד וזה מהדברים שהיו יראים ופוחדים מן החיות הטורפות, שבהיותם בקבוץ מדיני כבראשונה - כי תבא חיה כמו ארב, יהיו מתקבצים אנשים רבים להרגה, אבל עתה בהיותם יחידים היו מעותדים לכל מקרה ופגע.

וכנגד המחשבה מפחדם מהחיות הטורפות אמר 'ומוראכם וחתכם יהיה על כל חיית הארץ ועל כל עוף השמים' כי הצורה האנושים יש לה בטבע ממשלה ושולטנות, על כל מיני החיים, וכמאמרם ז"ל תינוק בן יומו חי אינו צריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים ומן החולדה, כי מעלת הצורה האנושית נכרת בטבע לכל, ואמר בידכם נתנו, להגיד שכבר קנו

מן התיבה קנין ההכנעה והכבוש לפניהם
ויתמידו תמיד עליה".

טעם שמועד לבהמה אינו מועד לאדם

במסכת ב"ק דף לז ע"א נאמר "מועד
לבהמה לא הוי מועד לאדם". ו'בנמוקי יוסף'
שם (דף י"ח ע"ב מדפי הרי"ף) כתב משם הרמ"ה,
**שטעם הדבר שבהמה המועדת לבהמה – אינה
מועדת לאדם, הוא משום שנאמר "ומוראכם
וחתכם", וכיון שכך יש פחד בבהמה לנגוח
אדם, ולכך עד שלא נגחה את האדם ג' פעמים
– אינה נחשבת מועדת לאדם.**

בזכות מה התעוררו בני קרח לתשובה?

בני קרח ברגע האחרון, לפני שירדו לשאול
תחתית, **הרהרו בתשובה**, ונתבצר להם מקום
גבוה בגהינם (ופירש"י: "מלשון (ישעיהו כז, י) עיר

בצורה, התקין להם הקדוש ברוך הוא מקום גבוה, שלא העמיקו כל כך בגיהנם, ולא מתו".

**ויש לדעת מהי הזכות הגדולה שעמדה
דווקא לבני קרח, שבזכותה התעוררו לתשובה?**

ודבר נפלא נאמר במדרש: "ומה זכות היה בידן של בני קרח שינצלו, שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן, רואין את משה וכובשין את פניהן בקרקע, אמרו אם נעמוד מפני משה רבינו נוהגין בזיון באבינו וכבר נצטוינו על כבוד אב ואם, ואם לא נעמוד כבר כתיב מפני שיבה תקום, מוטב שנעמוד מפני משה רבינו אף על פי שאנו נוהגין בזיון באבינו, באותה שעה הרחישו את לבם בתשובה, עליהם אמר דוד רחש לבי דבר טוב". (ילקוט שמעוני פרשת קרח רמז תשנ"ב).

**ויש להבין מה היו צדדי הספק של בני קרח?
כתב הגאון החיד"א בספרו 'פני דוד' (פרשת קרח): "וצריך לדעת במה נסתפקו, ומה היתה הכרעתם? ואפשר במאי דפליגי הרמב"ם והטור**

ביו"ד סי' ר"מ. דהרמב"ם סבר דאף גמ אביו
רשע בעל עבירות חייב בכבודו, אבל הסמ"ג
והטור חולקים עליו דאם הוא רשע אינו חייב
בכבודו.

וזהו אשר נסתפקו: אם נעמוד מפני משה
רבינו אנו נוהגים בזיון באבינו, ושמא הדין הוא
כדעת הרמב"ם - דאף אם הוא דאביו רשע אין
חייבים לכבדו, וא"כ אנו מבטלים מצות עשה
מפני שיבה תקום. זהו היה ספיקן.

והכריעו, דאפילו תימא דאביו רשע איתיה
בכבוד אב ואם. מ"מ רבו צדיק מכריע יותר
מאביו רשע. ולכן אמרו מוטב שנעמוד מפני
משה רבינו שהוא צדיק איש האלהים - ולכ"ע
אנו חייבים בכבודו, יותר מכבוד אב רשע".

מנהג יפה לשעת ברכים ורעמים!

בספר 'הברית' כותב (חלק א' פרק יד) אודות
מנהג מעניין בשעה שיש ברכים ורעמים: "יש
נוהגים לפתוח חומש פרשת עשרת הדברות

בסדר יתרו בעת הברק והרעם. ואין לשחוק עליהם במנהג זה, כי הטעם הוא בעבור כי שם נאמר 'ויהי קולות וברקים' (שמות י"ט טז), כלומר זכות אותן הקולות והברקים של מתן תורה אשר קבלנו מגין עלינו מן הקולות והברקים האלה המסוכנים".

ודבר נפלא הוסיף בספר 'עלי תמר' (על הירושלמי, ברכות פ"ט ה"ב עמ' רצ): " ויש להוסיף על פי מאמר ריב"ל בבבלי 'לא נבראו רעמים אלא כדי לפשט עקמומיות שבלב שנאמר והאלוקים עשה שיראו מלפניו' (ברכות נט ע"א), וא"כ משמש פתיחת החומש כסמל שישראל קבלו התורה בקולות וברקים למען תהיה יראתו על פניהם לבלתי חטוא. והרי עי"כ נתפשטו העקמומיות שבלב.

ומסופר על הרה"ג ר' משה טריטש דיין בפרשבורג ז"ל שבעת ברקים ורעמים זרו בני ביתו לעסוק בתורה אתו יחד ואפילו אם זה היה בלילה הקיץ אותם כי אמר שזה סגולה

להנצל מהברקים ומהרעמים כמאמרו של ריב"ל לא נבראו רעמים אלא כדי לפשט עקמומיות שבלב".

קולות סביב להר סיני בזמן הזה

נאמר במסכת אבות (פ"ו מ"ב): "אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה".

ודבר מופלא כתב התפארת ישראל בפי' למסכת אבות: אמרו הטבעיים בספרי [יעאגראפיע] שגם עכשיו סביב להר סיני נשמע באויר שממעל לההר תמיד קול הברה כעין קול רעם, דברים ואין מביין. וזה דבר פלא.

ולפע"ד לאלה רמז ריב"ל, שהקולות הנשמעים שם יתנו רמז להאדם להזכירו מתן

תורה. וכי עכשיו ירעם על הדור שאינן מכבדין אותה כראוי לשמור מצותיה כראוי. וזהו הקול הקטן החוזר מקול הגדול שנשמע אז ביום הקהל בעת מתן תורה. וזהו בת קול דקאמר הבא, ר"ל קול שנולד מקול אחר.

מנהג קדמון לתלות ביצי בת יענה בביהכ"נ

במדרש תלפיות מביא מנהג קדום והוא:
נהגו לתלות ביצים של בת יענה בבית כנסת!

ובטעם מנהג זה הביא המדרש תלפיות
כמה טעמים, ובראשם את דברי ה'שפתי כהן'
(פרשת תזריע): "בעניין בת היענה שמטלת ביצים ומניחם במקום גבוה ועומדת במקום רחוק כנגדם, ומבטת ורואה בהם ואינה מסיחה דעתה מהם, ובאותה הבטה היא עושה פירות שיוצאים האפרוחים, ואם יזדמן שתבא שום חיה ומפסיקה ראיותה בינה ובין הביצים

הורגת אותה חיה לפי שעל ידי אותו הפסק נעשים הבצים מוזרות ואינו נולד אפרוח מהם.

ולכן נהגו לתלות ביצים אלו בבית הכנסת – להראות לכל שעיקר התפילה היא שתתקבל ויעשה פירות, היא הכוונה, שלא יהא שום דבר מפסיק בינו לבין אבינו שבשמים, שהוא עומד כנגדו ומדבר עמו לנוכח ברוך אתה ה', עכ"ל".

"יש טעם אחר לתלות ביצי בת היענה בבית הכנסת, והוא לרמוז לכל נכנס ויוצא שתמיד עיני ה' על ישראל בלי הפסק רגע, ועל ידי השגחתו בנו אנו חיים ונעשים אפרוחים, ואם יפסק מהם הראיה רגע הם כלים ונאבדים. ובתנו אדם בדעתו כל זאת, מביאו אל הדביקות בהקב"ה בעלות על לבו חיבתו עמנו, שתמיד השגחתו עלינו בלי הפסק כדי להגין ולשמור אותנו מכל מזיק. וזהו כוונת הפסוק "הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו" (תהילים לג יח), ירצה עין ה' תמיד על יראיו הם ישראל בלי הפסק רגע מלהשגיח בהם,

ועושה כך בזכות המיחלים את חסדו שתמיד עיניהם תלויים בהקב"ה גם הוא יתברך מדה כנגד מדה השגחתו תמיד בישראל. גם כיון שמעולם לא זזה שכינה מארץ ישראל כתיב בה "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא יב), שתמיד השגחתו בה בלי הפסק כבת היענה זו כמדובר".

**ובזה נאמר טעם שנית על מה שתולין ביצי
בת היענה בבית הכנסת, דכיון שבית הכנסת
הוא מקדש מעט, בראות האדם שם הביצים
אלו, עולה על זכרוננו שעיני הקב"ה תמיד בארץ
ישראל מקום מקדשנו, ובזה בא להתפלל על
הגלות ועל החורבן. ומסיים המדרש תלפיות:
"ונלמד מזה שאין ללגלג על שום מנהג של
ישראל, כי לכולם יש שורש על מה שיסמוכו".**

מדוע ה' הגלה לבבל גם את הדגים והעופות?

איתא במדרש איכה רבה (ריש פ"ד דאיכה רבתי): "אמר ר' חנינא בר ר' אבהו **שבע מאות מיני דגים טהורים, ושמונה מיני חגבים טהורים ועופות לאין מספר, וכולן גלו עם ישראל לבבל, וכשחזרו, חזרו עמהם חוץ מדג ששמו שיבוטא. ודגים היאך גלו? ר' הונא בשם ר' יוסי אמר: דרך תהום גלו ודרך תהום חזרו.**"

ובפירוש המהרז"ו כתב דבר נפלא, שכל הסיבה שגלו כל המינים הנ"ל לבבל יחד עם ישראל, הוא מחסדי ה' יתברך - בכדי שיהיה להם די סיפוקם גם בארץ גלותם!

מדוע רק דג השיבוטא נשאר בגלות בבל?
הבאנו לעיל שכל הדגים חזרו מגלות בבל, מלבד דג השיבוטא. **ויש להתבונן מדוע דג**

השיבוטא – הוא היחיד שנשאר בגלות? ובכדי להבין יש להקדים דהנה בחי' הרש"ש ציין להגר"א שהדגים באו דרך הגידים שיש בקרקע. וז"ל הגר"א בביאורו לשו"ע יו"ד (סי' רא סק"ו): "וכתבו בספרי הטבע שכמה פעמים מצאו דגים בתוך בורות מים מכוונסים, ועוד כתבו שהניחו בתוכן דגים ועשו בהם סימנים בטבעות כסף ומצאום בנהרות, וכמה מעשים כזה". והעולה מדבריו, שהדגים שבאו דרך התהומות - עשו דרך ארוכה בנפתולי גידי הקרקע עד שבאו לבבל.

והנה בעץ יוסף כתב, בטעם הדבר שלא חזר השיבוטא גם, הוא משום ששדרתו של השיבוטא היא דקה ורכה, ומשום כך לא היה יכול לשרוד את הדרך חזרה מבבל לארץ ישראל, שהרי ארץ ישראל היא הגבוהה מכל הארצות.

ולאור דברי הגאון (שהביא הרש"ש) מובן יותר, שהיות והם עברו בגידי האדמה ממש (ולא רק דרך תהומות של מים), לכן היה קשה לשיבוטא

במיוחד לחזור לארץ ישראל, ולכך נשאר
בבבל.

מה עושים שוכני הגהינום בעת מנוחתם?

במחזור ויטרי (סי' ק"ה) הביא מתשובות
רש"י, שהרשעים בזמן מנוחתם מן הגהינם
בשבת קודש, מבקרים בלילי שבת בבתי
הכנסת.

ובספה"ק איתא שיש חלק מן הנשמות
שמכניסין אותם בשבתות לגן עדן. ובשו"ת
'בנימין זאב' (סי' קסא) מביא משם 'מסכת גן
עדן': "המתים יוצאים בשבת ושותים מים מן
הנהר היוצא מן העדן".

והנה בספר חסידים (סי' תשי"א) כתב
מעשה מעניין על נשמות המתפללות בבית
כנסת בלילה: "אחד נרדם בלילה בבית הכנסת
וסגרו השמש, בחצי הלילה נעור וראה

הנשמות מעוטפים בטליתות ושני בני אדם שעדיין עומדים בחיים בתוכם אותן לא היו ימים מועטים ומתו". ויתכן שאותו מעשה היה בליל שבת שאז יורדות הנשמות לבתי כנסת כדברי המחזור ויטרי.

ובאמת עקב שוטטות אותן נשמות יש סכנה גדולה, ובפרט לבאי בתי כנסיות שמחוץ לעיר, לכך תקנו להוסיף את ברכת מגן אבות בליל שבת, ובעניין זה כתב במחזור ויטרי (שם): העתקתי מתשובות רש"י תפילת מגן אבות מפורש בשבת דמשום סכנה תיקנוה, דהא ניתנה רשות למזיקי כדתניא בערבי פסחים לא יצא אדם יחיד בלילי רביעיות ובלילי שבתות, מפני שאגרת [בת] מחלת יוצאה ושמונה עשר רבוא מלאכי חבלה עמה, וכל אחד יש לו רשות לחבל. ואפילו בדרי בתראי דגזר עלה אביי שלא תעבור ביישוב לעולם איכא סכנת נפשות מן המתים שמוצאים מנוחה בו בלילה. ודרכן לבא לבית

הכנסת תוך י"ב חדש. וחשו רבנן שמא בתר
 דנפקי ציבור' איכא מאן דלא צלי בהדי ציבורא
 ויתפלל יחידי ויסתכן. עמדו ותקנו לשליח
 ציבור ברכה אחת מעין שבע".

היכן נמצא גן עדן התחתון?

בשער הגמול להרמב"ן כתב (פ"ד אות ג') :
 "ובספרי הרפואות ליוונים הקדמונים, וכן בספר
 אסף היהודי ספרו, כי אסקלפינוס חכם מוקדוני
 וארבעים איש מן החרטומים מלומדי הספרים
 הלכו הלוך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת
 עדן למצוא קצת עלי הרפואות ועץ החיים,
 למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ.
 ובבואם אל המקום ההוא ויברק עליהם להט
 החרב המתהפכת, ויתלהטו כולם בשביבי
 הברק, ולא נמלט מהם איש, ותשבות חכמת
 הרפואה מן העמים ההם ימים רבים עד מלוך
 ארתחששתא המלך, ואחרי כן נתחדשה בהם

דעת הרפואה ע"י הנקובים בשם במלאכה
ההיא.

וכל אלה דברי אמת הם, ידועים
ומפורסמים גם היום, כי רבים מבאי הארץ
הלזו ארצה בני קדם ראו מרחוק הלהט
המתהפכת". (ובפי' הרמב"ן לתורה בראשית ג, כב
כתב: " ודע והאמן כי גן עדן בארץ, ובו עץ החיים ועץ
הדעת ומשם יצא הנהר ויפרד לארבעה ראשים הנראים
לנו, כי פרת בארצנו ובגבולנו, ופישון הוא נילוס מצרים,
כדברי הראשונים).

וכע"ז כתב בספר 'שושן עדות' לרבי משה
די ליאון: "ואמרו על חכמי יון הקדמונים כי
ביקשו לדעת על המקום הזה (גן עדן), והלכו
דרך נהר פרת על שפת הנהר, מפני שהנהר
ההוא יוצא מגן עדן אשר בארץ, ולזמן הרבה
כאשר הגיעו אצל המקום אשר הוא שם כחצי
מיל, להט אותם להט החרב המתהפכת
ונשרפו, ואבדה חכמת היונים הקדמונים". (וכ"ה
בספר 'מעבר יבק' מאמר ג פרק לג - הוצאת אהבת שלום).

ובספר 'חמאת החמדה' לאחד מן הקדמונים, שאל מדוע ה' יתברך עשה בפתח גן עדן דווקא להט החרב המתהפכת ולא הר גבוה שלא ניתן לעוברו ולראותו? וביאר "כדי שיחזור אדם אליה ויראה שדרכה פתוח ולא יוכל לבוא אליה כשהיה". ויראה מוסר לעצמו בדבר מה שגרם החטא ועונשו, שכבר לא יכול להיכנס לשם בחזרה.

(‘חמאת החמדה’ הוא חיבור קדמון שחובר ע"י רבינו **שת הרופא בר יפת** מארם צובא, והוא תמצות מחיבור גדול שחיבר הוא עצמו בשם 'חמדת התעודה לבית ישראל ויהודה' (וכן נקרא בשם "ספר הנבחר"), בהיות שרצה להקל מהקורא במשא העיון בו (כלשון המחבר).

כיום לא נותר תחת ידינו אלא ספר 'חמאת החמדה' בלבד. יש האומרים שרבינו שת היה בתקופת הגאונים, וספר זה היה למראה עיניו של רב האי גאון, ויש הסוברים שרבינו שת בר יפת היה אף קודם לכך – עוד בשנים הסמוכות לחיתום התלמוד בבלי וירושלמי).

מי נמצא תחת כנפי השכינה?

נשמות ישראל בעולם הבא הם מעל לכנפי השכינה, ואילו נשמות הגרים הם תחת כנפי השכינה. כ"כ השל"ה (שבועות דף מ ע"ב) וזה מה שמוזכר בגמ' לגבי גרים "מכניסו תחת כנפי השכינה" (ע"ז י"ג ע"ב).

מדוע לא היו הדגים במעמד הר סיני?

הר"ן בחי' למסכת שבת (קח ע"א) כתב שהזוהמא ששרתה על כל הברואים עקב חטא הנחש וחוה – פסקה במתן תורה, וירדה מכל הברואים בעולם שהשתתפו במעמד הר סיני - מלבד הדגים, שמהם לא ירדה הזוהמא, משום שלא היו במתן תורה, ולכך יש צד לאסור לעשות מעורם קלף לס"ת.

(מדברי הר"ן שלא פסקה זוהמת של הדגים. משמע שחזה האכילה גם את הדגים מעץ הדעת. ובאמת בחלק מן הגרסאות למדרש תנחומא נכתב, שחזה האכילה מעץ הדעת לאדם הראשון "ולכל בריה", ובכל בריה משמע אף הדגים. אמנם יש מרבותינו האחרונים שלמדו מדברי המדרשים, שחזה לא האכילה את הדגים. (ובעז"ה כל עניין מי לא אכל מעץ הדעת, יובא ביתר הרחבה וביאור בספרי עה"ת בפרשת בראשית).

ובשפת אמת (שבת שם) כתב שהר"ן כתב דברים אלו עפ"י קבלה שהיתה בידו. עוד כתב, בטעם הדבר שהדגים לא היו במתן תורה, משום שאינם יכולים לזוז מן הים אל היבשה.

(ונ"ל דאף שהיו דגים בסמוך ונראה להר סיני, שהרי בארה של מרים העלתה דגים (כמ"ש לקמן מהמדרש) מ"מ, כיון שלא היו הדגים על היבשה ממש לא נחשב שהשתתפו במעמד הר סיני).

האם שייך איסור שביתת בהמתו על דגים?

בספר כלי חמדה (יתרו אות ו) כתב להוכיח מהרמב"ם, שאין דין של שביתת בהמתו אצל דגים (מחמר), וכמו"כ אין לדגים דין שצריך להורגם כשור המועד - כמו שמצינו אצל בע"ח אחרים שכשהם מועדים להרוג צריך להורגם (וכדאיתא בברכות כ"ז ע"א דרבי יהודה בן בתירא העיד על תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש) .

והטעם עפ"י דברי הר"ן הנ"ל שדגים לא היו במתן תורה, והלכך כל בעלי חיים יש בהם משהו מהשייכות לישראל היות שהיו במתן תורה ולכך יש עליהם גם דינים מיוחדים שאין באחרים כדוגמת מחמר ועוד, אמנם דגים שלא היו במתן תורה – אין להם שום שייכות למתן תורה ולכך גם לא חלים עליהם שום דינים. (עיי"ש באריכות דבריו, והדברים נפלאים).

דוד המלך היה נוהג בביהמ"ד כאדם פשוט

דוד המלך היה נוהג בענווה יתירה, וכשהיה יושב בבית המדרש בין הת"ח, היה יושב על הקרקע כשאר הלומדים, וגזר שבבית המדרש יקראו לו דוד, בלא תואר המלך, בכדי שירגיש לפני התורה כשווה בין שווים. כ"כ בספר בן יהוידע (ב"מ דף נ"ט ע"א).

איתא במסכת בבא מציעא (נט ע"א), שאלוהו לדוד המלך בוז הלשון: "דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה". כלומר, באיזו מיתה דנים את הבא על אשת איש, וכו'.

והקשה הגאון רבי יוסף חיים מבגדד זצ"ל בספרו בן יהוידע, האיך היו קוראים לדוד המלך בשמו בלבד ולא בתואר מלך?

וביאר, שדוד היה נוהג עצמו בענווה בבית המדרש, וגזר שכל עת שהוא יושב בבית המדרש עם החכמים והתלמידים יזכירו את שמו בלי תואר המלכות, כשם שנהג ענוה בישיבתו בבית המדרש שלא ישב על הכסא אלא על הקרקע.

ולכאורה דבריו צריכים ביאור, שהרי שנינו בקידושין: "מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול",

שנאמר: שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך".

ונראה, עפ"י מה דאיתא בסנהדרין (יח ע"א) במשנה, דרבי יהודה סובר שאם רצה המלך הרשות בידו לחלוץ או לייבם, ומקשינן בגמ' (ד' יט ע"ב) הכיצד שרי רבי יהודה – והא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ומתרצת הגמ': **מצוה שאני**. וא"כ גם לעניין תלמוד תורה, שהיא מצוה רבא, היתה הרשות ביד דוד המלך למחול על כבודו.

ויעוי' בסוטה ד' מא ע"ב תוד"ה מצוה שאני, דנתבאר דמה דאמרינן שמלך יכול למחול על כבודו בשביל מצווה – **הוא רק במצוות שבינו לבין המקום**, אבל בכדי לחלוק כבוד לבשר ודם, אף שהוא מצווה כגון כלה וכדו', לא אמרינן שיכול למחול על כבודו. ומה דהתירו בייבום אף שהוא מצווה שעושה לאחרים – בזה הוא מראה כלפי שמיא שאימת שכינה עליו).

אדם שנעשה כחית השדה

מי שסרה דעתו ממנו עלול להתנהג כבעל
 חי ממש ולהתנהג כחית השדה. ובפי' 'אבן
 עזרא' לספר דניאל (פ"ד פס' כח) מספר:

"ואני ראיתי אחד מחברינו נאמן רוח,
 והגיד לי שהיה באי אחת שהיא סרדני"א, והנה
 ערל אחד יצא וברח מאבותיו. כי סרה דעתו
 והשתגע והיה עם האיילים שנים רבות. והוא
 הולך על רגליו וידיו כמוהם. והנה הלך מלך
 האי לצוד צידה, ולקח איילים רבים, ונלקח
 הערל השוטה שחשב שהוא איל, ובאו אבותיו
 והכירוהו ודברו אליו ולא ענה. נתנו לפניו לחם
 לאכול ויין לשתות ולא אבה, ונתנו לו עשבים
 עם האיילים ואכל, ובחצי הלילה ברח לאיילות
 השדה". (בספר 'שיעורי תורה לרופאים', ח"ג סי' קפ"ה
 דן במעמד ההלכתי של אדם כזה, ואם יש חיוב להחיותו).

אביו של דמא בן נתינה היה מטורף

דמא בן נתינה, אביו היה שוטה, ולכך לא העיר אותו בנו, כשבאו חכמי ישראל לקנות ממנו האבן לאפוד. כן כתב הגאון רבי משה פינשטיין בספרו 'דברות משה' (קידושין סימן נ הערה יז).

(ומניין למד ה'דברות משה' שאביו של דמא היה מטורף?

אמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר (בירושלמי פאה פ"א ה"א איתא שאבן 'ישפה' אבדה מן החושן), ורב כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו" (קידושין דף לא ע"א).

הנה שיבחו חכמים את דמא בן נתינה שלא העיר את אביו משנתו אלא נתן לו להמשיך בשנתו, למרות הרווח הכספי העצום. ולכאורה, מה מקום

יש כאן לשבח את דמא בן נתינה, שהרי במקרה שהאב שמח אם יעירנו משנתו, כגון כאן שיש אפשרות לרווח גדול – מצווה להעיר את האבא. ומקור דין זה מספר חסידים בסימן של"ז שכתב וז"ל: "אם בא ריוח לאביו (ואביו ישן) ונפסד אביו, וכשמקיץ מצטער יותר שלא הקיצו, והבן יודע דעת אביו ששמח כשמקיץ בשביל אותו דבר, מצווה להקיצו מאחר שאביו שמח על זה".

וא"כ, כיוון שהיה צפוי כאן רווח גדול - דמה בן נתינה עשה שלא כהוגן בכך שלא העיר את אביו?

והגאון רבי משה פינשטיין זצ"ל כתב לתרץ בספרו 'דברות משה' דיש לומר בדוחק, שאביו של דמה בן נתינה היה מטורף, ולכך גם אם היה מעיר אותו משנתו עבור רווח עצום - לא היה שמח בכך! וסמך ה"דברות משה" את דבריו על דברי התוספות במסכת קידושין שכתב על אמו של דמה בן נתינה: "יש במדרש שהיתה מטורפת מדעתה". ומסתבר שאם אמו הייתה מטורפת - מסתמא גם אביו היה מטורף).

הצלת דניאל מגוב האריות

דניאל הושלך ע"י נבוכדנצר לגוב אריות,
שהיו בו אלף ארבע מאות שישים וארבע
אריות, ולא נגעו בו כל האריות לרעה. (ילקוט,
תהילים מזמור סד).

וכתב באגרת הנחמה לרבינו מיימון הדיין,
שהמלאך גבריאל ירד לגוב האריות וקשר את
פי האריות.

דניאל היה גם מסריסי המלך אחשוורוש,
והיה הולך בשליחות בין מרדכי ואסתר,
ומשראה זאת המן, קצף והרג את דניאל. (תרגום
אסתר פרק ד פס' יב).

עוף מן השמים בסיום של הגאון

הגאון רבי דוד לוריא זצ"ל סיפר (תולדות
הרד"ל שבפרקי דר"א הערה ד), שאבי חותנו זכה

להשתתף לסעודה שעשה הגר"א כשגמר פירושו על תיקוני הזהר, ונתן לו הגר"א חלק מן העוף הפטום שהמציאו לו לבוא על שולחנו לכבוד סעודת הסיום. וז"ל: "כשסיים פירושו על תיקוני זוהר עשה סעודה, והמציאו לו מן השמים עוף מפותם".

(וביתר הרחבה, כתב בהערות לספר 'מעלות הסולם' (הערה י"ט): "ונודע לי הכותב סיפור אמיתי ונפלא מפורש יוצא מהרה"ג הצדיק מוהר"ץ נ"ע המ"ץ בוויילנא (והוא היה הקורא בתורה בבית מדרשו של הגאון בחייו) והוא בעצמו היה על המשתה וסעודה אשר עשה הגאון לתלמידיו ואוהביו, לעת סיום הגאון נ"ע ביאורו על הספרא דצניעותא, והיה שמח מאוד.

ואז ראו בעיניהם, כמו שסיפרו חז"ל (יומא ע"ה ע"ב) גבי שליו רב יהודה משתכח לי בי דנא (פירש"י מן השמים ממציאין לו) בדיל רבה אכל תלמידא. ולא ראיתי להעתיק כל פרטי הדברים מטעמי ומנימוקי. וכן סיפר לי הרה"ג מוהר"י המ"ץ נ"י בוויילנא ששמע כן מפורש מאביו, שהיה בבית הגאון נ"ע. [נמעשה כיו"ב נמצא בשבחי המהרח"ו ז"ל כ"י (והנקראים בשם הגדולים ב' החזיונות להרח"ו)].

התמונה של 'החכם צבי'

דבר מעניין כתב היעב"ץ לגבי תמונת אביו החכם צבי זצ"ל: "ברם זכור הוא לטוב החסיד האמיתי אבא מרי רבינו הגדול, המקום יהא בעזרנו לעד יעמוד זכרו, ולא ידעך נרו. זה חזיתי ואספרה מעשה שהי' כשנקרא מק"ק ספרדים שבלונדון לבוא אליהם ולהראות בכבודו וביקר תפארת גדולתו, לזכותם במצוה לעשות לו יקר וגדולה מתוך חיבה יתירה נודעת, כ' גדול שמו אצלם ונכספה כלתה נפשם לראותו, ליהנות מזיו זוהר תמונתו, לחדות בשמחה את פניו לטעום צוף דבש אמרי נועם ולקבל פני שכינ' להאציל עליהם מברכתו, ועשו לו כבוד גדול לא נשמע דוגמתו.

והלכו לקראתו והביאו באניית מלכות בשמחה ובששון בהוד והדר. גדול וקטן שם הוא איש לא נעדר, ישלם להם ה' כפעלם. וישיב להם גמולם הטוב עוד כל ימי עולם.

והנה מרוב עוצם תשוקתם חשקו להשאיר בידם צורת צלם דמות תבניתו.

וחילו פניו בדבר זה על כל אהבה וכבוד יתן להם שאלתם, להניח אצלם דמות דיוקנו מצויר ומשוח בששר, ולא אבה שמוע וישם לאל מלתם, אם בציור של צבע רוב הפוסקים ככולם סבורים שאין בו חשש איסור. מה גם בחצי צורה דהיינו פרצוף בלבד לית דחש כה"ג, אעפ"כ לא יכלו לו אנשי שלומו, לפתותו ולהעבירו על דעתו דעת עליון מרוב חסידותו ופרישותו.

אכן המבקשים לא נסוגו אחור, בכל זאת ידם נטויה ולא שקטו ולא נחו עד שהשיגו מבוקשם בדרך תחבולה גדולה, ע"י אומן בקי נפלא שפעל ועשה כל ציור פרצוף פניו הנורא ונאור בחריצות וזריזות עצום שלא בפניו, ואור פניו לא נפל ולא חסר מאומה מהשווי כמעט רק נשמת רוח חיים, והוא נחשב יקר הערך מאד למכיריו ויודעיו מלפנים, ונעשו ממנו

טופסים והעתקות, וגם המה נמכרים ביוקר,
תכתוב זאת לדור אחרון" (שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א
סי' ק"ע).

הכרת הטוב גם לבעלי חיים

מידת הכרת הטוב אינה דווקא לבני אדם,
אלא אף לבעלי חיים, וכפי שהגדיר זאת הגר"ח
פרידלנדר ב'שפתי חיים' (מועדים ב' עמ' רע"ו):
"הכרת הטוב אין עניינה דווקא כלפי אדם
שהתכוון טובה, אלא אף כלפי בהמה שאין לה
מחשבה וכוונה, וה"ה כלפי אדם שעשה טובה
שלא במתכוון, גם אין עניינה דווקא כלפי מי
שבא מרצונו ועשה טובה אלא אף כלפי מי
שהוכרח לעשות טובה ועשאה".

**ומצינו כמה אופנים של הכרת הטוב
לבעלי חיים:**

(א) לשאול בשלום הצאן - יעקב אבינו שולח את יוסף לאחיו ואומר לו: "ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן" (בראשית לו, יד). ובמדרש (מדרש רבה ועוד) שאלו מדוע הוצרך להורות ליוסף לשאול את 'שלום הצאן'? ולמדו מכאן שאדם צריך לשאול בשלום כל מי שיש לו הנאה ממנו.

(ב) לכסות את דמם של החיות והעופות - בטעם מצוות כיסוי הדם לעופות, נאמר במדרש תנחומא: (בראשית ס"ו י) "בשעה שהרג קין את הבל היה מושלך, ולא היה יודע קין מה לעשות. זימן לו הקדוש ברוך הוא שני עופות טהורים, והרג אחד מהן את חבירו, וחפר בידו וקברו, וממנו למד קין וחפר וקבר את הבל, לפיכך זכו העופות לכסות את דמן.

ובטעם מצוות כיסוי הדם לחיות כתב בספר הרוקח (הל' ברכות בהקדמה): למה מכסין דם חיה ועוף ולא דם בהמה מצאתי באגדה בשעה שהלך אליעזר בשביל רבקה ונפלה מעל

הגמל ונשרו הבתולים כשבא יצחק על רבקה ומצא פתח פתוח, הלך לאליעזר ואמר לו מה עשית כך וכך מצאתי. והשיב לו אליעזר שמא כשנפלה נשרו. והלכו שניהם לאותו מקום ומצאו שם חיות ועופות שמכסין הדם ובהמה לא יצתה לכסות. ולכך מכסין דמיהן ולא שלה".

ג) להאכיל לכלבים את הנבילה וטריפה –
בטעם הדבר שמשליכין בשר טריפה לפני הכלב - כתב רש"י (שמות כ"ב ל'): "למדרך הכתוב שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שמות יא ז) ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, אמר הקדוש ברוך הוא תנו לו שכרו".

(וכדאיתא במדרש (שמות רבה לא, ט): "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו" למה לכלב? אמר הקב"ה חייבים אתם לכלבים, שבשעה שהרגתי את בכורי מצרים והיו המצרים יושבין כל הלילה וקוברין מתיהם

והכלבים נובחין להם, ולישראל אינן נובחין, שנאמר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", לפיכך אתם חייבין לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו").

ובבעלי התוס' כתבו טעם נוסף ונפלא:
מאחר שהכלב מסר נפשו להיות שומר העדר והציל את הבהמות מהזאב והחיות הרעות, לפיכך כשיהיה לך בשר טריפה תשליכהו לפניו – בשכר ששמר עד עתה שהבהמה וחברותיה לא יטרפו, כי כן דרך העולם להעמיד כלבים לשמור הצאן מן הזאבים. ויעוי' בפי' החזקוני שמשמע מדבריו, שיש עדיפות מיוחדת להשליך הטריפה דווקא לכלב השומר על העדר כהכרת הטוב.

(ולכאורה יש נפק"מ הלכתית בין פירוש רש"י לבעלי התוס': לשיטת רש"י אפשר להשליך הטריפה לכל כלב בשדה כהכרת הטוב על מעשי אבותיו שלא חרצו את לשונם ביציאת מצרים. ואילו לבעלי התוס', יש עדיפות להשליך הטריפה קודם כל לכלב השומר על העדר כהכרת הטוב על ששמר על העדר).

ד) לעבד מצואת הכלבים עורות לספרי תורה, תפילין ומזוזות – עוד שכר קיבלו הכלבים על חריצת לשונם ביציאת מצרים, שזכו שיעבדו על ידי צואתם עורות לכתיבת ספרי תורה, תפילין ומזוזות. וכדאיתא במסכת כלה (פרק ז) "תנא, למה זכו כלבים שיעשה מצואתן עבוד עורות ספרים תפילין ומזוזות לפי שלא חרץ כלב לשונו". (ורבינו 'המנהיג' כתב (הל' תפילין עמ' תריז), שאותן שפוסלים ס"ת המעובד בצואת כלבים מחמת הריח הרע – הרי הם מקפחים שכר הכלבים.)

ה) עוד שכר קיבלו את לשונם הכלבים ע"כ שלא חרצו לשונם, והוא שזכו לומר פרק של שירה לפני הקב"ה!

וכדאיתא בילקוט שמעוני (פרשת בא רמז קפ"ז): רבי ישעיה תלמידו של ר' חנינא בן דוסא היה מתענה שמונים [וחמש] תעניות, אמר כלבים שכתוב בהם 'והכלבים עזי נפש' יזכו לומר שירה זו 'בואו נשתחוו ונכרעה נברכה לפני ה'

עושנו? נענה אותו מלאך מן השמים ואמר: ישעיה עד מתי אתה מתענה על אותו דבר, גזירה היא מלפני הקדוש ברוך הוא, [מיום] שגלה סודו לחבקוק הנביא לא גלה דבר זה לשום בריה שבעולם. אלא בשביל שאתה תלמידו של חכם גדול לכך זקקו לי מן השמים ושלחוני אליך ואמר כלבים כתיב בהן ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וכו'".

(ויש להבין מדוע זכו הכלבים לב' דברים בשכרם) שיעבדו עורות בצואתם ושיזכו לומר פרק שירה)? ורבינו המבי"ט כבר עמד בדבר (בביאורו לפרק שירה), וז"ל: "ולכך זכו הכלבים לומר שירה, ולא עוד אלא שזכו לעבד מצואתן עורות לכתוב בהן תפילין ותורה נביאים וכתובים ומזוזות, מה שלא זכו שאר חיות או בהמות, מפני שלא חרצו לשונם **לאנשים** - זכו לומר שירה. ומפני שלא חרצו **לבהמות של ישראל** - זכו שיעבדו מצואתן עורות לכתוב וכו' אשר מהם יאמרו שירה בואו נשתחוה וגו'".

והיינו שקיבלו שכר מיוחד גם לכך שלא חרצו לשונם לאנשים ושכר מיוחד על כך שלא חרצו לשונם לבהמות.

ולכאורה יש לתמוה, מדוע לא התייחס רבינו המבי"ט לכך שיש עוד שכר שזכו הכלבים, והוא שמשליכים לפניהם כל בשר טריפה? ונראה שהמבי"ט סבר שטעם זה אינו עיקר, כדברי בעה"ת והחזקוני שכתבו, שעיקר הטעם שמשליכין לפני הכלב טריפה הוא משום שהם שומרי העדר).

(ו) מצוות פדיון פטר חמור – נאמר במסכת בכורות (ה ע"ב) אמר ר' חנינא, שאלתי את ר' אליעזר בבית מותבא רבא: מה נשתנו פטרי חמורים מפטרי סוסים וגמלים? א"ל: גזירת הכתוב היא, ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים". וביאר המהרש"א שעיקר הסיוע של החמורים, היה בכך שעזרו לקיים את מאמר השם יתברך "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

(ויש להתבונן בזה: אצל בני אדם עוד מובן רגש הכרת הטוב לצאצאי המיטיב, אך מה שייך אצל כלבים רגש הכרת הטוב לאחר דורות ארוכים?

וביארנו בעלי המוסר (ואין לפני מקור הדברים), שהכרת הטוב הוא לא רק בשביל השני שעשה עמך טובה, אלא בעיקר עבור עצמך, שראוי שתהא לך תכונה של הכרה בטוב בכל אשר תקבל, ולפיכך אין הבדל בין הכלב עצמו לבין צאצאיו – שהרי אנו מכירין טובה עבור עצמנו! ובשפתי חיים לגר"ח פרינגדלר למד מכאן יסוד נפלא, שלהכרת הטוב אין גבול וזמן, אלא גם לאחר דורות ראוי להכיר טובה. ולא רק לאותו מיטיב בלבד יש להכיר טובה אלא לכל בני מינו).

ז) אסור לחסום שור בדישו – משמע מדברי הספר חסידים (סי' תרסה) שמטעמי מצווה זו, הוא משום הכרת הטוב לבהמה שסייעה בערך, וחרשה ודשה עבורך, ולכך לא תחסום אותה מלאכול.

ח) נותנים לעופות אוכל בערב שבת שירה – מנהג רווח בקהילות ישראל, לתת לפני הציפורים אוכל בערב שבת שירה (והוזכר מנהג זה בדברי המגן אברהם או"ח סי' שכ"ד סק"). ובספר התודעה הביא טעם לדבר (עמ' ריא): "כיון שקוראים בשבת זו בפרשת בשלח שיש בה סיפור על המן שירד לישראל במדבר ושנאמר

בו (שמות ט"ז כ"ה) "אכלוהו היום כי שבת היום לד' היום לא תמצאוהו בשדה" וגו' "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו". אמרו רבותינו זכרונם לברכה, שאותם האנשים שיצאו ללקוט ביום השביעי רשעים היו, ידעו שהמן לא ירד בשבת כדבר משה. מה עשו? הלכו בלילה ופזרו בשדה מן המן שבכליהם על מנת לאסוף אותו בבוקר, ולהביאו למחנה לעיני כל העם, כדי שיאמרו משה בדאי הוא - שבודה מצוות מלבו. ויהי בבוקר יצאו ללקוט ולא מצאו, והיכן היה המן הזה שהניחוהו אמש? אלא שהקדימום הצפרים שבאו בעוד לילה וישאוהו למרחוק, כדי שיאמנו דברי משה, וגם השבת תהא מקודשת אצל כל העם. משום כך ראויות הצפרים ליטול שכרן, ואימתי נוטלות שכרן? ביום שמזכירים את צדקתן בפרשת בשלח".

ט) לקרוא את שמו על שם הפרה - איתא במדרש מעשה מופלא, וז"ל המדרש (פסיקתא רבתי פרשה פרה פי"ד, והביאו בתוספות הרא"ש ע"מ יומא

ט ע"א): "אמרו רבותינו, מעשה היה בישראל אחד שהיה לו פאה אחת חורשת, נתמעטה ידו ומכרה לו לגוי אחד (בספר מעשיות קטן כתב דאיתו גוי היה פרסי (ובסדר הדורות מביא דעה מעניינת, שאיתו גוי היה אחשוורוש), כיון שלקחה הגוי וחרשה עמו ששת ימים של חול, ובשבת הוציאה שתחרוש עמו, ורבעה לו תחת העול, היה הולך ומכה אותה והיא אינה זזה ממקומה. כיון שראה כן הלך ואמר לאיתו ישראל שמכרה לו, בא טול פרתך שמא צער יש בה שהרי כמה אני מכה אותה והיא אינה זזה ממקומה. איתו ישראל הבין לומר בשביל של שבת והיתה למודה לנוח בשבת, א"ל בא ואני מעמידה, כיון שבא ואמר לה באזנה: פרה פרה את יודעת כשהיית ברשותי היית חורשת ימי החול בשבת היית נינוח, עכשיו שגרמו עונותי ואת ברשות גוי – בבקשה ממך עמדי וחרשי! ומיד עמדה וחרשה

א"ל איתו הגוי אני מבקש טול פרתך, עד עכשיו אני בא ומיסב אחרריך שתהא בא ומעמידה? על אחת חוץ מזו ומזו איני מניחך

עד שתאמר לי מה עשית לה באזנה, אני נתייגעתי בה והכיתי אותה ולא עמדה, התחיל אותו ישראל מפייסו ואומר לו לא כישוף וכשפים עשיתי, אלא כך וכך הסחתי לה באזנה ועמדה וחרשה. מיד נתיירא אותו הגוי, אמר ומה אם פרה שאין לה לא שיחה ולא דעת הכירה את בוראה, ואני שייצרני יוצרי בדמותו ונתן בי דעת איני הולך ומכיר את בוראי? מיד בא ונתגייר, ולמד זכה לתורה והיו קוראים את שמו יוחנן בן תורתה, ועד עכשיו רבותינו אומרים הלכה משמו."

ומדוע נקרא שמו: בן תורתה? כתבו

רבותינו הראשונים (כן כתב בחי' הריטב"א עמ"ס יומא דף ט ע"א, וכ"ה בתוספות ישנים שם), שהיות וע"י הפרה זכה להתעורר ולהתגייר, וקיי"ל (במסכת סנהדרין דף י"ט ע"ב) שכל המלמד את חברו תורה ומקרבו לחיי העולם הבא כאילו ילדו, ומשום כך נקרא בן תורתא, כלומר בן התור (שבארמית פרה נקראת תור).

והגאון רבי מרדכי גיפטר זצ"ל למד ממעשה לימוד נפלא: רבי יוחנן קרא לעצמו 'בן תורתה' - משום שחש רגש הכרת הטוב לפרה שעל ידה זכה לחיי עולם. ויש לקחת מכאן מוסר השכל, עד כמה צריך להכיר טובה לכל מי שגרם לנו טובה! (שמחת מרדכי עמ' רמ"ד אות ז').

(יש לציין את שכתב בספר גלגולי נשמות לרמ"ע מפאנו (אות מ"ט), והובא כן גם בסדר הדורות (ח"א ג"א שצ"ה), דאותה פרה שמחמתה נתגייר רבי יוחנן, נתגלגלה בה ושתי.

וראיתי מבארים שזה היה עונשה של ושתי, שהכריחה את בנות ישראל לעשות מלאכה בשבת, לכך נתגלגלה בפרה אשר לא תרצה לעשות מלאכה בשבת. כ"כ בילקוט מעם לועז על מגילת אסתר).

י) מצבה על קבר הכלב - בירושלמי מסכת תרומות (פ"ח ה"ג) מסופר על רועי צאן שחלבו חלב, והיה הכלב מתבונן בהם וראה שנחש הטיל לתוך החלב את ארסו, והרועי צאן לא שמו לב לכך. החל הכלב נובח בכדי שיבינו שלא לשתות החלב, ומשראה שהרועים לא מבינים ועומדים לשתות, קפץ ומסר את

נפשו ושתה את החלב ומת. הרועים שראו את מסירותו של הכלב שאיבד את חייו עבורם, קברוהו והקימו על קברו מצבה כאות הכרת הטוב ונקרא בפי כל 'מצבת הכלב' (כ"ה בפסיקתא דר"כ פרשת בשלח י').

(ויש להבין, לכאורה היה על הכלב לשפוך את החלב ומדוע הוצרך למסור נפשו למות? וביאר הגאון רבי אליהו הכהן מאיזמיר, בספרו על הירושלמי 'אגדת אליהו', שהכלב אינו כ"כ ערמומי לידע התחבולה לשפוך את החלב, אלא רק בטבעו ידע שאם ישתה את החלב אזי הוא ימות ולא הם).

(בספר 'עלי תמר' על הירושלמי, מביא מעשה מעניין על הכרת הטוב לכלב: "והריני מעתיק מה שמצאתי בספר קטן (חסר שער הספר ולא ידעתי אכנהו), מעשה כעין זה, שחיל רוסיא כבש אחד מערי המבצר, ואחר שהבריוח את יושבי המקום, בא כלב אחד ועמד בפתח בית שר המבצר, ונבח נביחות משונות, והבריוח והכאות והוא שוב חזר, ורצו לירות בו - אולם התיישבו והלכו אחריו, עד שבא למקום אחד שם עמד הכלב והתחיל לנבח בקול מחריד וכו', והנה נתגלה שיושבי המבצר, לפנים שונאי הרוסים, חתרו שם מחתרת והיה בדעתם לבוא דרך שם להמבצר ולהכות כל העיר חרם, כשראה האדון כך, צוה

ליתן להכלב ארוחתו יום יום, וליתן אות כבוד בענק שבצוארו, מפני שהביא תשועה והצלה לכל יושבי העיר".

יא) הכלב זכה לשבת ליד השולחן בסמוך לרב אבהו – בירושלמי מסכת תרומות (פ"ח ה"ג) מסופר על ת"ח חשוב (ובפסיקתא דר"כ פ"י איתא שאותו ת"ח היה רב אבהו) שהתארח בבית אחד מאנשי העיר, וכשהגיע זמן הסעודה הושיב בעל הבית כלב לצדו של הרב האורח, תמה האורח: וכי אני חייב לך ביזיון שכך אתה מבזה אותי? ענה לו בעה"ב: רבי, טובה אני חייב לאותו הכלב, שכן פעם באו שבאים לעירנו ורצו לקחת את אשתי בשבי ולאנסה, ובא כלב זה ואכל את ביציו של השבאי עד שברח, ואשתי ניצלה, לפיכך אני מכיר טובה לכלב ומושיבו לידך.

(ולכאורה וכי בגלל שהוא חייב לכלב הכרת הטוב, מותר היה לבזות את ר' אבהו ולהושיב הכלב על ידו? ומצאתי בהגהות הגרי"מ גאלדשטלאק שבסוף המסכת (תרומות פ"ח ה"ג מהדו' 'עוז והדר')

שעמד בזה וכתב, וז"ל: "נ"ב שיזכה לשמור את הרב, ואין זה ביזיון משום שמשמרו".

בספר 'אגדת אליהו' לגאון רבי אליהו מאיזמיר ביאר ביאור נפלא בזה: "קשה, וכי משום שהוא היה רוצה להחזיק טובה לכלב חייב להחזיק לו טובה גם בפעם הזאת שהביא רב בתוך ביתו להושיבו אצלו? ואולי יש לומר, שכיוון להושיבו אצלו כדי שיקפיד הרב בדבר - כדי לספר לו מעשה שהיה, כדי שידרשהו ברבים לגדל כלב שאינו רע בתוך בית, שאם יבואו עליהם שודדי לילה יודיע להם על ידי נביחתו, וגם יקפוץ על השודד ומונעו מלהרוג את בעליו. עוד יש לומר, הושיבו אצלו כדי שידרוש בדבר ולספר לו המעשה שהיה משלם לו טובה כמדובר, כדי להודיע לו מתוך זה כמה מהטובה חייב לשלם לו שכבודו לבא אל ביתו, אם לכלב משלם לו כך - שאין בזה מצוה, והכלב אינו בן דעת, לרב שעשה חסד עמו לכבודו כבוד גדול - על שבא לביתו על אחת כמה וכמה שחייב כל ימיו לשלם לו טובה, וכל זה שיכיר הרב שאינו כפוי טובה ושלא היה קל בעיניו מה שבא לביתו".

(יב) דוד המלך נישק את העכביש – איתא במדרש 'אלפא ביתא' (דבן סירא) כשנחבא (דוד

המלך) במערה מפני שאול המלך שלח הקדוש ברוך הוא עכביש וארגה על פי המערה וסגרה אותו, בא שאול וראה ארוג אמר בודאי לא נכנס אדם הנה שאם נכנס היה קורע הארוג לקרעים והלך ולא נכנס לשם, וכשיצא דוד וראה העכביש – **נשקה**, ואמר לה ברוך בוראין וברוכה את."

באחרית הימים יתגלו כלים נפלאים!

בספר הברית (ח"א מאמר י' ד"ה ואי לא) כותב שבכל דור מתגלות המצאות ותגליות שונות, אשר מפתיעות כל פעם מחדש. אך בדור שאחריו ימצאו המצאות יותר מחודשות, "והיה באחרית הימים יתגלו נסיונות אשר עדיין נעלם מאתנו עם שיהיה לאחרונה כלים חדשים המסוגלים לניסיונות ויכזבו דעות חכמי הדור הזה, וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון טוב בדעותיהם ובדור אחר ימח כל אשר

יקיימו כי יקומו בניהם מאחריהם וימציאו עוד כלים נפלאים ונסיונות יותר ברורים וכו'".

מכח הבכי של הילד מת המורה הנכרי

רבי דוד לוריא (הרד"ל) זכה בילדותו לנס גדול, בזכות בכייה שבכה. ולגודל החיזוק מאותו מעשה נעתיקו כאן (תולדות הרד"ל הנדפס יחד עם פרקדי דר"א אות ג):

"זה סיפר לי מחסדי ה' והשגחתו הטובה עליו, כי בהיותו כבן ט' שנים בא כבין הערבים כבוד אביו ז"ל עם האדון הדוכס של עירם 'בוחאב' אל חדר לימודו, ועמם גם מורה אחד אשר הביאו הדוכס מצרפת בעד בניו, וינסהו המורה בחכמת החשבון והתשבורת, ויתפלאו מאשר השיב תיכף על כל שאלותיו, והדוכס נתן לו מתנה וגמר אז עם כבוד אביו שיבא בל יום בשעה קבועה ללמוד עמו חכמות וידיעת

הלשונות, היא השעה שהיה קבוע לו לחזור על הט' מסכתות שזכה להיות בקי בהם, ומפני אימת וכבוד אביו לא היה אפשר לו לסרב בזה. אך מאז הפנותם שכמם ללכת, הוריד דמעה מאין הפוגות כל הלילה, על צער אבידת השעה הקבועה לו על חזרת המסכתות, ויהי כאור הבוקר שמע קול הברה בעיר כי מצאו את המורה הנ"ל נהרג סמוך לעירם".

נס מופלא שארע למהרש"ל

המהרש"ל בהקדמה לספרו 'ים של שלמה' רומז אודות נס מיוחד שזכה לו: "ופעם אחת בא לידי ע"י נר מצוה ותורה אור, **באילו הראוני מן השמים ונתנו לי הרמנא ואמיץ, ופתחו לי שערי אורה לומר עסוק בתורה**".

וביתר הרחבה כתב הגאון החיד"א ב'שם הגדולים' (מערכת גדולים, ש, מ): "ונס נעשה לו

בלילה אחד, שלא היה לו להדליק כי אם נר קטן לשיעור שעה, והיה לומד ומשכיה שמעתתא כמה שעות, ונר"ו יאיר משיך נהוריה עידן ועידנין, והוא הדבר יטמין בהקדמת ים של שלמה שהראו לו מן השמים בנר מצוה".

סגולת מי השילוח בזמן הזה

באבות דרבי נתן (פרק לה) נאמר על הכהנים בבית המקדש: "וכשהיו מרבים לאכול בשר הקדשים, היו שותים את מי השילוח ומתעכל במעיהם כדרך שהמזון מתעכל".

ודבר מופלא כתב בספר 'אבות הראש':
 "וכן בקודש חזיתיו להרב מזבח אדמה (דף מ"ו ע"א) שכ' וז"ל וסגולת מעין זה (מי השילוח) לשותה מימיו עיין באבות דר"נ בניסים שהיו במקדש שכתוב שם ג"כ שהכהנים היו הולכים יחפים ואוכלים בשר שמן והיו שותין מי

שילוח, והיה מתעכל במעים בלי שום נזק, ואני ניסתיו בעצמי בחוליי הגדול זה כמה שנים".

לאיזו לשכה בביהמ"ק נכנסו קצת אנשים?

בעזרת נשים שבבית המקדש היתה לשכה שנקראת 'לשכת הנזירים', ששם היו הנזירים מבשלים את קרבן שלמיהם מגלחין את שערם ושורפים את השיער תחת הדוד שהיה שם (כדאיתא במסכת מידות פ"ב משנה ה).

והיו עושים באותה לשכה, תחבולה מיוחדת בכדי למנוע טומאת שרץ בתנור שם (ע"י שהיו מסמיכין התנור לכותל, כדי שיחשב כמחובר לקרקע ואז אינו מקבל טומאה).

ויש להתבונן, מדוע בכל שאר הלשכות שהיו בבית המקדש לא התאמצו לעשות תחבולה כזו בכדי למנוע טומאת שרצים, ורק בלשכת הנזירים עשו כן?

וביאר בתפארת ישראל (בפי' למסכת כלים פ"ו מ"ב, יכין אות יח), שבלשכת הנזירין היו חוששין להימצאות שרצים יותר מכל לשכה אחרת, משום שבכל לשכה היו נכנסים ויוצאים כל הזמן, רק בלשכת הנזירים לא היו הרבה אנשים – כיון שלא היו הרבה נזירים, היות שלהיות נזיר הוא חטא (כדאיתא בנדרים י ע"א), ולכך לא רצו הרבה להתנזר.

ומטבע העולם, שבמקום שאין אנשים מצויים יותר השרצים. לכן חששו רק בלשכת הנזירים לשרצים, ששם לא היו הרבה אנשים נכנסים.

צמח הזהב

מפלאי הבריאה הוא צמח נדיר המצמיח זהב. כש"כ בספר הברית (מאמר יב פ"ג): "וכן נמצא לפעמים זהב טהור נצמח סביב הגפנים,

במדינת אונגריה, הנקרא 'מדינת הגר' אצל מחוז 'שלוואקין', ונקרא: רוטן גאלד.

התייחסות הלכתית לצמח זה מצינו בסידור היעב"ץ, בהל' סוכה כתב: אין מסככין בבדי זהב הצומחים במחוז אחד (נקרא רא"א) בארץ הגר, ודבר זה מפורסם.

וכן נמצא פעם אחת בארץ פולין - דגן של זהב, כפי שהגידו אנשי אמת. וככה נודע שבמחוז טוקייה גדלים ענבים עם גרעיני זהב ובדי זהב מבחוץ כמעט כל השנה (וכשהייתי בארץ מעררין ידעתי שהובאו אל הקיסר. וגיסי הרב הגאון עליו השלום הגיד לי שהוא ראה אותם בעיניו בהיותו רב בדוקלא). נמצא שיש בעולם פסולת של זהב ממש ופסולין לסיכוך".

וכע"ז כתב היעב"ץ בהגהות למסכת יומא (כא ע"ב) ד"ה מיני מגדים: "ומעין זה הפלא נמצא גם היום במחוז טאקיי, לפעמים מוצאים גרגירי זהב תוך הענבים הגדילים שם,

ואף חוטי זהב גדלים על גביהם מבחוץ. כך הגידו לי גברי רברבי בני סמכא שראום בעיניהם".

ואף בבית המקדש היה מן אותו גידול מופלא של זהב. כדשנינו במסכת מדות (פ"ג מ"ח): "גפן של זהב היתה בהיכל". ואיתא במסכת ביומא (ל"ט ע"ב): "אמר רב הושעיא בשעה שבנה שלמה בית המקדש, נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירותיהן בזמניהן, וכיון שהרוח מנשבת בהן היו נושרין פירותיהן וכו', ומהם היתה פרנסה לכהונה".

ובעניין זה כתב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספר 'יערות דבש' (ח"א דרוש ד'): "שלמה נטע במקדש כל מיני אילן של זהב ועשו פירות זהב והיה ממנו פרנסות פרחי כהונה כמבואר ביומא, וכן נטע בירושלים כל מיני מגדים שבעולם, והיא ג"כ שהכיר שלמה מקום התפשטות השפע של זהב לכל מדינות הקרובים ורחוקים, ונטע במקום ההוא בחכמה

ידיעה אילן והיה הארץ נושא פירות זהב, כי מקום ההוא יניקות ועפרות זהב לו, וכן כשהכיר בזה מקום הולך יניקה לארץ הודו לגדל פירות הודו נטע אילן במקום ההוא ויצא עץ עושה פרי ההוא ועל דרך זה עשה בכל". (אמנם יש שכתבו, שעיקר גידולם של פירות הזהב בבית המקדש יסודו היה בדרך נס ומקצתו בדרך הטבע ובגדר הדברים יעוי' באריכות בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' ל"ג א' ג').

וקצת משמע שבתקופת בית שני היה גם בארץ ישראל מן אותו גידול זהב, כנאמר בפרקי דרבי אליעזר פ"ב: "אמרו עליו על בן כלבא שבוע, שהיה לו בית ארבע כורין של גנות טחין בזהב" (אמנם יעוי' בפירוש הרד"ל שם (אות ה), הדוחה מכל וכל שהיו אלו גידולי זהב ממש, אך ראה בפירוש מהרז"ו שם שלמד שאלו גידולי זהב ממש).

מובא בתולדות חייו של הגאון הצדיק רבי יעקב יצחק מפשיסחא זצ"ל (אשר ברוב קדושתו הוקבע שמו לדורות "היהודי הקדוש"): "שמעתי מפי

איש נאמן ששמע שסיפר הרה"ק חכם הרזים מהש"ב ז"ל מפשיסחא, שראה פעם אחת בגנוזי מלכים, שהיה שם מסגולת מלכים ומטמוני הטבע, והיה שם דבר מפלאי הטבע שבולת אחד גדל בשדה - וכולו עם גרעיני התבואה אשר בתוכה כולה זהב כן גדל מהקרקע. ואמר שאין באפשרי להאמין שינוי הטבע, זאת לא יאומן לו כמעט, בלעדי אשר ראו עיניו זאת כן.

מנהג להכות העדים בשעת הקידושין...

מנהג קדמון היה במקהלות ישראל, שהקהל מכה את העדים בשעת הקידושין. כ"כ בספר קושיות (לאחד מן הראשונים בדור שלאחר המהר"ם מרוטנבורג, ולא נודע שמו), וז"ל (אות יא):

תקשי לך, למה נהגו העולם להכות העדים בשעת קידושין? תירץ, כי גמרינן 'קיחה' קיחה' משדה עפרון, קיחה בגימטריא קטטה, ואין

קִיחָה בלא קטטה (וכדאיתא בשבת ק"ל ע"א: "דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא"). לכן אנו מכים העדים, כדי שיכלה הקטטה בזה".

להיזהר מלאיים על בנו שיכהו

אסור לאדם לאיים על בנו שיכהו לאחר זמן, אלא או יכהו מיד או ישתוק ולא יכהו מאוחר יותר (כ"ה בקיצוש"ע סי' קס"ה ס"ז).

וטעם הדבר נתבאר במסכת שמחות (פ"ב הל' ד-ה): "ומעשה בבנו של גורגיוס שברח מבית הספר, והראה לו אביו באזנו, ונתיירא מאביו, והלך ואיבד עצמו בבור, ושאלו לרבי טרפון ואמר אין מונעין הימנו כל דבר (היינו שאין למנוע מלנהוג בו כל דיני אבלות).

"ושוב מעשה בתינוק אחד מבני ברק (וראה בהערה מש"כ מהאגרות משה שלא היה ממש תינוק)

ששיבר צלוחית, והראה לו אביו באזנו, ונתיירא ממנו, והלך ואיבד עצמו בבור, ובאו ושאלו לרבי עקיבא, ואמר אין מונעין הימנו כל דבר. ומיכן אמרו חכמים אל יראה אדם לתינוק באזנו אלא מלקהו מיד, או שותק ולא אומר כלום.

וראה בהערות לספר שיורי ברכה להגאון החיד"א זצ"ל (סי' קטז הערה ז) שכתב: "וידוע שזוהי הסיבה שיש ילדים ומבוגרים אלימים רח"ל".

האם גם על בנו של אחר אסור לאיים?

נשאל הגאון רבי משה פינשטיין (שו"ת 'אגרות משה' יו"ד ח"ד סי' ל) האם האיסור לאיים שיכנו – הוא דווקא על בנו אשמאו כל תינוק אסור? והשיב: ובהא דאסור לאיים על התינוק שיכהו לאחר זמן, כיוון שהוא משום חשש סכנה שידמה להתינוק שהוא גרוע ממיתה, איכא החשש גם ברב המאיים על התלמיד, ובכל מי שהוא מסור בידו, ואסור לרב כמו לאב. וכן פשוט שאסור זה אף לאיניש בעלמא שהוא ירא ממנו, והוא עוד כ"ש, שעל האב כל תינוק יודע שהוא אוהבו ומ"מ אסור משום שנדמה לו שיענשהו בדבר

גרוע וקשה, כ"ש שיש לחוש שידמה להתינוק על אחרים שיכוהו בדבר שלדמיונו גרוע ממיתה.

עד איזה גיל אסור לאיים?

וממשיך האגרות משה: גם משמע שלא דוקא תינוק, דהא התינוק שאיירי בשמחות פ"ב ה"ד בעובדא דבנו של גורנוס בלוד שא"ר טרפון אין מונעין הימנו כל דבר, ובה"ה בתינוק דבני ברק שאמר רבי עקיבא אין מונעין הימנו כל דבר, הא איירי שהתינוק היה כבר יותר מבן י"ג והיו לו גם שערות שהיה גדול ממש לענין חיובי מצוות והעונשין. דאל"כ אלא היה קטן ממש שהיה עדיין פטור ממצוות, הא אף שאיבד עצמו לדעת ממש אין מונעין ממנו כל דבר, מאחר דאינו מחוייב בעונשין, דקטן שהרג נפש במזיד פטור כמו שפטור מכל עונשי התורה. וכמו כן ליכא עליו עונש זה דאיכא על מאבד עצמו לדעת דהוא שאין מתעסקין עמו, אלא מתעסקין עמו כמו במת ונהרג (שו"ע סי' שמ"ה סעיף ג', קטן המאבד עצמו לדעת חשוב כשלא לדעת).

וא"כ איירי כשכבר היה חייב במצוות, ומ"מ כיון שאיבד עצמו בשביל האיום תלינן דעדיין אין בו דעת להבין שאביו, ואף רבו ואחרים, לא יכוהו אלא באופן קטן שלא יחלה ויסבול יסורין מזה. והוא משום שעדיין יכול לטעות אפילו על אביו וכ"ש על אחרים שיכוהו באופן שיהיה לו יסורין שקשין ממיתה, ומחמת זה איבד את עצמו, שתולין להקל בזה לענין התעסקות שהוא חיוב על כל אדם להתעסק בכבוד המת, וגם מחמת שיש להעמיד

על חזקת כשרות. ואולי איכא גם חזקה שכל אדם רוצין לחיות. וא"כ גם לתלמידים שכבר הם בני י"ג וי"ד, ששייך שהמלמד יבה אותם - אסור לאיים עליהם לעונשם לאחר זמן אלא יענשם תיכף" (ועיי"ש שמרחיב לבאר בגדרי האיסור).

אסור לאיים על בנו בדבר טמא

וכן אסור לאדם לאיים על בנו בדבר טמא. כדכתב השל"ה (שער האותיות אות ד' סי' לב): "ויזהרו אב ואם שלא יעשו מורא לתינוק בדבר טמא, כמו לומר חתול או כלב יקח זה התינוק, כי ברית כרותה לשפתים, ובר מינן תיכף הקליפה, אשר שם שמות הטומאות ההם מצויים, ויש חשש היזק לתינוק בעולם הזה, וגם כתם לנשמתו, על כן שומר נפשו ירחק. ודבר זה מבואר לחכמי הסודות, על כן קדוש יאמרו לו, ובהיכלו כבוד אומר כולו.

והגאון החיד"א זצ"ל בספרו 'שירי ברכה'
יורה דעה (סי' קטז) כתב בעניין זה: "ואני הדל
שמעתי מאדם הגדול מעשה נורא שאירע
בזמנו, תסמר שערות בשר השומע".

כל המועיל לישראל נחשב 'חסיד אומות העולם'

ישנם מחכמי אומות העולם שהמציאו
המצאות שונות, שנתנו תועלת גדולה
לאנושות כולה, ועם ישראל בפרט. ואע"פ שלא
נתכוונו להועיל לישראל, מ"מ הואיל ונהנו
מכך העולם בכלל וישראל בפרט – הם
נחשבים כחסידי אומות העולם.

כגון אותו אחד שהמציא את הדפוס, שעל
ידו נתרבה לימוד התורה בעולם. או אותו אחד
שהמציא את החיסונים, שע"י נמנעו הרבה

חולי ומוות בעם ישראל. וכן אותו סוחר שהעתיק למדינות אירופה את גידול התפוחי אדמה, שעל ידי זה נמנע רעב פעמים רבות. תפארת ישראל למסכת אבות. (פ"ג אות א' בבוטנ"ז): "ואנחנו רואים כמה מחסידיהן שמלבד שמכירין יוצר בראשית, ומאמינין בתה"ק שהיא אלהית, ועושין גמילות חסד גם לישראל, וכמה מהן שהיטיבו ביותר לכל באי עולם, כהחסיד יענער שהמציא האפאקקענאימפפונג, שעל ידה ניצולים כמה רבבות בני אדם מחולי וממיתה וממומין, ודראקא שהביא הקארטאפפעל לאיראפא, שמעכב כמה פעמים הרעב. וגוטענבערג שהמציא את הדפוס. וכמה מהן שלא נשתלמו כלל בעה"ז, כהחסיד רייכלין שהערה למות נפשו להציל שריפת השסי"ן, שנצטווה מהקיסר מאקסימיליאן בשנת רס"ב ע"י הסתת המומר פפעפערקארן ש"ט עם הכומרים קשר של רשעים שלו. ורייכלין הנ"ל השליך נפשו מנגד, ובטענותיו הכריע לב הקיסר ליקח ציווי הנ"ל לחזרה, ועי"ז רדפוהו רובו וימררוהו אויביו הכומרים ודחקהו עד שמת בדוחק ובשבירת לבו.

וכי ס"ד שכל המעשים הגדולים האלו לא ישולמו לעה"ב לאחר הפרגוד? ח"ו, והרי הקדוש ברוך הוא אין מקפח שכר כל בריה".).

כל רז לא נעלם מחז"ל!

טביעה - בשו"ת מהרש"ם כותב (שו"ת מהרש"ם ח"א בסו"ס יא) על תגלית שהתגלתה ע"י חוקרי זמנו, אך כמובן כבר הדברים היו כתובים ומפורשים בדברי רז"ל. וז"ל:

"אגב אמינא במה שהמציאו כעת קצת חכמי הטבע תחבולה ומכונה לעורר כח החיוני באדם שנטבע ומת, ע"י משיכת הלשון ברצוא ושוב, ועד ג' שעות מהטביעה יוכל לשוב החיות ולא אחר שיעור זה.

ואמרתי כמה גדולים דברי חז"ל בש"ס ברש"י ב"ק דף נ' ע"א (רש"י ד"ה שלישית. וז"ל: "דהוה לה שהות שתצא נפשה אם ישנה שם") שממנו הוכיחו הראשונים דשיעור שתין נשמין הוא במשך ג' שעות, והיא מפני שבפחות מזה יש אפשרות לעורר כח החיוני. וכל רז מהם לא נעלם!".

ובספר הברית (ח"א מאמר ח' ד"ה ועתה החרש)
כותב אודות המצאה מחודשת שמצאו חכמי
דורו בתכונת המים, שעל ידה ניתן לרדת
למעמקי הים ללא חשש לטבוע, ואמנם מצא
הדברים מפורשים כבר באופן ברור בפי'
הרע"ב למסכת מקוואות! עיי"ש, והדברים
נפלאים.

מה היה כתוב על טבעתו של שלמה המלך?

לשלמה המלך היה טבעת חותם, וכתוב
עליה אותיות גז"י, כלומר **גם זה יעבור**. כ"כ
החיד"א בספרו 'חדרי בטן' (פרשת וישלח אות לא).

ומה משמעות מילים אלו? כתב הבן איש
חי בספר 'עוד יוסף חי' (פרשת צו אות ט)
"שהיה מעשה באיזה מלך, שאמר לאיזה חכם
אחד שיביא לו דבר אחד אשר כשרואהו בעת

צרה ישמח ויתנחם, ואם יראהו בעת טובה יעצב. מה עשה החכם? הביא לו טבעת אחת שכתוב עליה ג' תיבות אלו שהם גז"י, שפירושו גם זה יעבור. ואז אם הוא בצרה יחשוב גם זה הרע יעבור שאינו מתמיד, וישמח ויתנחם בזה. ואם הוא עומד בטובה, כשיראה דברים אלו יצטער בהיותו יודע שאין הטובה ההיא מתמדת אצלו עכ"ד".

הנהנה מטעות עכו"ם לא רואה סימן ברכה

אע"פ שהדין "טעות עכו"ם מותרת" (כדאיתא בב"ק קי"ג ע"ב), מ"מ אין רואים בזה סימן ברכה. וכתב הבאר הגולה (חו"מ סי' שמ"ח סק"ה): "ואני כותב זאת לדורות, שראיתי רבים שגדלו והעשירו מן טעות שהטעו העכו"ם, ולא הצליחו, וירדו נכסיהם לטמיון, ולא הניחו אחריהם ברכה. וכמ"ש בספר חסידים סי

תתרע"ד ורבים אשר קדשו את ה' והחזירו טעות העכו"ם בדבר חשוב גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתרם לעולליהם".

(בספר 'דרכי חושן' (ח"א דף שפ"ג), מביא אסמכתא לדברי באר הגולה: "והנראה כעין מקור לדברי באר הגולה, בתנא דבי אליהו פרק טו, מעשה שמכרתי לעכו"ם אחד ארבעה כורין של תמרים, ומדדתי לו בבית אפל מחצה על מחצה, ואמר לי אלקים על השמים ואתה יודע על מדה שאתה מודד לי, והחסרתי לו שלשה סאין של תמרים. ולאחר מכאן נטלתי המעות ולקחתי בהן כד אחד של שמן והנחתי אותו במקום שמכרתי התמרים לעכו"ם, נקרע הכד ונשפך השמן והלך לו. אמרתי לו בני כתיב 'לא תעשוק את רעך ולא תגזול', רעך - הרי הוא כאחיק, ואחיק הרי הוא כרעך, הא למדת שגזל עכו"ם אסור, עכ"ל").

ובעניין זה כתב הגר"ש סופר זצ"ל בספרו עה"ת 'שיר מעון' (הנדפס יחד עם ספר תורת משה לחת"ס, פרשת קדושים עה"פ 'לא תגנובו'): "הובא בספרים, הגם שטעות נכרי מותר. מ"מ לא

יערבנו עם שאר ממונו, כי יוכל להפסיד עי"ז כל ממונו, כי על מעות של טעות הנכרי אינה שורה רוח קדושה" (ויעוי' שם שכתב אופן בו אפשר להקל להנות מטעות עכו"ם).

בספר 'דברי יונה' (פרשת תולדות) מביא בעניין זה דברים נוראים ששמע מהגאון רבי מיכאל דב וויסמנדאל זצ"ל:

"בזה הלשון שמעתי מר' מיכאל בער וויסמאנדעל, שאמר להסביר מה שראינו בחורבן אחרון ל"ע, שאף שתחילת שורש הפורעניות היה בדייטשלאנד ומשם נתפשט לשאר המדינות, אמנם במציאות זכו אחב"י בדייטשלאנד להנצל הרבה יותר, כפי ערך של שאר המדינות וגם זכו להציל ממונם ורכושם ביותר. מה שבשאר המדינות הגיע כל הממון והרכוש ליד הגויים השכנים.

ואמר שהסיבה הוא שבדייטשלאנד היה להם יותר ישרות במשא ומתן עם הגויים במשך כל השנים, מבלי ערמומיות, לכן היה הממון שבידם יותר משלהם ולא היה מעורב

בתוכה חלק הגויים, משא"כ בשאר המדינות שהיה העניות והדחקות נורא ולכן התירו לעצמם לפעמים לעשות ערמומיות בדברים שבממון במשא ומתן עם הגויים. ולכן ביום זעם הגיע הרכוש להשכנים הגויים כדי ששיב הרכוש אל בעליהם הראשונים. ומשמים הסתבב הדבר שיגיע אל היורשים וכדומה".

במה זכה יונה הנביא שיתגיירו בגללו?

דבר נפלא איתא בפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק עשירי), שלאחר שבלע הדג את יונה הנביא ופלטו אל היבשה (בילקוט נאמר שהדג פלטו למרחק של תתק"ה פרסאות!) – "ראו המלחים את כל האותות והנפלאות הגדולות שעשה הקב"ה עם יונה, מיד עמדו והשליכו איש את אלהיו בים שנאמר 'משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב ט)'. וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו את

**בשר ערלתם וכו' ועליהם הוא אומר על הגרים
גרי הצדק".**

ויש להתבונן במדרש נפלא זה: הלא יונה
הנביא לפי רום מעלתו חטא בכך שברח ולא
הוכיח את נינוה, והקב"ה גרם שיושלך לים
ויבלע ע"י הדג, והנה, לכאורה, מכח אותו חטא
– זכה יונה הנביא לגרום לכך שיחזרו בתשובה
ויתגיירו, וצ"ב באיזה זכות זכה יונה הנביא
לזכות הגדולה שיחזרו בתשובה ויתגיירו
בגללו?

וברד"ל (שם אות עח) כתב דבר נשגב: "וגלגל
הקב"ה שאף ע"י חטאו של יונה (שרצה לברוח
מלפני ה') נתגלגל זכות שבאו המלחים לתחת
כנפי השכינה וכ"ה בזהר פקודי (רלא) אתו
לגביה ומקדשין שמיה באתגליא, ור"ל: **שיונה**
קידש שם שמים בפהרסיא בפני המלחים במה
שהודה על עצמו, להציל לאנשי הספינה ופירש
להם שה' אלקי הים והיבשה ודחק עליהם
שישליכוהו לים בכדי לקיים גזירת ה' עליו,

ובכדי להציל את כולם, ולכן זכה שנתגלגל על ידו זכות שנתגיירו".

יין קשה פחד פתאומי מפיגו

מה שאמרו חז"ל: "יין קשה פחד מפיגו" (בבא בתרא דף י ע"א ואף שלשון הגמ' - פחד קשה יין מפיגו, אך מקובל מכתבי יד שהגירסא היא בהיפוך - יין קשה פחד מפיגו. וכע"ז יעוי' בפלא יועץ ערך 'גילה' שנקט בנוסח זה.), הוא דוקא בפחד פתאומי שמגיע בהפתעה, אבל פחד ידוע מראש - אין היין מפיגו. ומקור הדברים: נאמר במסכת סנהדרין דף מ"ג ע"א: "היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו, שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". ופירש"י: "ולא ידאג ויתמהמה בהריגתו".

וצ"ב מה אהני ליה שישקוהו ביין והלא איתא בב"ב י ע"א, "יין קשה פחד מפיגו", וא"כ אף שישקוהו ביין, מיד כשיבואו להורגו יתקפנו הפחד

ויפוג השפעת היין, ושוב לא תטרף עליו דעתו ויחזור וידאג?

וככה"נ, פחד הוא הגדרה של דבר פתאומי – שפתאום הוא מפחד ממשו, אזי פחד זה מפיג היין. אמנם כשההולך להיהרג יודע מראש שהוא הולך להיהרג, ואין הדבר פחד פתאומי – או אז אין השפעת הפחד מפיגה את היין, אלא היין משפיע עליו שתטרף דעתו.

הכנסת האורחים של הישמעאלים

יש מהישמעאלים המתייחדים במידת הכנסת אורחים באופן מופלא, ואף האכזרים שבהם מקיימים הכנסת אורחים, וכפי שהעידו עוברי אורח שונים (כמובא בכמה ספרי מסעות חשובים כדוגמת 'אבן ספיר' 'מסעי ישראל' ועוד) שהתקבלו ביד פתוחה ורחבה בבתיהם (ובאוהליהם) של הישמעאלים.

ויש להתבונן ולדעת מנין הגיע להם מידה זו, כי אדרבה, זהו דבר פלא, שעם שמורגל בגזל ואכזריות - יקיים הכנסת אורחים בצורה כה יפה?

ובכדי להבין יש להקדים דברי ה'פרקי דרבי אליעזר' (פרק ל): ישמעאל בראשונה התחתן עם אשה מואבית ושמה 'עיפה' (וראה ברד"ל שם אות מז שיש גרסאות שנקראת עדישה או מריבה) ולאחר שמצא שהיא קמצנית ולא מכניסה אורחים גירשה, ונשא אשה אחרת מבית פרעה המלך ושמה 'פטומה'. ו'פטומה' זו היתה מכניסת אורחים ובעלת לב רחב.

והנה בהוספות הרד"ל (שם אות יא) כתב: "וכן כתבו סופרי הארץ, שעוד היום בני ישמעאלים מחזיקים במידה זו הכנסת אורחים, ואף מן הערביים השודדים, כתבו שבכ"ז החזיקו לקדם האורח הבא לאהליהם בצל קורתם בלחם ומים. ואולי לפי מש"ל אות נ"ו,

יהיה בזה חלוקים בטבעם בני ישמעאל מאשתו
הראשונה המואבית ובני השניה המצרית.

ויתפרש מ"ש (ישעיה כא) 'לקראת צמא
התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד',
שבאמת אלו בני תימא (שהן מבני האשה השניה)
מקדמין נודדים - בלחם ומים - להולכי דרך
מדברות מושבם.

אבל בני ערב שהן נביות כתרגום יונתן על
נביות ערב, וכן בני קדר הכתובים שם בפרשה
בישעי' הן הן מבני המואביות הראשונה שאינן
מקדימין בלחם ומים".

ומדבריו נתבאר, שאותן ישמעאלים
שמטבעם הם מכניסי אורחים, הם מצאצאי
האשה השנייה של ישמעאל, שהיתה מכניסת
אורחים, וממנה ירשו מידה זו.

אגב, מכאן גם מצוי השם 'פטימה' אצל
נשי הערביים, היות ונביאם שר"י קרא לבתו
הגדולה ע"ש אשת ישמעאל 'פטומה' שהיתה

אשה טובה ביחס לקודמתה. ועל שמה
השתרש מדורי דורות אצל הערביים השם
'פטימה'. כן איתא ברד"ל שם.

הזיק נחש בירושלים בזמן הזה

נאמר במסכת אבות (פ"ה מ"ה) שאחד מן
הניסים שהיו במקדש ובירושלים הוא "לא
הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם".

והוא נס גדול, שהרי נחש מצוי בהרים
כמ"ש במשלי (ל יט), "דרך נחש עלי צור".
ו"ירושלים הרים סביב לה" (תהילים קכה ב),
ומטבע הדבר מצוי שיהיו בהרים שם הרבה
נחשים (כ"כ במפרשים).

ובשפתי כהן דייק בלשון המשנה, דלא
כתוב "לא נשך" אלא "לא הזיק" – משמע שאף
אם קרה ונשך הנחש, לא הזיקה נשיכתו!

ובאמת, באבות דר' נתן פרק ל"ה נאמר:
"מעולם לא נפגע אדם בירושלים".

וכתב בתוס' יו"ט: והא דתנן מעולם, פירש
במדרש שמואל שאפשר דאתי לאתויי דאפילו
שלא בזמן שבית המקדש קיים היה נס זה וכו'".
אמנם יעוי' בברכי יוסף סי' קט"ז, שמביא דעות
שנס זה היה רק בזמן שביהמ"ק קיים, ומשחרב
בטל נס זה.

ובתפארת ישראל שם אות כו. כתב: "אף
שמצויין שם לא הזיקו. וספרו לי ב' בני תורה
דאתו מהתם זה שלא בפני זה, דגם עכשיו לא
נשמע שניזק אדם שם מאלה, רק לעתים
רחוקים והדא הוא דתנינן והשמותי את
מקדשיכם, בקדושתן הן אף כשהן שוממין
(מגילה כח א)".

אמנם יש מהאחרונים שכתבו שכל נס זה
שלא הזיק נחש – לא היה אלא למי שמשים
ליבו ומחשבתו ליראת ה'. כן כתב היעב"ץ

בפירושו לאבות (עץ אבות – לחם שמים מ"ה פ"ה, וכ"ה בעו"ס).

(והוסיף כאן היעב"ץ דבר נפלא: "ונ"ל לתת בו תבלין, שהרי מצינו דוגמת זה מפורש בתורה, כשהתפלל משה להסיר הנחשים השרפים מישראל, כתוב (במדבר כא ט) 'והיה אם נשך הנחש את איש וגו', ומדוע לא פעל בתפילתו שיסיר הנחש מהם לגמרי, כמו שבקשו ממנו? אלא לפי שאי אפשר להסירם מן העולם, כי האלקים עשה שייראו מלפניו, אך בזה נאות להם להמציא תרופה למכה – כשיביט אל נחש הנחושת וחי, וכמו שאמרו (ראש השנה פ"ג מ"ח) וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומכוונין לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין וכו'. כך היה העניין בירושלים, סגולה פרטית ראויה למקום המקדש, שאפילו נשך הנחש לאדם, היה מביט אל מקום המקדש ומכוון לבו לשמים ונתרפא, ובזה יגדל כח הנס ויורגש שהמקום גורם מחמת קדושתו, ויד התעוררות המחשבה וכוונה לשי"ת עשתה זאת וזה נכון".

וכמו"כ ברוח חיים (אבות שם) לגר"ח מוולוז'ין זצ"ל: "ולא הזיק נחש – כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות לג ע"א) שאין נחש ממית אלא חטא ממית. ובירושלים לא לן בה אדם וחטאו עמו כמאמר חכמינו ז"ל (במדבר רבה כא כא) לא לן אדם בירושלים ועבירה בידו, תמיד של שחר מכפר וכו'. וכך גם עתה אם היו עושים רצונו של מקום לא היו המזיקים יכולים לשלוט בהם").

האם סומכים בירושלים על הנס להלכה?

הנה התיירו חז"ל להרוג נחש שבארץ ישראל בשבת (שבת קכ"א ע"ב), ויש לעיין אם מותר להרוג בשבת נחש שבירושלים, שהרי היה נס ומעולם לא הזיק בירושלים, ויתכן לסמוך על הנס ולא הווי פיקוח נפש (כן הסתפק היעב"ץ בהגהותיו לשבת שם)?

עוד יש לדון לעניין גילוי משקים, שכל החשש הוא שמא יבוא נחש ויטיל במשקה את ארסו, וא"כ יתכן שבירושלים לא צריך לחשוש לגילויי משקים, כיון דנחש אינו מזיק בירושלים?

והנה בברכי יוסף (סי' קט"ז ס"ב) מביא בשם הפרי חדש, שאף דאיכא נס, מ"מ גם בירושלים חיישינן לגילוי משקים, כיון דבמקום שמצוי היזקא לא סומכים על הנס, ובגילוי משקים מצוי מאד נזק דנחש.

ואולי אפשר ל"ל כן גם לגבי הריגת נחש בשבת, שאף שהיה נס מ"מ כיון דמצוי היזקו של נחש לבני אדם, לכך אין סומכין על הנס

ומותר להורגו בשבת (ויעוי' בזה עוד בספר תורת המלאכות מלאכת צד אות נה).

מה המיוחד בפרצוף של עם ישראל?

הקב"ה ייחד את עמו ישראל בהכרת דמות ופרצוף אחידה ושונה מכל אומות העולם, ואף שהתערבו בין האומות ואכלו את מאכליהם עדיין דמות צורת ישראל נשארה להם.

וכתב בתפארת ישראל באבות (יכין פ"ו אות קנ"ז): "ולכן נצטווה ג"כ הישראלי במצות יתירות יותר משאר האומות, לבעבור כי נשמתו אצולה ממחצב רם ונישא, ונכרת מפרצוף פניהם שמשונה מפרצוף שאר כל אדם.

ודבר זה מרומז בדברי ישעיה הנביא (ס"א פ"ט): 'ונודע בגוים זרעם' - שלא תאמר שאקלים המזרחית שמשם הם גורם שנוי

פניהם. ליתא, דהרי גם בארצות כל הגויים
אפילו בארץ מזרח נמי נודע וניכר זרעם, וגם
בכל הארצות כשכבר נשתהו כמה אלפים שנה
בגוים, עדיין נודע זרעם.

‘וצאצאיהם בתוך העמים’ - ר”ל גם לא
תאמר שמאכלי ומנהגי ישראלי גורמים לו שנוי
פניו, ג”כ ליתא דהרי כמה פעמים זרעם כבר
תוך העמים, ר”ל מעורב במשפך עם דמי עם
אחר, כבן ונכד מומר הבא מנכרית, ואעפ”כ פני
ישראל ניכר בו עדיין.

‘כל רואיהם יכירון כי הם זרע ברך ה’ -
שאעפ”י שהן עצמן אינן כן. עכ”פ הכרת פניהם
יעיד מי היו אבותיהם. וזה פלא גדול.

אולם שינוי תואר פניהם הוא משום
שהפנים הוא חלון הנפש, שמשם יוכר חכמה
וסכלות, גבורה, ודאגה, כעס, וגאווה, ענוה
ואהבה וכדומה. ואצל הישראלי יוכר שנשמתו

ממחצב מיוחד רם יותר משאר נפשות בני אדם".

(והרשעים הארורים ימ"ש, בימי השואה האיומה, פיתחו שיטה לזיהוי יהודים, על פי בסיס יסוד הקובע שבפרצוף היהודי תמיד יהיו מרכיבים שונים הזוהים ומשותפים לכלל עם ישראל, ומי שיש לו הסימנים הללו הרי הוא יהודי. ומפליא שבדרך זו אכן הצליחו הרשעים ימ"ש - לזהות אפילו יהודים שנתערבו רח"ל בין האומות זה כמה דורות).

באילו מסכתות יהיה המשיח בקי במיוחד?

בזוהר הקדוש נאמר על הפס' בזכריה (ט, ט) שהמשיח יהיה "עני ורוכב על חמור", ומהו עני? זה ראשי תיבות עירובין נדה יבמות. וז"ל: "ובגין דא כתיב ביה במשיח 'עני ורוכב על חמור' עני' איהו תמן בסימן ערובין נדה יבמות ושאר מתניתין בכלל". (רעיא מהימנא ח"ג רעה).

ויש שביארו שהמשיח יהיה בקי בש"ס,
ובפרט בשלושת המסכתות הקשות שהם
עירובין נדה יבמות.

והגאון המקובל רבי דוד זכות מביא (בספרו
זכר דוד) משם ספר 'מעבר יבק' לרבי ברכיה
ממודינא ביאור מחודש לדברי הזוה"ק: "כתב
הר"ב מעבר יבק (בפירוש התקונים דף מ"ג ע"ב) על
פסוק 'עני ורוכב על חמור' דענ"י ר"ת עירובין
נדה יבמות, דמבשר הנביא שהמשיח יבא עני
מהם **שיתנטלו ממנו** - כי עירובין - הוא גזירה
ורשות הרבים, ואז יהיה הכל רשות היחיד כי
כולם ידעו אותי. נדה - לא תהיה עוד אשה
דוה. וכן יבמות - לא תהיה משכלה ועקרה".
(ושו"ר שהביאו כן משם כתבי האר"י ז"ל).

פרעה היה משחק בכדור

המשחק בכדור הינו עתיק ימים, וכבר היה בזמן פרעה מלך מצרים. כפי שכתב האברבנאל (פרשת וארא) "והאבן כספי כתב שהיה מנהג מלך מצרים ועוד היום הוא כן ששתי פעמים בכל שבוע יצא המלך מארמונו יום שלישי ויום ז' וילך הוא ועבדיו אל מקום ידוע על שפת היאור לשחק שם בכדור הקטן, ומטייל שם מן הבקר עד עת המאכל". ובספרים איתא שראשית חטאו של אותו האיש הנוצרי ימ"ש היה שהוציא כדור משחק מרשות היחיד לרשות הרבים בשבת.

עונשו של המבזה הוריו

כתב בספר חרדים (פ"א ממצוות התלויות בלב אות לד): ועל המבזה אביו או אמו בלבו או בדברים או במעשה שסותר דבריהם או יושב במקום

המיוחד להם וכיוצא בזה נאמר "ארור מקלה אביו ואמו" - ופירשו שאינו לשון קללה, אלא לשון בזיון ואשכחן בזיון בלב דכתיב "ותבו לו בלבה" וכו', ועל זה אמר שלמה "עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר" (משלי ל יז).

ומעשה היה בימינו באיש שהיה זן את אמו, רק שהיתה קלה ובזויה בעיניו לפי שנשאת לאיש אחר אחרי מות אביו. והאיש הזה הלך דרך ים ונהרג והושלך לים, וחפשו היהודים לקברו ומצאוהו על שפת הים, ועין אחת מנוקרת שנקרוה העורבים!".

הזהב שתרמו ישראל למשכן הוציא פירות!

כשתרמו בניי במדבר לעשיית המשכן, היה מספיק לכל הדברים, מלבד הזהב שלא הספיק אלא לצורך בניית הארון והכפורת,

והיה חסר לשאר כלי המקדש. אלא שהקב"ה עשה נס גדול, שהזהב שתרמו בני ישראל התרבה ועשה פירות, עד שהספיק לכל מלאכת המשכן! כ"ה בילקוט מעם לועז (פקודי לח, כח) משם השפתי כהן והצידה לדרך.

וכתב שם עוד נס גדול שהיה בעשיית המשכן: "ועוד נס גדול בא הכתוב ללמדנו שאע"פ שהקרשים לא צופו זהב כדרך שמצפים היום, אלא עשו לוחות זהב לחוד וקרשי עץ לחוד וכסו הקרשים בלוחות הזהב, אם כן הרי מן ההכרח היה לקבוע בהם מסמרות, ודבר זה אי אפשר היה להעשות שהרי אסור היה להראות במשכן מסמר ושום ברזל. אלא נס היה, שבשעה שהיו מקרבים לוח הזהב לקרש העץ היה מעצמו מקיף אותו ומכסהו".

‘נבואה קטנה’ בזמן הזה

כתיבת חידו"ת - באלשיך הקדוש כתב
(משלי ב, ד), כשאדם מחדש בתורה הרי זה בגדר
של "נבואה קטנה".

ובהקדמה לפי' הש"ך על התורה כתב,
שהמחדש דבר בתורה חייב לכותבו ואם לאו
הרי הוא ככובש נבואתו. עוד הביאו משם
הרוקח, שמי שאינו מעלה על כתב חידושי
תורה עתיד לתת על כך את הדין.

מעלת מקום ישיבת הצדיקים

מעלה מיוחדת יש למקום אשר למדו
והתפללו בו אנשים גדולים - כך אפשר ללמוד
מדברי הרא"ש במסכת ראש השנה (פ"ד סי' יד)
שכתב על דברי הגאונים: "ע"כ יש לנו לקבל
עדותם, שהגאונים קבלו מרבנן סבוראי, ורבנן

סבוראי מרבנן אמוראי, ובישיבתן על כסא של
 רב אשי הן יושבים ובבית הכנסת שלו היו
 מתפללין".

השפעת האדם על בגדיו

מובא בספרים הקדושים, שבלבוש הצדיק
 יש קדושה, והלובשם מושפע מאותם בגדים.
 כ"כ בהפלאה (פנים יפות, לך לך ד"ה הרימותי).

וכן להיפך, בגדי אדם רשע יש בהם
 טומאה, והלובשם מושפע בעת לבישתו
 מהנהגת הרשע.

ועפי"ז ביאר החתם סופר, שלכן הליבישה
 רבקה ליעקב את בגדי החמודות, כי מצד עצמו
 לא היה מסוגל לשקר ולומר 'אני עשו בכורך',
 ורק בגלל שלבש את בגדי עשו הרשע – היה
 מסוגל להוציא שקר מפיו (תורת משה תולדות ד"ה
 אנכי עשו).

מעלת נישוק ידי אדם גדול

החיד"א הקדוש מביא בספר 'חדרי בטן' (ויחי ב אות יג) משם ספר 'עמר השכחה': "שהרמב"ם בן ח' שנים נשק ידי הר"י מיגאש בפטירתו (כשנפרד ממנו), ואמר **שלא זכה למה שזכה אלא באותה נשיקה שנשקו וברכו והאציל עליו מחכמתו**" (ויעוי"ש אות י"ד).

מי ראוי להוציא ס"ת לפני המלכים?

מנהג היה בקהילות אירופה השונות, כשבא המלך לבקר בקהילה היהודית, היו יוצאים לקראתו עם ספרי תורה בכדי לכבדו וליקרו.

ובגיליון מהרש"א לשו"ע (יו"ד סי' רפ"ב ס"א) הביא מהחינוך (סוף פרשת נשא) וז"ל: "זה שנהגו להוציא ספרי תורה נגד מלכי אומות, אם

יבחרו מבני לוי שישאו אותו מדרך כבוד
התורה, כמו שהיו הם נושאי הארון תבוא
עליהם ברכה".

בהלוויית יעקב אבינו הציבו שומרים שלא יהיה רוחק

בכל לוייה של אדם גדול רואים את
הדוחק והצפיפות, ופעמים שבאים עי"ז
לאסונות. וככה"נ כך היה מאז ומעולם. ולכן
בהלוויית יעקב אבינו, דאגו שילכו בין המלווים
חמישים עבדים שעשו מקום – כדי שהאנשים
לא ידחקו זה את זה. כ"כ בילקוט 'מעם לועז'
משם ספר הישר (פרשת ויחי).

לכלוך גורם לשיער לגדול מאד

מטבע העולם, אדם שחי בכללוך ולחות,
ציפורניו ושעריו גדלים מהר מאד לגודל גדול

מאד, באופן משונה - יותר מכל בני אדם אחרים.

ומקור הדברים, במצודת דוד ורס"ג בפירושם לספר דניאל (פ"ד פס' ל'), לגבי נבוכדנאצר כשהיה ביער עם החיות אזי שער גדל ככנפי נשר, ואילו ציפורני ידיו ורגליו כציפורני עופות הדורסים – מרוב הלחות והלכלוך.

וביערות דבש כתב: "כבר אמרו הטבעיים, כי השערות הם מותרות הליחות שיש בגוף ולכך בכל מקום בית שחי שרבו ליחות ירבו השערות וישלחו פארות, ולכך אמרו על השער שמגדילים בשטות, כי כבר נודע כי כל מותרות בטבע הוא מפאת שטות, כי מה שהוא יותר מכפי מדות אדם הטבע פועל בו ללא צורך והוא לא בגדר החכמה הנקרא שוטה, וכללו של דבר שערות אדם הם לרבוי ומותרות ליחה שבגוף".

ודבר פלא הביא בספר אוצר יד החכמה
(אות רס"ב, וכן הביאו משם רבינו בחיי): "שערות של
האדם גדילים אף לאחר מיתה, אם יעמוד
במקום לח".

המגדל הגבוה בעולם

איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק כד) שאנשי
דור הפלגה הספיקו לבנות חלק ממגדל בבל,
והגיע המגדל לגובה עצום של שבעים מיל.
(שבעים מיל לשיטת החזו"א יוצא חשבוננו -
80.60 קילומטר!).

עד כדי כך היה גובהו עצום, כשהפועלים
למרגלות המגדל העבירו חומר ולבנים
לפועלים שבראש המגדל – ארכה שנה שלמה
עד שהצליחו להעביר את החומר לראש
המגדל!

לאחר כ"ג שנות עמל בבניית המגדל (כ"ה בסדר הדורות ח"א אלף תתקצ"ו), הגיע סופו של המגדל (מסכת סנהדרין קט, ע"א): שליש התחתון נבלע באדמה, ושליש העליון נשרף, ושליש האמצעי נותר קיים עד עצם היום הזה, כסימן לדורו. כן כתב בספר הישר (והביאו בסדר הדורות, שם אלף תתקע"ג).

גם לאחר שנשאר מהמגדל רק שליש עדיין הוא גדול מאד, וגודלו 27 קילומטר! (בכדי לשבר את האוון, נציין שכיום המגדל הגבוה בעולם, הנמצא במלכות דובאי, גובהו קילומטר אחד. והוא נראה למרחק רב).

ולפלא הדבר שאף אחד אינו רואהו, ואין שום עדות מדורות עברו על מגדל עצום זה.

והנה, כל בניית מגדל זה הוא פלא עצום איך הצליחו לבנות כ"ב גבוה, ובפרט לאור מש"כ הרבינו בחיי שהיו רק 70 איש שבנו את המגדל בלבד (ויעוי' ברד"ל בפירושו לפרקי דר"א פכ"ד אות לו שמציין דעה נוספת בזה).

ובילקוט מעם לועז (נח, יא ג) מביא
מהמדרשים שהיתה יד ה' להצליחם בבנייה,
והצליחו בבת אחת לשים שני לבנים, ובאורח
פלא נעשתה המלאכה מאליה, ועוד דברים
רבים מעין אלה. (ויתכן שה' עשה כן בגדר של 'בדרך
שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו'). א"כ כל בניית
הבניין היתה באורח נס ופלא.

ויתכן שזהו חלק מן ההסתר פנים שיש
בדורות האחרונים כמ"ש וכתב ע"כ מרן הגאון
רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן שליט"א בספרו
'אילת השחר' (דברים עמ' ק"צ) וז"ל: "ובמשך
הדורות ההסתר פנים הולך וגדל, ושמעתי
בשם החזו"א זצ"ל דמה שלא ידוע בזמנינו על
אשה מעוברת שמפילה ע"י דריכת צפרניים ,
שזה מכלל ההסתר פנים (ומ"מ בודאי שצריך
להקפיד על הדין הזה), ויתכן שגם מה שלא
מוצאים היום היכן נהר הסמבטיון , אע"פ
שהיום יכולים להגיע לכל העולם, גם זה מכלל
ההסתר פנים".

מדוע ה' הותיר חלק מהמגדל לדורות?

דבר נפלא כתב בילקוט מעם לועז (לרבי יעקב כולי, סוף פרשת נח): "והטעם שנשאר חלק שלישי זה לשמש אות לדורות הבאים שיקחו מוסר. והטעם ששליש נשרף ושליש נבלע ולא נשרפו שניהם או נבלעו שניהם, כי הרשעים בשעה שבאה עליהם איזו פורענות, הם אומרים מקרה הוא. למשל, אם מת להם ילד, אינם אומרים: זה ארע בגלל עוונם, אלא אומרים הילד היה חולה מאד ומורעל עד שלא היתה לו שום תקנ. או שמת במגפה או על ידי מחלת האבעבועות כמו שמתים רבים ונדבק בו במקרה. אבל מי שהוא בעל נפש צריך להבין שבגלל עוונותיו מת הילד, כי הקטנים מתים בעוון אבותיהם. וכשחושב כך הוא מתקן מה שעשה ומציל ונפש שאר ילדיו. אבל אם לא אכפת לו ושוכח מפני שתולה במקרה, יהיה בצער כל ימיו. ולכן אם הפורענות היתה ממין אחד, היו תולים שזהו מקרה, כי כמה פעמים פורצת אש או נבלע בניו כשיסודותיו חלשים.

וכדי שידעו שהכל הוא בהשגחת השם יתברך,
לכן ארע למגדל בבל כנזכר לעיל".

מדוע מקימיים ברית מילה דווקא בסכין?

המנהג שנשתרש בקהילות ישראל הוא
למול דווקא בסכין ולא במספרים, אפילו של
מתכת. וזאת על אף שנפסק ברמב"ם (פ"ב ה"א
מהל' מילה) שמלים בין בסכין ובין במספרים.

ובטעם הדבר מובא משם הגאונים,
שבתקופת הקראים מנהיג הקראים, 'ענן' שמו,
הנהיג שחייבים למול דווקא במספריים - וזאת
עפ"י הנאמר ביהושע 'חרבות צורים', ולמדו
הקראים שכביכול חרבות מלשון רבים, וצריך
למול בכמה חרבות ולכך, לשיטתם, צריך
מספריים שהם שני חרבות.

ובכדי להבדיל עצמנו מן הקראים החזיקו
קהילות ישראל למול דווקא בסכין ולא
במספרים (בשו"ת 'באר משה' ח"א סו"ס א הביא כן
משם ספר 'גן עדן', ויעוי' ב'עלי תמר' ירושלמי שבת פי"ט
ה"א בד"ה וגם מה שכתב).

מתי נוסדה המלוכה בעולם?

מלוכה - עד לזמן נמרוד לא היה מושג
בעולם של מלכות, וכולם היו שווים, ומשבא
נמרוד החלה תקופת המלוכה והממשלה אצל
בני האדם (מצודות דוד מלבי"ם ועוד לספר דברי הימים
א י').

מי בנה את בניין מערת המכפלה?

כתב בספר 'כפתור ופרח' (פרק יא): "סביב
המערה מרובע רבוע גדול, חומה גבוה מאבני

המקום הקדוש בית המקדש, ומקובל שהוא מבנין שלמה ע"ה. ובהגהות לכפתור ופרח כתב: "אבני חומת מערת המכפלה, ובפרט השורות התחתונות דומות ממש לאבני הכותל המערבי".

ומי בנה בניין זה של מערת המכפלה?
בפירוש 'פני משה' לירושלמי בתענית (פ"ד הל' ב) כתב, שהמסורת היא שהילני המלכה בנתה את בניין המערה.

(ביוסיפון כתב שהילני היתה אשתו של מלך חדיב (כמדומה שהוא סוריה), והושפעה היא ובניה מן חכם אחד שבא לחדיב מן הגליל העליון, והתגיירה היא ובניה, ועלו לארץ ישראל).

ובספר 'מסעי ישראל' (להנוסע המכונה 'בנימין השני' והוא רבי ישראל ב"ר יוסף למשפחת בנימין) כתב: "אסתר המלכה יסדה מחדש את הבניין ההוא, והמלכה הילני חידשה חורבותיו אשר נשאר עד היום הזה".

אמנם לדעת אחד מהראשונים - רבי פתחיה מרגנשבורג, בספר מסעותיו - 'סבוב הרב פתחיה' (עמ' 33), הרי שאברהם אבינו עצמו כבר בנה היכל גדול על המערה. (רבי פתחיה הוא אחיו של רבינו יצחק הלכן מבעלי התוספות, ובן דורו של רבינו יהודה החסיד. ובספר זה מובא סיפור מסעותיו של רבי פתחיה בכל הארצות).

'מערת המכפלה' במרוקו...

בסמיכות לעיר מוגאדור שבמרוקו, ישנה מערת קבורה הקרויה בשם 'מערת המכפלה'. וכך כתב בספר 'יגל יעקב': "במערת אופראן קרוב למוגדור יש כמה רבנים נקברים שם, ועוד היום אין שום אדם ליעיל לתוכה. והיא נקראת מערת המכפלה בשביל שקבורים בה חמישים צדיקים שנשרפו על קדושת ה' והם הקבר אחד לכך נקראת מערת המכפלה, והוא היה אחרון בכל אותם שנשרפו כמוהר"ר הרב יהודה בן הרב נפתלי אפראייאט זלה"ה".

לאיזה צורך השתמש אלכסנדר מוקדון במראות?

אלכסנדר מוקדון היה משתמש במראות. היה זה כשהגיע, במהלך כיבוש העולם, למקום שהיו שם חיות ועופות בעלי כח להמית על ידי ראייתם, ונתיירא שיהרגו אותו. לכן עשה תחבולה, שלבש מלבוש עשוי מראות על כל גופו. וכשראו החיות והעופות את עצמם במראה – מיד המיתו עצמן בראייתם, ואלכסנדר מוקדון ניצל מהיזקם. כ"ה במדרש תלפיות (אות ב' ענף בעלי חיים) משם ספר 'קרבן שבת'. ושור"ר שכ"ה בדרשות ר"י אבן שועיב (פרשת בלק, ובילקוט ראובני, בלק, ה"כ משם 'הציוני').

בריות המזיקים בעיניהם

בדרשות רבינו יהושע אבן שועיב (מתלמידיו של הרשב"א) פרשת בלק כתב: "וכבר זכרו זה קצת מחכמי המחקר, שיש בני אדם מזיקים

בהבטת עיניהם כאפעה (סוג נחש), שממית בהבטת עיניו, והוא דבר מפורסם ומנוסה".
ובילקוט ראובני (פרשת בלק) הביא משם 'הציוני' מעשה אודות כח ההיזק של איש אחד בעיניו: "בסוריא הוי בר נש, בכל אתר דהוי מסתכל אפילו לטב מתהפך לביש. יומא חד אזיל בר נש בשוקא, והיי אנפוהי עיניו נהירין, אתי ההוא גברא ואסתכל ביה ואתבקעו עינו". ובספרים איתא, שלבלעם הרשע היה אותו כח רע בעיניו.

עונשו של משיח השקר ימ"ש

כתב הגאון המקובל רבי יהודא פתייה זצ"ל בספרו 'רוחות מספרות' (עמ' מ"ח) מעשה נורא, ממנו ניתן ללמוד מעט על עונשם של משיחי השקר: "וחדשות אני מגיד, כי בשנת תרע"א ליל ב' כ"ה כסליו, בהיותי מספר לפני

בני ביתי סיפור מעשה הנס של חנוכה הנכתב בספר חמדת ימים התנמנמתי מעט באמצע הלימוד, וראיתי איש אחד כבן מ"ה שנה, שמן ובעל בשר ויפה מראה והוא איש חלק ואין לו זקן כ"א כשלושה וד' שערות אחת הנה ואחת הנה בפניו רחוקים זה מזה. והוא עומד באחורי צד שמאלי והגיש פניו אצל אזני ולחש לי אני הוא המחבר ספר חמדת ימים, ועתה שמע בקולי ונהוג כמנהגי (ר"ל שאהיה מאמין בשבתאי צבי שר"י שהוא משיח ה' ח"ו), ואני אלמדך כל ד' חלקי חמדת ימים ברגע אחד.

אמרתי לו איך אפשר להיות דבר זה שאלמוד כל ד' חלקי חמדת ימים ברגע אחד? (אע"פ שלא היה דעתי בחלום לנהוג כמנהגו ח"ו). אמר לי: דע כי כאשר חברתי ספר חמדת ימים כבר הייתי נצמד לשבתאי צבי ונהוג בצנעה כמנהגו ולפי שהיה רצוני למשוך גם את לבות בני ישראל אחריו דנתי בדעתי שבודאי לא ישמעו לדברי. ולכן עשיתי

תחבולה גדולה וחיברתי את ספר חמדת ימים שכולו מלא מוסר וחסידות ויראת ה' כדי שאם אח"כ אפתה את ישראל שימשכו אחרי שבתאי צבי יקבלו את דברי באין אומר ודברים באומרם שאיך איש חסיד וקדוש בקי בנגלה ובנסתר כזה יעשה מדחה לישראל ח"ו אם לא דקים ליה ששבתאי צבי הוא משיח ה' באמת ועי"כ יבטלו דעתם מפני דעתי. וזהו מה שאמרתי אליך שאם תעשה כמנהגי אלמדך ברגע אחד כל ד' חלקי חמדת ימים.

יען כי כל עיקר חיבור הד' חלקי חמדת ימים אינם כי אם למען שיסכימו הלומדים בו להמשך אחרי דעתי ורצוני, ואם רצונך להסכים א"כ הרי עתה כאילו למדת כל הד' חלקים. כי למה לך עוד ללמוד אותם מאחר שנעשית בקשתי בלא לימוד ונמצא כאילו למדת ברגע אחד כל מגמת חיבור חמדת ימים". (וראה שם שמאריך לספר בעונשו של אותו רשע בעולם העליון).

(במהלך השנים התעורר פולמוס גדול סביב זהותו של מחבר הספר 'חמדת ימים'. וכפי הנראה רוב גדולי ישראל בכל הדורות החשיבו את מחבר הספר כגאון וקדוש, והתייחסו לספר זה ביראת כבוד. וראה בהרחבה בספר 'אוצר חמדת ימים').

בזכות לימוד המשניות יבוא המשיח

דבר נפלא כתב הגאון החיד"א בפירושו לספר חסידים 'ברית עולם': **מסכת עם ד' אותיות גימטריא: תקכ"ד פרקים**. ועיין בפתיחת מעשה רוקח להג' החסיד מ' ר' אליעזר מקראקא זכר כלם לחיי עד, וזה שנים רבות קודם ראותי דברי הגאון החסיד במעשה רקח שאמרתי במשז"ל על פ' גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם - **שבזכות קריאת המשניות יבא משיח**, ולכן פרקי משנה הם תכ"ד כמנין משיח בן דוד. גם לכוין בשם תכ"ה, שהוא תכ"ד עם הכולל, שמבטל שר של שכחה, כמ"ש המקובלים, וככתוב אצלנו בעניותנו במ"א, וק' נוסף

במספר הפרקים לתקן את השכינה בסוד ק' ברכות, ועתה ראיתי שכיונתי קצת לדברי הרב הנז' ז"ל".

מדוע נקראות המשניות - 'מסכתות'?

בביאור ומשמעות המילה 'מסכת' נאמרו כמה הסברים:

(א) כתב בספר חסידים (סי' תתקכ"ח) "תורה שבעל פה דומה לצמר ופשתים שעומלים בה ואורגים בה **לכך נקראת מסכתא** לשון אריגה כמו עם המסכת דכתיב גבי שמשון (שופטים ט"ז י"ג) הלכות לפרקים שמקבץ כל הדברים של ענין אחד זו היא מסכתא.

(ב) הערוך (ערך מסכת) **כתב שהוא מלשון שמועה** כמאמר הכתוב '**הסכת** ושמע ישראל' (דברים כז ט). "כי דברי תורה שבעל פה היו מקובלים משמועה אל שמועה".

ג) בפתיחת התוס' יו"ט למשנה כתב וז"ל:
 "הוא מלשון **מסכה יינה** (מלשון ערוב יין) כי כן
 כל מסכתא מזוגה ומעורבה בדינים שונים".
 "ואמר מסכה יינה, על ערוב ומזיגת דברי כולה,
 כי דיניה ומשפטיה צדקו יחדיו ותלויים זה בזה,
 ונלמדים זה מזה, ונדרשים זה ע"י זה. **ולכך**
קראו לקבוץ פרקים – מסכת".

ד) בתוס' אנשי שם כתב: "ובס' 'לקט
 הקמח' כתב דמסכת מלשון מסך שלפני הפתח.
 שתורה שבעל פה הוא הפתח להיכנס לתורה
 שבכתב.

ה) ומוסיף התוס' אנשי שם הסבר נוסף:
 לענ"ד נראה עוד שהוא מלשון כיסוי כמו ויסך
 בדלתים ים (איוב לח, ח). לומר שהמשנה היא
 נסתרת שאי אפשר להבינה אלא מתוך
 התלמוד.

ו) עוד כתב התוס' אנשי שם: אי נמי, רמז
 לשכינה הקדושה שהיא סוד המשנה כידוע

ונקראת סוכה. ולכך קרא מסכת לומר שפורשת סכת שלום עלינו".

ז) הנודע ביהודה בהקדמות הצל"ח כתב: ולענ"ד נראה להסכים עם מה שפירשוהו לשון מסך, ואמנם לאו מטעמא דידהו, אלא על שם פרוכת המסך דכתיב בה (שמות מ', ג') וסכות על הארון, שהיתה סוככת על תורה שבכתב שהן הלוחות שהיו מונחים בארון, כן תורה שבעל פה סוככת ומגינה על תורה שבכתב להגין עליה שלא ישגה שוגה ופתי בפירושה, כי היא סתומה מאד ואי אפשר לעמוד על כוונתה כי אם על ידי תורה שבעל פה. וגם כשם שאין שום דרך אחר להכנס לקדשי קדשים פנימה כי אם דרך פרוכת המסך, ושם לפני מן הפרוכת השכינה שורה, כן אי אפשר לקבל השכינה לעתיד אחר מותו כי אם על ידי לימוד תורה שבעל פה".

ח) עוד הסבר כתב בצל"ח: "ועוד נלע"ד על פי מה דאיתא במדרש, הובא בילקוט הושע ח',

בפסוק אכתוב למו רובי תורתי הלא כמו זר נחשבו, ואמר ר"י בר שלום ביקש משה שתהא המשנה בכתב, וצפה הקדוש ברוך הוא שעתידין לתרגם התורה ולהיות קוראים בו יונית, אמר הקדוש ברוך הוא מה אתם סוברים שגם אתם בניי מי שמסטירין שלו בידו הוא בני, ומה הוא המסטירין שלי, היא המשנה, ע"ש במדרש. וגם התוס' במסכת גיטין (ס' ב בד"ה אתמוהי), העתיקו מדרש זה בקצרה. וא"כ הטעם שלא נכתבו המשניות הוא להסתירם, ולכך נקרא מסכת שהוא מסך המבדיל בין ראויים לאינם ראויים, והוא הפרוכת המגין להסתירה שלא תתגלה רק להראויים.

ט) טעם נפלא נתן בזה הגה"צ רבי אלמילך צבי שפירא מדינוב (בעל ה'בני יששכר') בהקדמה למסכת ברכות (והיה ברכה ח"א עמ' ו): "קרא רבינו הקדוש לכל חל' מהסדר מסכת. ואנן נמי נימא לפי הפשט, מסכת נקרא אותו כלי שהאורג משליך עם החוט (של השתי בתוך

הערב) ממזרח למערב. ואח"כ ממערב למזרח. ובכל פעם ע"י החזרה נארג הבגד יותר כך נקרא כל חלק מן תורה שבע"פ בשם מסכת להורות שלא יאמר האדם, כבר גמרתי החלק הזה, ואין מן הצורך עוד לחזור עליה - רק הפוך בה וחזור עליה, ובכל פעם תמצא טעם חדש, כעין המסכת שבכל פעם שחוזרת ומארגת יותר".

הניגון המיוחד ללימוד המשניות של חז"ל

פעמים רבות מצינו שהגמרא שואלת על לשון המשנה שלכאורה אינו ברור דיו, ומתרצת: "חסורי מיחסרה והכי קתני" דהיינו – במשנה חסרות מילים, וכך יש לשנותה. או שמצינו שהמשנה מביאה משפט או הלכה שהוא לכאורה מיותר - והגמרא אומרת על כך "זו ואין צריך לומר זו".

ובפירוש המשניות ל"תפארת ישראל" ביאר (ערכין פ"ד מ"א בבועז אות א') ביאור נפלא בזה: "בתוס' בסוף מס' מגילה (ל"ב ע"א) כתב שחז"ל "היו רגילין לשנות המשניות בזמרה, לפי שהיו שונים אותן על פה וע"י כך היו נזכרים יותר".

ולפע"ד, היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזיכרון, מדהיו שונים המשניות על פה אפילו בימי רבי (רש"י בב"מ דף ל"ג ע"א ד"ה ואינה מדה). וע"י הניגון נזכר היטב לישנא דמתני' באשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה.

ולכן כמה פעמים בחר התנא גם כן במילה זאת ולפעמים באחר, הכל לפי הנאות לקול השיר המיוחד למשנה. ומזה הטעם לפעמים נשנה בבא שנראית יתירה במשנה זו ואין צריך לומר זו, אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר.

ומזה הטעם אף שהיה חיסורי מחסרא
הניחווה כך, מדמובן ממילא דאל"כ יהיה
מעשה לסתור – ואם היו מבלבלין המלות
יתבלבל השיר המיוחד לה ויתבלבל הזיכרון,
ותשתכח המשנה ח"ו! ובדבר זה יתורץ כמה
קושיות ודקדוקים".

ובסיום דבריו, כותב התפארת ישראל:
"ושמור זה, דאם גם ברוב פעמים מונחים
פנינים יקרים בשינוי לשון התנא, עכ"פ במקום
שלא ידענו טעם אחר נסתפק את עצמנו בטעם
זה, שהוא ג"כ אמיתי בעצמו".

גובהו וגבורתו של נבוכדנצר הרשע

איתא בילקוט שמעוני ע"ס דניאל (רמז
תתרסב) דבר מופלא: אמר אביטל ספרא משמיה
דרב: "פרעה שהיה בימי משה הוא אמה וזקנו
אמה לקיים מה שנאמר "ושפל אנשים יקום

עלה" (דניאל ד יד). דבר אחר, זה נבוכדנאצר
ננסא קטיעא פושכא (טפח).".

והיינו שנבוכדנאצר שמלך על כל העולם
(כדאיתא במגילה דף י"א ע"א), לא הגיע בגובהו
ליותר מטפח אחר!

ולפלא הדבר, איך שכזה אדם נמוך קומה
שלט ביד רמה בכל העולם, ואף החיות
והעופות יראו ממנו, ופחדו לפתוח פיהם בפניו
(פרקי דר"א פי"א). ובמסכת שבת (קנ ע"א) איתא
שהיה רוכב על ארי זכר וקושר לראשו תנין.

ומדוע נקרא נבוכדנצר? כתב הגאון רבי
חיים אפרים זייצ'יק זצ"ל בספרו מעייני החיים:
נבוכדנאצר היה מביט בעצמו ומתבייש בפני
הבריות, ואומר אני מלך? הלא הכל יש לי
והכל חסר לי, וכל המלוכה והשלטון אינם
שווים לי כלום לגבי העלבון שיש לי, מפני
שהיה קטן וכבד, והכל שוחקים וצוחקים בלבם

עליו, כי בפומבי, באורח גלוי, היו יראים ממנו לשחק.

ואמרו במס' שבת (קמט ע"ב) שכל ימיו שהיה חי נבוכדנצר לא נמצא שחוק בפה כל בריה, לכך נקרא שמו נבוכדנצר, נבו כד נצר שהיה נובח ככלב על שהיה קטן ונוצר, ענף קטן מן האילן (ראה מדרש תנחומא , תרומה ד').

מדוע ה' הגדיל והעצים את נבוכדנצר?

ובפירוש 'ולא עוד אלא' לפרקי דר"א (לרבי אליהו האיתמרי) תמה: "וראוי להבין למה הגדיל הקב"ה לנבוכדנצר הרשע כל כך ביתר שאת ויתר עוז קרוב לממשלת שלמה המלך ע"ה, ולא עשה כן לשום מלך שמלך מסוף העולם ועד סופו?".

וכתב לבאר, שהיות ונבוכדנצר היה מזומן לשעבד את ישראל ולהחריב את בית המקדש -

"אף על פי שלא היה ראוי לגדלו כל כך עד שעוף הפורח היה על פי דיבורו, משום שהיה מחזיק עצמו לאלוה ובראותם כן היה להם מקום לטעות אחריו, עם כל זה גידלו הקדוש ברוך הוא כך, והטעם כמדובר לכבודם של ישראל שלא ישתעבדו ביד בזוי, שהקב"ה חס על כבוד הצדיק מכבודו כדברי רבותינו ז"ל (במדבר רבה פ"ב).

"עוד יש לפרש בדברי רבותינו (ילקוט שמעוני משלי רמז תתקכ"ט), שאפילו עופות מכירים בצרי העין שנאמר 'כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף' (משלי א, יז). ונבוכדנצר היה צר עין שגנו כל ממונו כדי שלא יקח אותו אוילמודורך כדברי רבותינו ז"ל (אסתר רבה פרשה ב), וכפי זה היה ראוי שעוף השמים לא ישגיח על דברו. והטעם שמשל בהן, עשה אלהים כן כדי להשוותו לשלמה המלך ע"ה ללמד לעולם ש'מקרה אחד לצדיק ולרשע' (קהלת ט, ב) כמו שדרשו רבותינו ז"ל על פסוק זה (ילקוט שמעוני

רמז (תתקפט) ותראהו משם, ועוד מהטעם האמור בדרך ראשון".

איך מבריחים נחשים?

איתא במדרש תהילים (מזמור כב אות יד) עצה לבית שיש בו נחשים: "אמר רבי יהודה בר סימון, בית שיש בו נחשים מביאים קרן של אילה ומעשנין בו את הבית, ומיד הנחשים בורחים".

והנה נאמר במסכת בבא בתרא (טז ע"ב): כשהאילה כורעת ללדת, קשה עליה הלידה עד שמגיעה לשערי מוות, ושולח ה' נחש שמכישו בבית הרחם, ומחמת כאב ההכשה האילה מתרפה - וכך מצליחה ללדת את ולדה בנקל. ויש להבין מדוע הנהיג הקב"ה בטבע העולם, שקרני האילה בכוחם להבריח נחשים, והלא זה הנהגה שכולה היפך מידת הכרת

הטוב, שהרי הנחש עשה עם האילה חסד עצום בכך שעזר לה ללדת, ואילו האילה לא רק שאינה גומלת לו טובה, אלא עוד מבריחה את הנחש בקרניה?

וה'מדרש תלפיות' למד כאן יסוד נפלא (אות א' ענף איל אילה ונחש): **כשרשע מיטב איתך** – הכרת הטוב הגדולה ביותר היא, להרחיק את הרשע מלהזיק! ולכך האילה שחייבת הכרת הטוב לנחש, הרי היא גומלת עם הנחש חסד גדול בכך שבקרניה היא מרחיקה את הנחש מלהזיק!

מצווה לראות את הנס

יש עניין ומצווה מיוחדת לראות ניסים, ולכך הלך משה רבינו לראות את הסנה הבוער באש ואינו נשרף. טעמא דקרא (שמות ד"ה ויאמר משה).

(ז"ל מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א: "ויאמר משה אסורה נא ואראה מדוע לא יבער הסנה,

כשהקב"ה עושה מעשה נסים מצווה לראותו, כמ"ש ביומא (סז א) זימנין דגמיש לי' לראשי' ולאן אדעתי' פירש"י יכוף ראשו לאחוריו ולא יוכל לראות הלשון אם הלבין, משמע שמצווה לראות כשנעשה הנס כדי לספר נפלאות ה', ובחגיגה (כ"ו ב') בשעה שישראל עולין לרגל מגביהין להן את השלחן ומראין להם שסילוקו כסידורו ע"ש (כמ"ש רש"י במ"ב ד' שדרך הנס להיות בצנעא, היינו שלא כל א' ראוי לראותו, אבל מי שיכול לראותו - מצווה לראותו).

וכעי"ז מצינו לגבי בארה של מרים המצויה בטבריא, ומי שיכול בזמננו לראותה – יתכן **דמצווה עליו ללכת לראות**. כ"כ ב'תפארת ציון' (להגרי"ז יאדלר זצ"ל, פרשת חקת כא, כ).

(וז"ל: "אמרו בתנחומא ובשבת (ל"ה ע"א) דהבאר של מרים הוא בים טבריא, והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלא פי תנור, והוא הבאר הנשקף על פני הישימון, דמשה כתב בהתורה מה שיהיה אחרי ההסתלקות שלו, דאז יהיה נשקף הבאר על פני הישימון. והודיע זה בהתורה כדי

שיהיה לישראל לזכרון מהבאר לעולם, ואפשר שגם
מצוה לראותו - שעל ידו נעשה ניסים לישראל")

ויעוי' בחידושי חת"ס למסכת סוכה (מ"ו
ע"ב ד"ה והנה פליגי) שדן במצות נר חנוכה, אם יש
מצוה מיוחדת לראות את הנרות, מדין **חבוב**
הנס.

נשיאת כפים בחו"ל

בספר עליות אליהו לתולדות הגר"א ז"ל
במעלות הסולם (דף ט"ז ע"ב בהערה אות א) מעיד
על מעשה נורא איך שעכבו מן השמים שלא
לשנות מן המנהג שלא לישא כפים בכל יום
בחו"ל וז"ל:

"ושמעתי שהי' רבינו ז"ל רוצה להנהיג
בבהמ"ד שלו גם כן בחול שישאו הכהנים
כפיהם, מד' היתה הנסיבה שביום ההוא
שחשב זה - נתפס בבית האסורים ע"פ עלילות

שוא שנתגלגל עליו מענין המחלוקת בין הרב
והקהל דווילנא כנודע, ולכן אף שיצא חפשי
מבית האסורים לא רצה עוד לקבוע המנהג
הזה (ע"כ מהגאון הרד"ל).

"ואני שמעתי מפה קודש דודי הגאון
מוהר"ח ז"ל שכמה פעמים השתוקק רבו ז"ל
להנהיג בבית מדרשו שיהיו הכהנים נושאים
כפיהם בכל יום ולא ערב לבו לעשות מעשה,
עד שפעם אחת, באמצע היום החליט בדעתו
שלמחר ישאו הכהנים כפיהם, והנה באותו
היום לקחוהו ונתנוהו בתפיסה על העלילה
שהעלילו עליו כמפורסם, כנראה שמן השמים
עכבו הדבר".

"ובאותו הסיפור אמר עוד דודי ז"ל שפעם
אחת החליט בדעתו גם הוא שיצוה בעירו
וואלוין למחרת שישאו הכהנים כפיהם, והנה
בלילה השייך ליום המחרת נשרף הבהמ"ד,
מכל זאת נראה שלא אסתייע מילתא, אולי
למען כבוד של הראשונים שלפנינו".

תכונת דם הסלמנדרא

לדם הסלמנדרא יש תכונה סגולית מיוחדת, שהסך ממנו על גופו לא ינוק באש, ואף אם יעבור בתוך המדורה לא ישרף. אמנם מכל מקום שערו יחרך, ובגדיו יספגו ריח של אש. (מלבי"ם דניאל 'יפח לקך' פ"ג פס' כו).

בספר "תורת המנחה" הביא (יום הכיפורים דרשה פ"א) תכונה מיוחדת שיש לחיה זאת: "ושמתלכלך מעבירים עורו באש ומיד מתנקה".

בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' ק') כתב שדם הסלמנדרא, אי אפשר ללקטו ולאספו אלא בזמן שהוא בתוך האש ושם שוחטים אותו, אבל אם יצא מהאש - מיד מת ונבלע דמו, מעתה אין תועלת וסך מדמה אלא בזמן שהיא בתוך האש.

כתב בספר חסידים (סי' תתרי"ד): "מעשה היה והביא נכרי אחד חלוק ואמר לנכרים שהוא היה חלוק של הנוצרי (אותו האיש), אמר אם אינכם מאמינים תראו מה אעשה, השליך החלוק באש ולא נשרפה. ואמרו הכומרים ליהודים הרי תדעו כי יש קדושה בחלוק. אמר החכם תנו אותו אלי ואני אראה לכם מה יש בו לקח חומץ חזק ובורית וכיבס החלוק לעיניהם אמר השליכוהו עתה באש ותנסו והשליכוהו באש ונשרף. אמרו לו: מה ראית לכבסו? אמר להם, מפני שהיה משוח בסלמנדרא, והוצרכתי לכבס הבגד וכשלא היה על הבגד נשרף הבגד" (וראה בעניין זה הערה נפלאה בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ז סי' ל"ד בסוף אות ו').

רב אשי עשה מהדורה נוספת לש"ס

כתב התפארת ישראל בפי' למסכת אבות (פרק א בועז אות ב): " וביחוד דבר זה הוא חובה על כל מחבר ספר, לעשות מהדורא על החיבור. ולפשפש בסדקיו ובזויות העמומים והכהים. ומי לנו גדול מרז"ל, והרי גם רב אשי עשה מהדורא על הש"ס [כב"ב קנ"ז ב']. וכמדומה לי שמסכתות נדרים, נזיר, ערכין, כריתות, תמורה, מעילה תמיד, נחטפה השעה ולא נעשה עליהן מהדורא, ולכן באמת לשון מסכתות הללו אינן כסגנון שאר הש"ס [ועי' תוס' נדרים ד"ז ע"א].

מחלת הסרטן בתקופת הראשונים

מחלת הסרטן לא התחדשה בדורות האחרונים, אלא היתה ידועה אף בזמן הראשונים. נכדו של הרא"ש, רבי מאיר בן

יצחק אלדבי, כותב בספר 'שבילי אמונה' (הנתיב הרביעי עמ' 86): "סרטן נקרא כן לפי שהחיה הנקראת סרטן יש לה רגלים הרבה, וזו היציאה יש לה סביבה גידים מלאים מן התערובות המילדות אותה והם שמרי המרה השחורה, ואם יתפשט ביותר לא ירפא, ולכן נאות למחר ברפואתו כשיתחיל בכדי שיעמוד תחתיו ולא יתפשט, ואם התיילד בו החבורה, הוא רע מאוד, ושמן יתחיל מגודל אפונה או פול, ויוסיף ויגדל עד שיעשה כגודל אבטיח, ושמן גדול ממנו, ופעמים יתפשט ויצא על הגרון ובמקום הנשימה והבליעה ויחנוק ברוב העתים".

בהקדמה בספר 'יסודי הדעת' להגה"צ רבי משה רוזנשטיין זצ"ל (ח"ב הוצאה שניה) כתב שלאחר שרעייתו נפטרה ממחלת הסרטן - חקר ובדק את אופי המחלה, וגילה שמחלת הסרטן היא אינה מחלה טבעית, אלא מחלה שנובעת מכוחות הנפש. ומי שר"ל חולה בזה, אל לו

להיבהל, אלא ללמוד ולדרוש בספרי המוסר
ובפרט בספר 'שערי תשובה', וע"י שיתקן את
כל כוחות נפשו - ממילא יבריא גם אותו כח
שגורם למחלה, ועי"ז ירפא ממחלתו! (ויעוי"ש
שמאריך בדברים נפלאים בזה, וכתב שעצת הלימוד בספר
מוסר כרפואה לסרטן, אינה רפואה סגולית, אלא עצה
רפואית!).

האם מברכים שהשמחה במעונו בסיום מסכת?

הים של שלמה למסכת בבא קמא (פרק
מרובה סי' ל"ז) כתב, שהסעודה שעושים לכבוד
סיום ספר ומסכתא, גם היא נקרא סעודת
מצוה. ומביא ראיה ממסכת שבת (קי"ח ע"ב):
"אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מדרבנן
דשלים מסכת עבידנא יומא טבא לרבנן".

ומשום כך מסיק הים של שלמה: "ומשום זה היה נראה לברך שהשמחה במעונו בסיום מסכת, דאין לך שמחה יותר לפני הקדוש ברוך הוא - אלא שמחה ורינה של תורה, דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, דלא גרע מפדיון הבן דלפרסום בעלמא הוא".

ומסיים הים של שלמה בדבר נורא: "וכן הוריתי פעם אחת הלכה למעשה (לברך בסעודת סיום 'שהשמחה במעוני') ונתבלבל השמחה במהומות גדולות על ידי סבות קשות, ותליתי הסרחון בי שעברתי על דברי רבותי שלא שמעו מעולם דבר זה".

האדם מטבעו מסתכן עבור חבירו

האדם מטבעו, מוכן להכניס עצמו לכלל סכנה בכדי להציל את חברו. ובספר הברית הרחיב לבאר טבע זה: "האדם בנפשו ובטבע

ימצא בעצמו נטיה וחפץ לעשות מעשים ישרים
בעיני כל אדם להטיב ולהשפיע לזולתו, לחמול
על דל , להושיע הנחלץ וכו'.

וכבר העיד הניסיון פעמים רבות שאפילו
ככמה בני מלכים ורוזני ארץ הכניסו עצמן
בסכנת מוות, באו באש ובמים כדי להציל בן
אדם שנפל בנהר, או כי תצא אש ותבער ביתו
וכדומה לזה.

כאשר קרה בעיר (פראנקפורט דאדר) שנת
תקמ"ה לפ"ק בחודש אייר בשבעה עשר יום בו
שהתגבר נהר (אדער) ושטף ועבר גבוה מעל
גבוה, והמים גברו מאד במדת רוחב הנהר
ועלה על אפיקיו והתפשט על כל גדותיו עד כי
נשטפו במים עזים כמה כפרים עם בתים אשר
על שפתו אלה מפה ואלה מפה, ועל פני העיר
היו עוברים ושטים על הנהר כמה עצים
וחלונות מן הבתים, וכמה בני אדם שנטבעו בו
ומתו, ויעבור בתוכם באמצע הנהר עץ אחד
ועליו אדם חי ויצעק אל האנשים אשר עמדו

על שפת הנהר לעזרו ולהצילו, והיה בלתי אפשרי מרוב תגבורת מים רבים.

ויהי כראות זה השר הנכבד הדוכס שהיה אז של העיר, תיכף ציוה לכל תופשי משוט שילכו באניות אצלו הצילו בנפשו ולא יכלו, ואמרו לו אין יכולתנו על זה מהמון מים רבים אדירים, והמון גליו ולא יעברנהו בספינה בל תלך בו אנית שיט.

ויהי כשמוע הדוכס כן, לקח בעצמו אנית שיט ושם נפשו בכפו וישב לו בתוכה והלך בו להציל ממות נפשו של האדם ההוא, ולא הגיע לחצי רוחב הנהר עד שנהפך הספינה שלו, ונטבע בהמון גליו נכסתה האניה, והדוכס הצדיק אבד ואין האיש ההוא ניצול. הרי מבואר החוב הזה מצד הטבע גם כן.

לא אמר אדם צר לי המקום גם בזמן הזה

בזמן ג' הרגלים כשבית המקדש עמד על
מכונו, וכל ישראל עלו לירושלים, היה בבית
המקדש נס ופלא, שלמרות שהיו עומדים
צפופים – היו משתחוים רווחים, כשלכל אחד
מקום של אמה מכל צד להשתחוות, בלא
שישמע שכנו את תפילתו. וכמו"כ מעולם לא
אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים
(אבות פ"ה מ"ה).

וכתב בשו"ת תשב"ץ דבר פלא שהיה
בתקופתו בעיר הקודש ירושלים: "ויש סמך
וראיה שקדושת המקדש והעיר היא קיימת,
שעדיין הם עולים לרגל ממצרים ושאר וכו'
בקול רנה ותודה המון חוגג.

ואמרו כי עדיין נשאר מהנסים שהיו
בירושלים שלא אמר אדם לחבירו צר לי
המקום, כי בבית הכנסת שבירושלים הם
צריכים לאנשי המקום כל השנה, ומתמלאת

פה על פה בעת התקבץ שם בחג השבועות החוגגים יותר מג' מאות איש, כולם הם נכנסים שם ויושבים רווחים כי עדיין היא בקדושתה וזה סימן גאולה שלישית."

ובשו"ת "חתם סופר" (ח"ב יו"ד סימן רל"ד) כתב על כך: "מ"ש בתשב"ץ דגם בזמנו נראה נס בזה בבתי הכנסת שבירושלים בבואם שם בחג השבועות כל סביבותיהם ולא צר להם, וה' יודע כי עיני ראו בח"ל דבר זה ולא אוכל לפרש מפני פריצי עמינו" (וכע"ז יעוי' בעירובין דף נ"ג ע"א על תלמידים שהיו יושבים לשמוע תורה מפי רבם ששה באמה אחת. עיי"ש).

נס מיוחד במכת ערוב

במכת ערוב, היו מצריים שברחו לארץ גושן בחושבם להינצל שם, ובאה הארץ אשר

תחתיו לגושן ועליה החיות של מכת הערוב.
(דברי שאול וארא).

בני ישראל במצרים היו עשירים!

חידוש גדול כתב הגאון החיד"א משם
מהר"ם אבן חביב: הקב"ה העשיר את בני
ישראל במצרים בעושר רב, היות שילדו ששה
בכרס אחת, והוצרכו לממון לגדלם, לכך
העשירים. וזה מה שנאמר בהם "וירבו ויעצמו
במאד מאד", שזה מאד מאד הרבה ממון.

וז"ל בספר 'שמחת הרגל' (על ההגדה):
"וירבו ויעצמו במאד מאד – פירש הרב הגדול
בדורו מהר"ם אבן חביב זלה"ה דכונת הכתוב
הכי, ובני ישראל פרו וישרצו וכו', וכי תימא זה
הצער נוסף על כל רעתם דבגלותם ודלותם
בארץ שביים? – ריבוי כזה מוציא האדם
מדעתו, כי מאין להם לחם לפי הטף, ואף

השמלה, יוסיף מכאוב על מכאובם, כי ילדיהם
אל ישועו ואת פת רוצים?

לזה אמר במאד מאד, **כלומר שיהיה להם
ממון הרבה**, כלומר ברוב ממון, וכיון שהיו
עשירים ודאי היו שמחים ביוצאי חלציהם אלו
דברי הרב זלה"ה.

סגולתה של אבן הפטדה

בספר תולדות יצחק (לרבי יצחק קארו דודו של
הבית יוסף, פרשת תצוה) כתב על סגולתה של אבן
פטדה: "מצאתי בספרי הטבעיים שהיא מרחקת
הזנות בכל כך ענין, שהאשה שנושאת אותו -
אם מזנה תשבר האבן, שאינה סובלת זנות,
ושר אחד רצה לנסות לאשתו שהלך למרחוק,
ואמר לה תשא זאת הטבעת בעודי מרחוק,
שתזכור ממני ונשאה, וכשבא השר מצאה
שבורה וידע שזינתה".

(כתב במדרש תלפיות (אות אלף ענף אפוד):
 "שמעון היה על פטדה, והיא אבן ירוקה ובא מכוש
 כדכתיב "לא יערכנה פטדת כוש" (איוב כח יט) . ויש
 מאבן הזאת שתי מינים, והאבן הזאת בטבעה
 לפעמים תגדל בכמות גופה הרבה מאד, והיא
 בטבעה תנגד תאות המשגל והיא מקרר מאד
 בסגולתו, ואם משימים האבן זו במים רותחים מיד
 יצננו המים .

והיה מפותח שמעון על אבן זו על חטא שבטו
 עם בנות מואב ומדין, וחמל השם עליו והאבן הזאת
 כמו סניגור ילמד עליו זכות ויצנן גופו ודמו עד שלא
 יהיה כל כך להוט אחרי הזימה". (ויעוי"ש שכתב
 בזה טעם נוסף).

האם אפשר לפסוק דין עפ"י אבן הפטדה?
 ויש להתבונן אם בית הדין יכול להוכיח
 עפ"י סגולת אותה האבן שהאשה זינתה, אף
 שאין עדים על כך. או שבכה"ג אמרינן "לא
 בשמים היא", ואין מכריעים להלכה לפסול
 אשה בלא שני עדים?

ונראה לומר עפ"י מה דאיתא ביומא עה
 ע"א: "תניא רבי יוסי אומר: כשם שהנביא היה
 מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין,
 כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה
 שבסדקין. כיצד? וכו' - וכן איש ואשה שבאו
 לפני משה לדין. זה אומר: היא סרחה עלי,
 והיא אומרת: הוא סרח עלי. אמר להם משה:
 לבקר משפט. למחר, אם נמצא עומרה בבית
 בעלה - בידוע שהיא סרחה עליו, נמצא עומרה
 בבית אביה - בידוע שהוא סרח עליה".

ונמצינו למדים מדברי רבי יוסי, שהיה משה
 רבינו מברר אם סרחה האשה עפ"י המן.
 והקשה ה'כפות תמרים': "והלל אפילו נביא
 גמור שיאמר אני ידעתי בנבואה שפלוגי הרג
 את הנפש או חילל שבת, או בענין הספיקות
 פלוגי הוא בן פלוגי מסתברא שלא יעשו על פיו
 - כי על פי שני עדים יקום דבר, ודוגמא לזה
 בענין ספיקות התורה, לא יכול הנביא לומר
 נאמר לי בנבואה שכך הלכה הרי זה נביא

השקר ויחנק, כמ"ש הרמב"ם פ"ט מיסודי התורה וכו' יעוי"ש?

ותירץ 'הכפות תמרים', דאפשר לומר דמכח ההוכחות וההלכות שהיו בידו, היה משה רבינו פוסק הדין - אם היא סרחה עליו או הוא סרח עליה, וכיון שהיו כאלו המפקפקים בדין ההוא, ולהוציא מלבם עשה להם אות ומופת של עומר, אבל עיקר הדין לא היו פוסקים על פי בת קול דאין משגיחין בבת קול

ועפי"ז נראה לומר גם לעניין אותה אבן פטדה, שבכח סגולתה מגלה אם זינתה האשה, שלא ניתן לסמוך ע"כ להלכה. אמנם במידה ונשברה האבן אצל האשה, שמא יש להתחיל לחקור ולבדוק אם באמת זנתה האשה.

ומשם החת"ס הביאו כעיי"ז שביאר, דבאמת לא סמך משה על הזמן לעניין הלכה היות ולא בשמים היא ולא ניתן לברר פסק דין אלא עפ"י עדים. אלא שאם פסק משה הלכה והיו מערערים שטענו שלא דן כהלכה - למחרת בא הזמן וגילה שהלכה כמשה רבינו.

הנס שארע למשה כשאמר 'פקד פקדתי'

כשבא משה רבינו, בשליחות הקב"ה, למצרים כדי לגאול את ישראל – אמר להם את הסימן המיוחד לגואל "פקד פקדתי". ובפרקי דר"א (פרק מח) איתא שהלכו זקני ישראל לסרח בת אשר ואמרו לה שבא אדם אחד ואמר 'פקד פקדתי', אמרה להם סרח, שזהו הגואל האמיתי שכן קיבלה מפי אביה, שהגואל יאמר 'פקד פקדתי'.

ולכאורה מה המיוחד באמירת 'פקד פקדתי' להוכיח שהוא הגואל, והרי כל אחד יכול לבוא ולומר מילים אלו, ומה האות הגדול באמירת 'פקד פקדתי'?

וביארנו המפרשים, שהרי משה רבינו היה כבד פה ומגמגם, וכשאמר 'פקד פקדתי' ארע נס גדול, שהצליח לומר תיבות אלו באופן צח וחלק, אף שאדם המגמגם קשה עליו במיוחד לומר אות פ שהוא מאותיות בומ"ף. ולכן

כשראו שמצליח לומר 'פקד פקדתי' בדרך נס, האמינו לו שהוא הגואל. (ילקוט 'מעם לועז' משם 'דברי שלום'. וכ"ה בפ"י בית הגדול לפרקי דר"א פרק מ"ח ועוד).

ובספר 'פה קדוש' לרבי יצחק מוולוז'ין כותב (פרשת שמות), שתכלית היותו של משה רבינו כבד פה, הוא בכדי שיכול לבוא ולומר 'פקד פקדתי' עם סימן ברור שאכן הוא הגואל האמיתי, וז"ל: אמר ה' למשה רבינו, "גם אתה צריך אתה להיות כבד פה, כי סימן זה היה מסורת בידם מי שיבוא ויאמר פקד פקדתי הוא הגואל האמיתי. ולכאורה אין זה סימן, מאחר שידעו אותו, יכול גם אדם אחר לבוא ולומר בלשון פקד פקדתי, ולרמות את אחיו על ידי הסימן הזה שנודע לו ולהם? ולכן אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אתה צריך להיות דוקא כבד פה, לכן כשיראו ששאר הדברים לא תוכל לדבר מרוע לשונך, ופקד פקדתי תוכל לדבר, מזה תהיה הראיה שאתה הגואל האמיתי".

האם משה התרפא

במתן תורה מכבדות פיו?

לפני מתן תורה נתרפאו כל בעלי המומים, וכדאיתא במדבר רבה (פרשת נשא פ' ז סי' א) שהקב"ה שלח מלאכים שירדו וירפאו את כל סוגי בעלי מומים שהיו בישראל.

ולכאורה משה רבינו גם נתרפא באותה שעה מגמגומו. וכ"ה בפירוש בדברים רבה (דברים א): "הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו 'לא איש דברים אנכי', כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו". אמנם בפ' 'רבנו בחיי' כתב שיטה מחודשת והיא, (שמות ד, יד) שמשה רבינו "לא נתרפא מעולם".

והנה ב'דרשות הר"ן' (הדרוש החמישי) כתב בטעם הדבר שמשה רבינו היה כבד פה: "ולזאת הסיבה נשלם משה בכל שלמות נביא, להאמין שענינו בכח אלהי, והוסר ממנו בהשגחה גמורה הדיבור הצח, יען לא יחשב שהיות ישראל וגדוליהם נמשכים אחריו, היה לצחות דברו כמו שיאמר על מי שהוא צח

הדיבור שימשיך ההמון אחריו, ושהשקר ממנו יחשב אמת, והדבר בהפך למי שהוא כבד פה וכבד לשון, שהאמת לא יקובל ממנו רק לחוזק הגלותו, ולזה הוסר בהשגחה, לא היה דבר נופל במקרה".

ומדברי הר"ן משמע שכל תכלית היותו כבד פה הוא עבור מתן תורה, בכדי שלא יאמרו שנמשכו אחר צחות לשונו של משה – אלא על האמת שבתורה. ולפי"ז לא התרפא משה מכבדות פיו לפני מתן תורה.

והשל"ה הקדוש (תורה אור, וארא אות ז') תמה על דברי הר"ן, וז"ל: "תירוץ הר"ן הוא דבשביל מתן תורה נעשה ערל שפתים, ואדרבה הוא להיפך שערלות שפתיו נתרפא בשעת מתן תורה (זהר ח"ב דף כ"ה ע"ב), שמשה ידבר והאלהים יעננו בקולו של משה. **והנה היה פלא בדיבורו** שנתפשט בקרב מחנה ישראל שהיה שלש פרסאות (שבת פח ב), והיה נשמע בבירור אף שהיו קולות וברקים וקול שופר חזק. וכבר אמרו פה שאמר 'לא איש

דברים אנכי' (שמות ד, י) עתה 'משה ידבר'.
נמצא דברי הר"ן אינן קיימין".

צפורה אשת משה

צפורה אשת משה לא זכתה להשתתף
בשירת הים, ונצטערה על כך הרבה. וכיון
שכ"כ רצתה לזכות לשיר ולהודות לקב"ה,
נתגלגלה בדבורה אשת לפידות שאמרה שירה.
(סדר הדורות ח"א עמ' קב).

במדרש תלפיות מביא (ענף בתיה וציפורה)
בשם 'ספר ילקוט דוד' משם הזוה"ק, שצפורה
ובתיה היו ב' אחיות תאומות יפות מראה,
ובקטנותן אסף פרעה לביתו את בתיה כבת,
ואת ציפורה לקח יתרו וגידלה כבת.

(בגמ' במסכת (סוטה יא, ב) נאמר: א"ר חייא בר
אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה: בלעם,
ואיוב, ויתרו, בלעם שיעץ - נהרג, איוב ששתק -

נידון ביסורין, יתרו שברח - זכו מבני בניו שישבו
בלשכת הגזית, שנאמר: ומשפחות סופרים יושבי
יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים
הבאים מחמת אבי בית רכב, וכתוב: ובני קיני חתן
משה וגו'.

ולכאורה, השכר היותר גדול שקיבל יתרו –
חתן כמשה רבינו! ומה טעם הביאה הגמ' שכר אחר
שקיבל לאחר דורות?

ואפש"ל עפ"י דברי המדרש תלפיות, שהיות
וציפורה לא היתה בתו ממש, אלא רק מאומצת
אצלו – לכך לא נחשב כחתנו ממש, משא"כ בני בניו
שהם זרעו ממש – בהם קיבל שכר שזכו לישוב
בלשכת הגזית).

עצה להינצל מצרה

כשאדם נמצא בצרה, סגולה נפלאה
להזכיר נפלאות ה' יתברך, ועי"ז ינצל! כ"כ
החיד"א וז"ל: "זוכר נפלאותיו יתברך בעבור זה

ניצול מצרה, וכ"כ בשוחר טוב מז' ע' לא גאל
 ישראל ולא עשה עמהם אלא בשביל שהיו
 מזכירים נפלאותיו, אמר דוד א"כ אני מזכיר
 ותצילני ע"ד רז"ל". (דבש לפי מערכת נו"ן אות ה').

ובספר 'מדבר קדמות' (אות צ ערך צרה) כתב
 החיד"א עצה נוספת לעת צרה, וז"ל: **"כשהאדם
 נמצא בצרה יזכיר זכויותיו בשעת סכנה, כ"כ
 הרב החסיד מהר"י חאביליו זלה"ה משם
 האר"י זלה"ה" (ויעו"ש באיזה לשון יזכיר זכויותיו).**

כיצד לנהוג בצרעת בזמן הזה ר"ל

יש לידע כיצד לנהוג, אם ח"ו ארע ועולה
 למאן דהוא צרעת בגופו, כיצד יש לנהוג בו
 בזמן הזה? ורבנו הראבי"ה כתב (סוף סימן
 תת"מ): **"ולא נהיגי בזמן הזה כל דיני מצורע,
 אבל מרחיקין מהם מפני הסכנה"**.

ובטעם הדבר שמרחיקין מהן מפני הסכנה,
היות וצרעת היא מחלה המדבקת .

ועד כמה צריך להרחיק ממצורע מפני
הסכנה? נתבאר בויקרא רבה : "ר' יוחנן אמר
אסור לילך במזרחו של מצורע ארבע אמות.
ור"ש אמר אפילו אמה וכו'. (ובעץ יוסף פירש
שהרוח המערבית מוליכה הבלו של מצורע לצד מזרח
ומפני כן סכנה ללכת שם). ר' מאיר לא אכיל ביעי
מן מבואה (רחוב ושכונה) דמצורע. ר' אמי ור'
אסי לא הוו עילי למבואתו של מצורע".

מתי לא חשים לקול באשה ערווה?

בשירת הים שוררה מרים עם נשות
ישראל כשהם מתופפות ומנגנות בכלי שיר,
וביאר הג"ר יהונתן אייבשיץ שהוצרכו לכלי
שיר, היות וקול באשה ערווה, ולכן ניגנו בלי
שיר - כדי שלא ישמעו הגברים את קולם.

ויש להתבונן מדוע בשירת דבורה, לא
הוצרכה ללוות עצמה בכלי שיר אף ששרה
לפני קהל רב?

וכתב החיד"א הקדוש בספרו 'נחל
קדומים', שדבורה היתה נביאה והשכינה
דיברה מגרונה, ולא אמרינן קול באשה ערווה
לגבי קול השכינה (וכדאיתא בנדה יז דהיכא שיש
אימת השכינה ליכא הרהור).

ובספר 'שם משמעון' (פ' בשלח) שאל והרי
גם מרים היתה נביאה - ובכ"ז הוצרכה לכלי
שיר? וביאר שדבורה שרה לבדה ושמעו רק
את קול השכינה היוצא מפיה, אמנם בשירת
הים שרו יחד עם מרים כלל נשות ישראל,
ולכך הוצרכו כלי שיר כדי לחפות על קולם של
שאר הנשים.

עשן הקרבן היה מודיע על הרשע

"מי שמביא קרבן לבית המקדש מתוך יוהרה, שהוא רוצה להראות עצמו שהוא יהודי כשר, ומעמיד פנים שהוא חוזר בתשובה, ואילו בתוך ליבו הוא רשע ועובר עבירות, לבסוף נודע מתוך הקרבן אם הוא רשע אם לאו. שכן אם הוא רשע, הרי העשן שיוצא מקרבנו הנשרף עולה בעקמומיות. וכשרואה הכהן העשן כך, הוא יודע שהקרבן הובא ברמיה, והוא אומר ללוי בשעה שהוא עומד ומנגן בדוכן בשעת הבאת הקרבן הרף ירך מן השיר, והיה הלה יוצא בנויפה". ילקוט מעם לועז (פרשת ויקרא פ"א פס' ב) וכ"ה בילקוט ראובני.

שמות קרח ועדתו פרחו ונעלמו

הקב"ה הכחיד כל זכר מקרח ועדתו, ולא רק שנבלעו באדמה יחד עם כל רכושם, אלא

אף אם היו חתומים על שטרות של אחרים,
היתה חתימתם פורחת ואיננה, ואפילו היה
כתוב רק שמם בשטר, גם היה פורח ונעלם.
כ"ה בתלמוד ירושלמי סנהדרין (פ"י ה"א ויעוי'
ב'פני משה').

האם אפשר לשרוד שבועיים בלא לאכול?

בפרק ראשון של פרקי דרבי אליעזר
מסופר, על אליעזר בן הורקנוס שחשקה נפשו
ללמוד תורה, ולא הניח לו אביו ללמוד, ובמשך
שבועיים ימים היה ממרר בבכי בלא לטעום
כלום, עד שבא אליהו הנביא ואמר לו לעלות
לירושלים וללמוד אצל רבי יוחנן. עיי"ש
באריכות כל המעשה הנפלא הזה. (ודבר נפלא
כתב הרד"ל (שם אות יג) דכל מה שזכה רבי
אליעזר בן הורקנוס להגיע להשגות גבוהות
ורמות, הוא בזכות אותה בכייה ארוכה!)

והנה יש להבין, איך בדרך הטבע יכול היה אליעזר בן הורקנוס, לצום במשך שבועיים ימים, והלא קיי"ל שהנשבע שלא יאכל ז' ימים מלקין אותו כי הוא שבועת שוא, היות שאדם אינו יכול להתקיים בלא לאכול כלום (וכ"ה פסק הרמב"ם בפ"א ה"ז מהל' שבועות).

ובאבן עזרא בפ"י לספר דניאל (מב ד) כתב: **"אין יכולת בחי לסבול הרעב רק ט' ימים, ככה הזכירו בעלי התולדות"**.

א"כ יש להבין, הכיצד יתכן שאליעזר בן הורקנס לא אכל שבועיים רצופים?

ובביאור העניין כתב בפירוש מהרז"ו לפרקי דרבי אליעזר (א יב) עפ"י מה דאיתא במדרש, שכל מי שבוכה אינו יכול לאכול, ואינו צריך לאכול.

ובטעם הדבר שמי שבוכה אינו צריך לאכול, כתב רש"י על הפס' בתהילים "היתה לי דמעת לי לחם יומם ולילה" (מב ד), וז"ל: "מכאן

שהצרה משבעת את האדם, ואינו מבקש
לאכול, וכן הוא אומר בחנה ותבכה ולא
תאכל".

ועדיין צריך להבין מדוע הצער והבכי
משביע את האדם?

וביאר הרד"ל (שם אות לב): "כי הבכייה
מוספת חום באדם, והחום זן את האדם בחליו
כמה ימים (כדאיתא במסכת יבמות ע"א ע"ב)".

ובמדרש איתא (ראה 'מעם לועז' פרשת נח)
לגבי האריות שהיו בתיבת נח, שסיפר בן נח
לאליעזר עבד אברהם: "וצער גדול היה לנו
בגלל האריות שמאכלם בשר והיו יכולים
לאכול את שאר בעלי החיים שבתיבה, אלא
שריחם הקב"ה וזימן להם חום גדול שהזין
אותם, והכניע אותם, וכן תראו שהחולים אינם
צריכים לאכול כי החום מזין אותם.

ואפשר עוד לומר, שרבי אליעזר בן
הורקנוס רחץ עצמו מידי יום במים קרים, וכן

הצליח להתקיים בלא לאכול, וזאת עפ"י
המסופר בספר "ליקוטי חבר בן חיים" (ח"ג עמ' מ
ע"ב):

"סיפר לי איש נאמן כי הגאון ר' עמרם
חסידא, שהיה אב"ד דקהל מאדא, והלך לארץ
ישראל ת"ו, סיפר בעת פטירתו מהגאון ר'
יהושע כץ שהיה אב"ד בקהל ווערפלעט, אשר
פעם אחת התענה הפסקה ממוצאי שבת עד
ערב שבת, ובערב שבת סמוך לשבת נרדם
וחלם חלום רע ר"ל, והתענה בהפסקה אחת
כל יום השבת עם יום א' שלאחריו. ותמהו
ושני' על עניין הירושלמי שברמב"ם פ"ו מהל'
שבועות, שאין יכולים להתענות יותר מז' ימים.

ושאלתי פי רופא אחד יהודי בפ"ב מה
לרופאים בעניין זה? ואמר לי כדברי הירושלמי
כי יותר משבעת ימים אי אפשר. וספרתי לו
הענין, והשיב לי כי בלי ספק הגאון ר' עמרם
הנ"ל, הלך בימי תעניתו מידי יום ביומו למרחץ
קר, ואז יוכל להתענות עוד יותר, כי האדם

הרעב אם ירחץ במים קרים יכנס לגופו על ידי הנקבוביות ט"ו ליטרא מים, וזה ע"ד הכתוב 'ותבא כמים בקרב' (תהילים קט יח), ודרז"ל דרחיצה כשתיה ודע והתבונן".

והנה בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכג) כתב על דברי הרמב"ם (הנ"ל) שהנשבע שלא יאכל ז' ימים ה"ז שבועת שווא ומלקין אותו: "וצריך לומר דאף שיש יחידים שיכולים להתענות יותר מן ג' ימים, מכל מקום רוב העולם אי אפשר לסבול תענית כזה. ובפרט האנשים הרכים וענוגים וחלושי המזג, מתים מזה. ולכן מקרי גם כן שבועת שוא, דאזלינן בתר רובא דעלמא. ותדע שהרי ידוע כי רבים התענו משבת לשבת וחיו".

ואפשר דבאמת רבי אליעזר היה גם הוא מאותם יחידי סגולה, שבכח טבעו היה יכול לצום ימים רבים בלא לאכול ולשתות.

טעם שנקרא רבינו יעקב בשם 'רבינו תם'

איתא במדרש, "ותם לריק כחכם - יש בני אדם שמשיא את בתו ופסק לה ממון הרבה ולא הספיקו שבעת ימי המשתה לצאת עד שמתה בתו, נמצא קובר את בתו ומאבד את ממונו".

הרי שקללה זו, של 'ותם לריק כחכם' היא על המשיא בתו ונותן לה הרבה ממון ומתה בתוך שבעת ימי המשתה, ובעלה של בתו שלא עמל מאומה עבור האשה - יורש את הממון שאביה עמל להשיגו, ובזה מתקיים רח"ל 'ותם לריק כחכם'.

ובתוס' במסכת כתובות (דף מז ע"א ד"ה כתב), מובאת תקנתו של רבינו תם: "ועוד תיקן לא מכח ההלכה, שאפי' בעל מוחזק שיחזיר אם מתה בתוך שנה וכו'".

ולמעשה ר"ת ביטל את הגזירה הנוראה של "ותם לריק כחם" ע"י תקנתו שאם מתה האשה בתוך שנה לנישואים, יחזיר הבעל הכל לאבי האשה.

וכתב בהגהות מהרי"ד על תורת כהנים (ספרא דבי רב), **דנתגלה לו בחלום בשנת תרי"ד חודש אייר, דלכך נקרא רבינו תם בשם זה** (אף ששמו באמת הוא רבינו יעקב) דע"י תקנתו שתיקן דאם מתה בשנה ראשונה חזרת הנדוניה לאביה, בזה ביטל את הקללה של ו"תם" לריק כוחכם.

אמנם יש שהביאו טעם נוסף לשם זה (כ"ה באוצר הגדולים): "רבינו תם, קראוהו החכמים בעלי התוספות כן בתוספותיהם מלשון הכתוב 'ויעקב איש תם יושב אהלים', וכדי לתת סימן בינו ובין ר"י בעל התוספות תלמידו ששניהם נוטריקון שמם ר"י, משום הכי קראוהו תם.

וכמו"כ כתב בספר 'קורא הדורות' שנקרא
רבינו תם, על שם גדולה וכבוד, שהוא תם
כיעקב שהיה איש תם יושב אהלים.

רפואה בזכות לימוד התוספות

כתב בספר חקל יצחק להגה"ק מספינקא
הי"ד: מעשה הידוע מהט"ז זצ"ל, אשר פעם
אחת היה עוסק ליישב קושיית התוס', ובאתה
אשה אחת ובכתה עבור בנה שהוא חולה
רח"ל, והשיב לה שהוא נותן התירוץ הזה,
שתירץ קושיית התוספות, - לבנה שבזכות זה
יתרפא, ותיכף נתרפא. הרי שבכח חידושין
דאורייתא החולים מתרפאין".

ומעי"ז מובא מעשה בגאון רבי אריה לייב
צינץ זצ"ל (הובא בסו"ס שו"ת מהרא"ל צינץ בקוני'
"תפארת אריה" אות ל"ח), באשה אחת שהקשתה
ללדת והיו חייה נתונים בסכנת חיים, ובאותה

שעה היה המהרא"ל ישן ולגודל הסכנה העירו משנתו – "וראו את הגאון הנ"ל נוטל ידיו ועומד ממטתו מברך ברכות השחר וברכות התורה, ויושב לו על כסאו ופותח גמרא איזה מסכתא שבאה לידו, ולומד קושיית התוספות שבאותו דיבור, ואת תירוצו של התוס' אינו לומד ואינו רואה, רק מרוח בינתו תירץ קושיית התוס' בטוב טעם מעצמו. אחר כך עמד מכסאו והתפלל לקב"ה בזו הלשון: "רבונו של עולם בזכות שתירצתי עתה דברי הגמרא מקושיית התוספות, כן תתיר את האשה הזאת בשמה ושם אמא מקושיית לידתה!" וכל זה עשה בזריזות נמרצת, וראו כולם עין בעין שתיכף אחרי כן נושעה האשה ונחלצה מצרתה!

ולכאורה יש להתבונן, האיך מותר להתרפאות בדברי תורה, והא איתא במסכת שבועות (טו ע"ב), אמר ר' יהושע בן לוי: "אסור להתרפאות בדברי תורה"?

ובספר 'תורת חיים' עמ"ס שבועות (שם)
עמד בזה בדברי הגמ' עיי"ש. וכתב לבאר: אבל
התם איירי שעוסק בתלמוד תורה לשם שמים
לקיים מצות השם שצוה ללמוד, ומתכוין
שיועיל לו זכות תלמוד תורה שיתרפא מחליו,
לכך שפיר דמי שזכות תלמוד תורה הוא אחד
מן הזכויות שהאדם אוכל מפירותיהן בעולם
הזה והקרן קימת לו לעולם הבא.

ועוד נראה דהתם נמי להגן איירי, וחש
בראשו דקאמר היינו שהוא חושש שמא יבא
לידי כאב ראשו - לכך יעסוק בתורה ותגין עליו
שלא יבא לידי כאב ראש, וכן כולן.

ולפי זה ניחא הא דקאמר נמי חש בכל גופו
יעסוק בתורה דמי שהוא חש כבר לכל גופו
כמעט דלא אפשר ליה לעסוק בתורה, אע"ג
דמייתי ראייה מדכתיב ולכל בשרו מרפא
ומדכתיב רפאות תהי לשרך - דבר המגין נמי
רפואה קרי לה דכתיב "כל המחלה אשר שמתי
במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך",

ופשטא דקרא משמע שישמרהו ממחלת מצרים ויגין עליו וקרי ליה רפואה".

וכעי"ז כתב המהרש"א בח"א מסכת שבת (סז ע"א): ואע"ג דאסור להתרפאות בד"ת, להגן שאני. כדאמרי' בפ"ק דשבועות דריב"ל הוה קרי וגני כו'.

מיהו קצת קשה מההיא דחש בראשו יעסוק בתורה כו', חש בכל גופו כו' שנא' ולכל בשרו מרפא, הא אמרי' דאסור להתרפאות בדברי תורה?

ולפי דרכנו קצת ניחא דוודאי אם האדם לומד משום רפואת הנפש שהיא התורה וממילא יתרפא גוף החולה ברפואת הנפש שרי, ולא אסרו להתרפאות בד"ת אלא בלוחש על המכה ולא נתכוון לרפואת הנפש כלל, וכן משמע בפ' חלק דלא אסור אלא בלוחש לרפואת הגוף לבד אבל בלימוד לרפואת הנפש מועיל לרפואת הגוף ממילא".

סגולת הלימוד בספרי רבי עקיבא איגר

בהקדמה להגהות רבי עקיבא איגר לשו"ע (חור"מ ואהע"ז), כתב הגאון הנודע **רבי אליהו גוטמאכר מגריידיץ**: "גם יש לזכור עד כמה היה רבינו הקדוש (רע"א), אב לדורו, ושלמד תורה מתוך יסורים, אשר יש לקוות שהלומד מספריו, **ינצל מיסורי הנפש והגוף**, והרכוש ויהי כן בזכותו"

מיתת רוצח בזמן הזה

אל הגאון רבי יעקב עמדין זצ"ל הגיע מעשה כדלהלן: **"אירע מקרה בלתי טהור בק"ק פ', בשנים שנתקוטטו עד הכאה ונטל אחד סכין ותקעו בלב חברו והמיתו.**

וכך ארע המעשה הנורא: **"המרצח איש אורח עמד בפאליש והדליק שפופרת של טבאק**

בפתח בית הכנסת נגד הצבור. לשאוף עשנו בשעה שעסוקין בתפל' ובדברי קדושה. וקנא האדם הכשר ההוא על הדבר הזה. שחשבו בזה בית. לכן בראות האיש הירא ה' מאד את הדבר הרע הזה. הרים ידו על השפופרת והשליכה מפי השואף עשן הטבק. שנראה כעומד בחנות שותי שכר. זולת לא עשה לו דבר. ועל דבר זה נתמלא הרוצח חימה קם עליו והכהו נפש. על זה ידו כל הדוים צדיק מט לפני רשע. כי אני הכרתי לאיש ההוא אפרים ע"ה, שהי' משכים לבית הכנסת שלי. ושוהה אחר השלמת התפל' וכבר יצא כל איש לדרכו. האיש הטוב והישר הלזה נתעכב עוד שעה באמירת תהלים ותחנונות.

ובעת ההיא (כמדומה שנת תצ"ו או תצ"ז) מחו הקהל בבעלי בתים שלהם שלא ילכו למנין אחר. כי אם דווקא לבית הכנסת הגדול' באלטונא. והתאונן על זה מאד. כי ידע כל אשר נעשה בבהכ"נ הגדול', משיחה בטלה.

הי' לבו דואג בקרבו שלא יוכל לכוין היטב בתפל' ומה הי' יכול לעשות. על כרחו הי' צריך לקיים גזרת הכרוז. הלך לשם בפעם ההיא. ואירעה התקלה הזאת הגדולה. והמנוח אפרים ינוח על משכבו שלום ותהי' לו זאת מזכרת לשם ולתהל'.

ועל זה נתפש בדיני אומות העולם. ובסוף יצא פטור על פי המלכות, בתנאי שישבע שבועה חמורה שלא הי' הוא הרוצח, אלא איש אחר הי' שהמיתו לזה וברח לו. והורה לו המורה לעשות כן להציל עצמו מן המיתה ע"י שבועת שקר. .

והאריך הגאון רבי יעקב עמדין (שו"ת שאילת יעבץ ח" ב ס"ט) לאותו מורה הוראה. ותורף דבריו:

דהנה אף במקום שאין עדים והתראה, הרי הרוצח חייב מיתה רק שאין בידינו מבחינה מעשית לעשות זאת היות וחסר עדים.

וגם כן אין לרוצח היתר להציל עצמו מן הדין, שהרי מלכתחילה הוא חייב מיתה על הרציחה רק שאין כאן בית דין ועדים והתראה, אבל היות שכבר נגמר דינו למיתה, הרי הוא בר מיתה. "ואיך נחוש להצלתו ונתיר להוסיף חטא חמור על פשעו להציל עצמו ע"י שבועת שקר".

ולכך פסק היעב"ץ שהיה אסור על אותו רוצח להישמט מדינו בכלל, ובפרט ע"י שבועת שקר.

היכן קבור הרמב"ן?

ישנם שמועות ומסורות, שהרמב"ן ז"ל קבור מתחת למדרגות של מערת המכפלה. בספר שבחי ירושלים מציין לכך שהרמב"ן נקבר בחברון.

ודבר מעניין כתב רבי משה יאיר וינשטוק זצ"ל בתשובה (הובא בקונ' 'נשיאות כפיים בערי הגליל עמ' יא): "והנה כשהייתי צעיר לימים, והיתה אז חברון נתונה תחת ממשלת תורכיה, לא היו ישראל רשאים לעלות למערת המכפלה רק שבע מדרגות, ומבחוץ היו עוד כעשר מדרגות, והיה מקובל במסורת כי בדרגא השניה קבור רבינו הרמב"ן והיינו פוסחים ומדלגים עליה, ועלינו מדרגא א לדרגא ג".

ויש לדברים אלו סימוכין בדברי הרמב"ן עצמו שכתב באגרת ששלח לבנו: "פני מועדות ללכת לחברון העיר קברות אבותינו להשתטח כנגדם ולחצוב לי שם קבר".

אמנם דעות חלוקות יש בנוגע למיקום קברו של הרמב"ן, יש הסוברים שלבסוף נקבר בחיפה אחרים סוברים בעכו. ולדעות מסוימות נקבר בירושלים.

וכך כתב בספר קורא הדורות לרבי דוד
קונפורטי (יז ע"ב): "והרמב"ן עלה לירושלים עיר
הקדש, ונכנס שם ביום ט לחדש אלול שנת
ה"א וכ"ז לבריאת העולם. וגם בשער הגמול
באגרת ששלח מירושלים לרב נחמן בנו כתב
שהולך לחצוב לו קבר בחברון. אך לא נודע
בברור אם הוא קבור בחברון או בירושלים רק
ידענו בודאי כי נפטר ונקבר בארץ ישראל.
כשעליתי לירושלים תוב"ב אמרו לי מתושבי
העיר שיש קבלה בידם מן הזקנים כי שם בבית
קברות תחת שיפוע ההר אצל הכפר שקורים
עין שילואן שקבורים שם שלשה גדולי עולם
והם הרמב"ן והמרדכי ורבינו עובדיה
מברטנורא מפרש המשניות".

שירת השמש

בתפארת ישראל כתב (אבות פ"א יכין אות לח)
שע"י שירה וזמרה ניתן להקל קושי העבודה,

כדוגמת אותם בעלי מלאכה המזמרין בעת עבודתם להקל מעליהם עול קושי העבודה.

ולא רק האדם שר ומזמר בעת עמלו, אלא אף השמש שרה במהלכת הילוכה! כדאיתא בילקוט שמעוני (יהושע רמז כב): "ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה', משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע מקלס להקב"ה, וכן את מוצא בשעה שעמד יהושע בגבעון ובקש לשתק את החמה, לא אמר שמש בגבעון עמוד, אלא שמש בגבעון דום, אלא כל שעה שהוא מהלך הוא מקלס להקב"ה, וכל שעה שהוא מקלס יש בו כח לעמוד".

עדות לכך הביא בספר 'ראשית חכמה' (שער האהבה פרק עשירי): "משעה שהשמש זורח עד שעה שהשמה שוקע מקלס להקב"ה וכו'.

והעיד לי מי ששמע וראה אנשים שהלכו לארץ הודו לראות מקום יציאת החמה וזריחתה, שניים הלכו, ואחד חזר אילם. האחד

שנתקרב הרבה לשמוע ניגון קול החמה מת,
והאחד נתאלם, וזה בחזרתו אמר זה ע"י
כתיבה".

קריאת שם על מי שחי קודם האבות

בתשובות המבי"ט (ח"א סי' רע"ו) כתב שאין
לקרוא שם אלא על שם מי שחי מתקופת
מאברהם ואילך. וכתב בלשון חריפה, וז"ל: וכן
נ"ל משורת הדין שאין להעלות שם מאברהם
ואילך עקב אשר שמע אברהם בקולי כו' ולבניו
לא קם כמוהו ולא יקרא בישראל לכתחלה שם
אדם ולא נח דהנודר מבני נח מותר ביש' כמו
ששנינו בנדרים אפי' שם ועבר דלא מסקי' שם,
אלא בשם מי ששמר את התורה כולה,
והנקרא בשם יפת וכיוצא בו מאשר קדמו
לאברהם אינו בכלל מי שעמלו בתורה ועושה
נחת רוח ליוצרו.

אמנם בפתחי תשובה (יו"ד סי' רס"ה סק"ו)
מביא שלא הקפידו בזה וז"ל: עבה"ט ועיין
בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ל"ה, שאין
להקפיד מלקרות שמות כשמות שהיה קודם
אברהם אבינו ע"ה, דלא כהמבי"ט שכתב דאין
ראוי לקרוא בשם אדם או נח או שם ועבר,
דאין להעלות שם אלא מאברהם ואילך ע"ש
דאין לחוש לזה, שהרי מצינו רבי בנימין בר
יפת ועקיבא בן מהללאל וראובן קרא לבנו
בכורו חנוך וכ"כ בספר ברכי יוסף".

ועוד האריך בזה החיד"א בספרו 'שם
הגדולים' (מערכת א אות לד).

וראה בספר 'טעמא דקרא' למרן הגר"ח
קנייבסקי שליט"א (פרשת נח עמ' ט' ד"ה ובתשובות
המבי"ט), שהביא להוכיח מעשרות מקומות
שבמשך כל הדורות לא הקפידו בזה כלל.

איך יתכן במציאות שפתים דובבות בקבר?

נאמר במסכת יבמות (צז ע"א): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר.

ביאור נפלא בזה כתב האדר"ת זצ"ל בספרו 'עובר אורח' משם הגאון רבי אליהו שיק זצ"ל (מח"ס 'עין אליהו'), דהנה עניין זה של שפתותיו בקבר הוא תמוה הכיצד יתכן שברגע שאדם מדבר משם הנפטר אזי שפתותיו של הנפטר דובבות? והיו ליצים שהתריסו בזה.

"אבל כבר נודע שבעת פריחת הגפנים אז גם היין שכבר הוא מכמה שנים במרתפים תוסס, (וכן אנו רואים בעת פריחת התבואות אז העיסה תוססת).

ודבר זה נעלם מחכמי הטבע, אבל הכל רואים דבר זה בחוש, וא"כ ודאי שגם מה

שכשאומרים דבר שמועה בשמו גורם
שפתותיו דובבות בקבר – אין להתפלא כלל,
אף שאין אנו מבינים דבר זה".

יש לציין את שכתב הגאון החיד"א ב'שם
הגדולים' (ח"ב עמ' ע) שאף אם לא אומר
המימרא בשם אומרו, גם אז שפתותיו דובבות
בקבר.

השר שיר טהור - שפתותי מחבר השיר דובבות בקבר

דבר מופלא כתב בספר חסידים (סי'
תתקע"ט): "ואם הוא בקבר נפש אדוניו ישוב
שגורם, כשאומרים דבר תורה משמו, שמשיב
הקדוש ברוך הוא נפש רבו לרבו, ודובבות
בקבר שפתותיו".

ובשם אחד מגדולי החסידות, מדורות
עברו, אמרו שאף אדם ירא שמים שחיבר ניגון
של מילות הלל ושירה להשי"ת, והניגון מגיע
ממקום טהור. אזי לאחר פטירתו, כששרים
הניגון שחיבר – שפתותיו דובבות בקבר ושרות
את אותו הניגון!

הנהגת העולם נמסרה לעוסקי התורה

כשהקב"ה מסר את התורה לעם ישראל,
מסר גם את הנהגת העולם למי שיעסוק
בתורה, שיוכל לשלוט על הבריאה. כן איתא
במדרש רבה (פרשת ראה).

ובעניין זה, שנמסרה הנהגת העולם
ללומדי התורה – עי' דוגמאות רבות שהביא
בספר "חיי עולם" למרן בעל הקה"י זצ"ל ח"א
פרק ל'.

(איתא במסכת ברכות (ה', א): אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב (שפירש ממנו דבר חשוב כזה ומתוך דוחקו מכרו. רש"י) ולקח שמח. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן - נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד ב).

ופירש"י: "ושמח - שהרי הקב"ה מזהירים מלעזוב אותה ומשבחה לפניכם בלקח טוב אחר שנתנה להם".

ויש להתבונן, מה הדמיון בין מוכר בשר ודם לקב"ה שנתן את התורה: והלא בשר ודם שמוכר מכר הרי הוא עצב מאד שהיה לו חפץ וכעת נחסר ממנו אותו חפץ, אבל הקב"ה שנתן את התורה לא נחסר ממנו כלום - ואדרבה יכול עדיין לתתה לכולם, וכעניין שנאמר "נר לאחד - נר למאה" (שבת קכב, א).

כן הקשה הגאון המופלא רא"מ הורוויץ בהגהותיו בסוף הש"ס, וביאר ע"פ מה דאיתא במדרש רבה ריש פרשת ראה דבנתינת התורה,

שהקב"ה מסר יחד עם התורה - גם את הנהגת העולם.

וא"כ מובן הדמיון - שהרי הקב"ה מסר כאן את הנהגת העולם וזה אשר לכאורה נחסר ממנו. ולא כבשר ודם העצב על דבר שנחסר ממנו, אלא אדרבה הקב"ה שמח בנתינת התורה ואומר "כי לקח טוב נתתי לכם - תורתי אל תעזובו".

שכרם העצום של לומדי התורה

אמנם, בזה העולם אין בידינו ההרגשה, ואף לא הידיעה בדבר השכר הטוב והעונג הצפון לעמלי התורה. אבל מקצת שבמקצת הידיעה על אפס קצהו של השכר העצום - יכולים אנו ללמוד מהמעשה הנורא שארע עם הגאון רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון מבערזאן - המהרש"ם זצ"ל, המובא בהקדמה לספרו על התורה "תכלת מרדכי" ח"א. ונעתיק המעשה הנורא ככתבו וכלשונו:

"היה לו (למהרש"ם) מסחר עם עצים שקנה ביער אצל אדון אחד, והוביל העירה למכור לאחרים. והיה לו איש אחד נאמן אשר עסק בזה – שנסע בכל יום העירה להביא העצים ולמכרו, ובערב עשה חשבון כנהוג. כן עשה זמן רב.

לאחר זמן מה שבק חיים האיש הנ"ל, ולאחר ימי האבל ר"ל בא האיש הנ"ל בחלום הלילה אליו ואמר לו שיתן לו הפתקאות ויסע היערה להביא העצים כפעם בפעם, וידע (המהרש"ם) בחלום שאיש הנ"ל איננו בעולם, ואמר לו: הלא אתה אינך בעולם הזה – לך למנוחתך! כן היה כמה וכמה פעמים, ובכל פעם שחלם, נתן נרות לטובת נשמת הנפטר הנ"ל וגם למד משניות עבורו ונתן צדקה בעד נשמתו של הנפטר הנ"ל.

פעם אחת בא בחלום ואמר לו תדע שמעתה לא אבוא עוד אליך כפעם בפעם, כי מה שבאתי עד עתה היה מחמת שהייתי

בעולם התוהו ל"ע, כי לא הניחו אותי לבוא
למנוחתי ודמיתי שאני בחיים, והי' לי יסורים
גדולים כי עשו לי עינוים קשים, ובכל פעם
שנתת עבורי נרות ולמדת משניות ונתת צדקה
לטובת נשמתי נתתי לי מעט מנוחה על איזו
ימים, ואחרי זה הקיצו אותי והכו אותי מכות
אכזריות אשר לא יכולתי שאת, וברחתי לביתך
להמלט מהעינוים הקשים, ובכל עת שהזכרת
אותי שאינני בחיים ונתת עבורי נרות הוקל לי
מעט ושכבתי על משכבי במעט מנוחה על איזו
ימים.

ועתה אבשרך שכבר באתי למנוחות וכעת
לא אבוא עוד אליך. וע"ז באתי לתת לך תודה
ותשואות חן על אשר הטבת עמדי בכל פעם
בלימודך, כי תורתך חשוב מאד בשמים, ויהיה
השם עמך ותעלה למעלה למעלה כאשר
עשית עמדי חסד של אמת יגמלך השם כל טוב
סלה.

וכאשר רצה להפרד ביקש ממנו שיספר
לו האיך הוא בעולם העליון, אמר לו: אף שאין
מגלים דברים כאלו אף ליודעי ח"ן, אך למענך
אעשה ואספר לך איזו דברים:

והנה תדע לך שבעולם העליון יש ישיבות
וחדרים וקבוצות כמו בעולם הזה, וכל חבורה
יש לה חדר מיוחד.

הקדושים יושבים בקתדראות יפים עד
למאוד אשר עין לא ראתה ולומדים קבלה.
הגדולים בעלי הוראה גם המה יושבים
בחדרים מיוחדים על תקכתי זהב משובצים
באבנים טובות ולומדים פוסקים.

וכן לומדי גמרא ולומדי משניות ולומדי
תנ"ך, לכל חבורה וחבורה יש חדרים מיוחדים
ואינם רואים זה את זה ואינם מתערבים זה עם
זה – רק כל א' בחדרו נהנים מזיו השכינה, ואי
אפשר לתאר גודל התענוג מכל א' ואחד!

ומי שלא למד בעולם הזה כלל ואין לו שום יד בלימוד וזכה למנוחתו, עומד החוצה ושומע ע"י החלונות קול הלומדים כל אחד לפי זכותו שזכה בעולם הזה והכין לו מקום שיוכל לעמוד שם לשמוע.

ולתאר את גודל התענוג מזה כאשר מניחים אותו לקרב לחלונות ולשמוע מפי הלומדים ולהביט בעין פקיסא ולראות פני הלומדים כלפיד אש וממש שכינה שורה עליהם, תקצר היריעה מהכיל, ובאמת יפה שעת אחת מתענוגי העולם הבא תענוג הרוחני מאלף אלפים רבבות רבבה מכל תענוגי העולם הזה!

ואנכי לא זכיתי עוד שיניחו אותי להביט בעינים רואות, כי לא כל אדם זוכה לראות איך שהקדושים ותלמידי חכמים אשר תורתם אמונתם בעולם הזה לומדים תורה מפי הגבורה ומפי אליהו הנביא ז"ל, כל א' כפי שיגע והכין לו בעולם התחתון, אך בכל זה יש

לי גם כן תענוג רוחני אשר לא ישווה כסף וזהב
וכל תענוגי העולם הזה ובוז יבוזו בעבור רגע
אחד בשמוע אפי' רק הלימודים בלי ראות פני
הלומדים והצדיקים! ויותר אין לי פנאי ורשות
לגלות לך".

מה הפירוש 'תיקו'?

תיקו - כשנסתפקו חכמי הגמרא בשאלה
ולא ידעו פתרונה, כתבו תיקו. ונאמרו כמה
פירושים למשמעות מילה זו:

(א) רבינו שמואל הנגיד (במוסף הערוך ערך
תיק) ביאר, שתיקו הוא **מלשון תקומה**, כלומר
שהקושיה במקומה נשארת וצריכה תקומה.

(ב) בספר הערוך (ערך תיק) כתב שהוא
מלשון תיק, כאותו דבר שנמצא בתיק ולא ידוע

מה יש בתוכו, עד שיבוא אליהו זכור לטוב
ויגלה מה יש בתיק.

ג) בהגהות מוסף הערוך, כתב דתיקו הוא
מלשון 'אישתיקו'. כלומר לא היה להם מה
לומר והשתתקו בעניין זה.

ד) בהגהות 'נר ערוך' כתב שתיקו
משמעותו: תהא קאי. כלומר, **הקושיה תהא
קאי** ועומדת עד לפתרונה.

ה) בתוס' יוט למסכת עדיות הוסיף לפרש
(פ"ח מ"ז ד"ה שנאמר הנני), שמילת תיק"ו היא
נוטריקון של תשבי יתרץ קושיות ואבעיות,
כלומר כשיבוא אליהו הנביא זכור לטוב –
יפתור ויתרץ את כל הקושיות והספקות. (אמנם
היעב"ץ בספר 'לחם שמים' (למסכת עדיות). כתב שדברים
אלו הבל והלצה. וכ"כ בספר 'התשבי' לרבינו אליהו בחור.
ובהגהות מוסף הערוך כתב שהנוטריקון של תיק"ו, אינו
פירוש המילה אלא לסמינא מילתא בלבד.)

אך גדולי האחרונים למדו כדברי התו"ט.
 ושור"ר שהגאון החיד"א בספרו 'עין זוכר' (מערכת
 הת' אות לו) הביא שראשי תיבות אלו הוזכרו
 כבר ע"י ספר הקנה בכתב ביד, ובספר הקדמת
 הרמב"ם לפירוש המשניות (שלא נדפסו).

האם 'תיקו' זה לחומרא או לקולא?

כשיש לגמ' ספק ולא נודע פתרונו ואמרו
 חז"ל 'תיקו, האם יש להחמיר או להקל? והגאון
 החיד"א דן בזה בספרו 'עין זוכר' (מערכת ת
 אות לז):

"ראיתי להרב קרבן נתנאל פ"ק דביצה סי'
 כ"ד, שכתב דדעת הרי"ף והרא"ש דכיון דרב
 אשי ודורו שחתמו התלמוד מסקי בעיא בתיקו
 - כונתם שישאר בספק איסור, ומשום הכי פסקי
 התם לחומרא אפילו באיסור דרבנן ומטי בה
 משם רש"ל, וכי האי גונא כתב הרב ש"ך בה'
 שאלה עכ"ד.

וכתבתי אני הדל בספרי הק' מחזיק ברכה
(א"ח סי' תקל"א), דכלל זה בל יכון באר"ש
דהמצ' ימצא כמה בעיות וסלקי בתיק"ו.

והרי"ף והרא"ש פסקו בדרבנן לקולא ועמ"ש
בסמוך אות ל"ב. וכתב בס' חשק שלמה
בכללים אות פ"ט בשם הרב מר אביו ז"ל דהא
דאמרינן תיקו לקולא, לדעת הרי"ף והרא"ש
ורבינו ירוחם כי שקיל וטרי הש"ס על אותה
בעיא **ובעי למפשט להיתרא ולקולא**. ודחי לה
ולא איפשיטא אזלינן לחומרא והרמב"ם
והסמ"ג לא סברי הכי וכו' ע"ש".

האם קיימים שני אליהו הנביא?
מניין שאליהו יפתור את כל הקושיות
כשיבוא? איתא בזוהר הקדוש (פרשת צו):
"ואליהו הוא יהיה לי לפה, ייתי לתקנא כל
אלין ספיקות, ולפרקא לון בההוא זמנא".
ובברכי יוסף (או"ח סי' לב ס"ד) הקשה משם
השיטה מקובצת "וראיתי בהגהות רבינו

בצלאל למסכת גיטין כ"י דף ו' שכתב וז"ל,
שואלים העולם כיון דאליהו זכור לטוב היה
מצוי להם כדאיתא בכמה מקומות, למה לא
תרץ להם תיקו שבתלמוד?"
ותי' דבר מופלא: " ומתרצינן דשני אליהו יש,
האחד היה פנחס ואחר".

והחיד"א עצמו בספרו 'מדבר קדמות' כתב
תירוץ לקושייה זו: "ולזה אמרתי אני הדל, דלא
היה נגלה בכל בחינותיו, וכשיבא המשיח
במהרה בימינו יתראה פנים [אל פנים]
בכל בחינותיו, ואז נאמר תשבי יתרץ קושיות
ואבעיות".

עונש המדבר בחזרת הש"ץ

תפילה - חומרת עונש המדבר בשעת
התפילה: כתב הגאון החיד"א זצ"ל בס' מחזיק
ברכה (סי' רס"ח סק"י): "ובקובץ כתב יד ישן נושן,
לקוטי הגאון מוה"ר מרדכי ממודינא כתוב וז"ל:

סיפרה נשמה לרבינו יחיאל מפארי"ץ (הוא בעל הסמ"ק. ובשו"ת מנחת יצחק חלק י סי' כא העיר על כך: "צ"ע שהרי מחבר סמ"ק הי' רבינו יצחק מקורביל"), שהמלאכים זורקין אותה למעלה, ומניחין אותה ליפול בעצמה, על שהי' מדבר בשעה שהחזן אומר ברכה מעין שבע, עכ"ל".

חומרת הסחת הדעת מהתפילין

עד כמה צריך ליזהר מלהסיח הדעת מהתפילין, הביא בספר 'שער הגלגולים' (הקדמה דף כב), שפעם אחת - "ראה האר"י ז"ל בעיניו לחכם אחד גדול מדור שלפני ממנו כמה שנים, שהגיע זמנו להעלותו עתה למחיצה יותר עליונה ממה שהיה בתחילה, כי כפי ערך המעלה שמעלים אותו - צריך שיזדכך יותר אפילו בדקדוקי מצות כחוט השערה, ומכלל הדברים היה נענש על שהסיח דעתו מן התפילין, באומרו יהי רצון מלפניך שלא ניגע

לריק ולא נלד לבהלה כמו שאומרים אחר
קדושת ובא לציון, ובהיותו מכויין בתפלה
ההיא היה מסיח דעתו מן התפילין, ונענש על
זה הדקדוק הקל".

מנהגים מוזרים ומשובשים

בספר המסעות לנוסע רבי ישראל בן יוסף
בנימין (פרק י"ג) מספר אודות 'מנהג' מוזר
ומגוחך שראה באחת מקהילות 'כורדיסטאן',
שנבע מבורות וחוסר ידע בסיסי:

"עוד ראיתי בין היהודים שם מנהג זר
מאד. בראש השנה ילכו כלם אל הנהר השוטף
לרגלי ההר, ויאמרו תפילת תשליך ואחרי כן
יקפוצו כלם אל המים וישחו כדגי הים, תחת
לנער רק כנפי בגדיהם על שפת הנחל, כאשר
יעשו איזה מאחב"י בארצות איירפא. וכאשר
דרשתי מהם סיבת מנהג ההבל והזר ההוא,

השיבו לי – כי ע"י הפעולה הזאת יטהרו מכל חטאותיהם ומי הנחל ישטופו מעליהם כל החטאים אשר חטאו במשך כל ימי השנה העברה, ואינם יודעים, כי תחת הנקה מפשע עוד יטפלו על עונם בחללם קדושת היום. וכאשר הוכחתי אולתם על פניהם בהיות הדבר נגד הדת הבטיחוני לבלי עשות כדבר ההוא."

עוד 'מנהג' מוזר ומביך מצא אצלם: "כאשר יבוא ליהודי קורדיסטאן איש עברי מירושלים [מקרה רחוק מאד], אז יצאו כולם לקדם פניו מנשקים את כתפותיו זקנו גם רגליו לפי ערך האיש וכבוד.

אח"כ ישאוהו על שכמיהם אל בית הנשיא ואז חולצים נעליו ורוחצים את רגליו את מי הרחצה יקבלו בכלי לשתות מזה ברגש קודש נכבדי העדה ישתו ראשונה והנותר יתנו לנשים ולילדים לשתות, כי חזקה עליהם יד האמונה אשר המים האלה יגינו על שותיהם בעד כל מחלה ופגע רע [אמונת הבל ורעות רוח]. גם

אנוכי בכל עמלי שעמלתי לא יכולתי מלט
נפשי מני משא מנהג הזה אשר עשו עמדי".

האם מותר לדרוך על מעקה?

בספר 'שבולי הלקט' (לרבינו צדקיה בן רבי
אברהם הרופא), כתב דבר מחודש בשם בעל
'עשרת הדברות' (המופיע בסוף 'העיטור'), והוא
שאסור לבזות כל כלי מצווה ובכללם – אסור
לבזות ולדרוך על מעקה (שנאמר ועשית מעקה
לגגך), וז"ל: "ועוד דעתו לומר דמינה שמעינן
לשאר מצות, כמו מעקה או ציצית וסוכה,
שאסור להשתמש בהן דרך בזיון לדרוס
עליהן".

ולפי"ז יש להיזהר מאוד שלא לדרוך
ולעלות ולעשות שאר שימושים במעקה. אמנם
בשו"ת מנחת יצחק כתב (חלק י' סי' נ"ב סוד"ה
והנה): "ולכאורה הוא חידוש גדול שאסור

לדרוך על מעקה, ולא שמענו נזהרין בזה, אף
דיש נזהרין בסכך ותשמישיו". וכדברי המנחת
יצחק כתבו עוד אחרונים שהוא פלא ולא מצינו
נוהגים כן. והביאו משם מרן הגר"ח קנייסבקי
שליט"א דמ"מ יש ליזהר בזה ולא לבזות המעקה.

בספר זכרון למשה באיגרת י"ח (נכתב ע"י
רבי יוסף הכהן שווארטץ זצ"ל. והוא זיכרונות
החתם סופר) מביא מעשה נורא בעניין זה של
ביזוי תשצישי מצווה: **"אאמו"ר** זצ"ל שהיה
תלמיד מובהק **להגה"ק מסעללעש** זצ"ל
(בעמח"ס **"צורר החיים"**) סיפר לי כמה פעמים,
שרבו הגאון זצ"ל בבחרותו היה לו חבר טוב
ונפלא, חריף עצום, והיה עדיף מיניה בחריצות
ולמדו יחד אצל הגאון **רבי בער מיקלאש** זצ"ל.
ואחר כך הלכו לפרשבורג ורצו ללמוד
בישיבת **החתם סופר**, ובאו שם אחר חג
הסוכות, ומקודם הלך הבחור הנ"ל לבקש
מהחתם סופר שיקבלהו בישיבתו, ואמר לו
החתם סופר דיחויים שונים שאין מקום

לתלמידים חדשים וכדומה, וכשבא לחוץ שמע הקדוש ר' שמעלקא זצ"ל שחבירו החרוץ לא נתקבל, על כן היה פשיטא בעיניו שהוא בוודאי לא יתקבל, ומכל מקום נכנס לחדרו של החתם סופר לקבל פניו, וכשבא לחדרו קיבלו בפנים שוחקות, ואמר לו, רצונכם ללמוד כאן? – הישארו כאן", וכדומה עוד בדברי רצוי ואהבה, ועל זה ענהו שיוכל לישאר שם רק אם גם חבירו ישאר שם, ועל זה השיבו החתם סופר "זה לא חבר שלכם!", ואמר הגה"ק שמחמת טל ילדות לא הבין אז עומק דברי החתם סופר. והלכו לישיבת הגאון ר"ש חריף ושם נתקבל בכבוד, ואת חבירו דחה מישיבתו, ואחר כך נודע לו שבחור אחד שאל אז את החתם סופר למה לא קיבל את הבחור האחר, ואמר לו החתם סופר שהיה צופה מן העליה, וראה אז כשסתרו הבחורים את הסוכה, ודרכו היה לסכך בלולבים, והבחור האחר דרך על הלולבים בעלותו להעליה, ואילו הגה"ק מסעללעש זצ"ל בלכתו אחז את הלולבים ולא

דרך עליהם, ומזה הבין את צדקתו ויראתו,
ואצל השני הרגיש ההיפך, ולבסוף נתגלה
ההיפך".

הצדקה של הקרן אורה

בהקדמת בני המחבר לספר 'קרן אורה'
כתבו דבר נפלא אודות אביהם: "אמנם גם
בהוראה למשפט שם הראה לבבו הטוב, כי
כאשר בא לפניו איש עני לשאול מפיו איסור
והיתר, וראה בעינו הטהורה כי אל האוכל הזה
ישא העני את נפשו, אז בטרם הוציא מפיו את
האיסור - פתח את מקום המכולת ויקח מכל
אשר מצא שם, ויושט לעני ויאמר אליו הן עפ"י
חוקי תורתנו הקדושה מאכלך אסור לאכול,
קח נא מידי תמורתו מאכל אחר!"

על קדושת שמו

ליקוט נפלא בענייני קידוש השם

מלוקט מספרים רבים ונדירים

המוסר נפשו על קדושת השם אינו מרגיש ויסורים

**בספרים הקדושים מובא דבר פלא: אדם
הנהרג על קידוש שמו יתברך - אינו מרגיש
צער ויסורים כלל.**

**בערוך השולחן הביא (או"ח סי' סא א) "וכתב
בתשו' מהר"מ מרוטנבורג, מאחר שגמר אדם
בדעתו למסור את נפשו על קידוש השם, כל
מיתה שעושים לו אינו מרגיש כלל.**

**ותדע שכך הוא שאין לך אדם בעולם
שאם היה נוגע באש באבר קטן שלא היה
צועק, אפילו אם יעלה בדעתו לעכב עצמו
מלצעוק אינו יכול לעשות, ואנו רואים קדושים
שאינם צועקים כלום."**

**וכעי"ז כתב היעב"ץ ב'מגדל עוז' (אבן הבוחן
פינה א): "מקובל מקדושים שעמדו בניסיון, שכל
המוסר עצמו סבול הייסורים על קדושת ה'**

יתברך בלב שלם, שוב אינו מרגיש בכל
ייסורים קשים ומרים שבעולם".

המזכיר השם המיוחד לא ירגיש בייסורים

ובתשב"ץ (סימן תט"ו) הביא את דברי
מהר"מ מרוטנבורג, והוסיף על דבריו: "וגם
אומרים העולם כיון שמזכיר שם המיוחד
תחילה - מובטח הוא שיעמוד בנסיון ולא יכאב
לו".

המוסר נפשו על קידוש השם ירגיש תענוג במקום ייסורים

ובספר 'ערבי נחל' כתב (פרשת מסעי): "אמנם
כתוב בתשובת מוהר"ם שקבלה איש מפי איש,
שהנהרג על כבוד השי"ת אינו מרגיש יסורין

כלל, ע"ש. והטעם, כי בהיות אותו היוצא ליהרג מתלהב בחשק נמרץ שיהרג על קדושת שמו יתברך, הוא מעלה כל חושיו ועולם המעשה שלו בהתלהבות ההוא אל עולם המחשבה, עד שמתלבש כולו במחשבה, ובטלו חושיו והרגשותיו, וגשמיותו נתפשט מעליו, לכן אינו מרגיש רק תענוג כמו אותו הנשרף במחשבה, ואדרבא יש לו תענוג יותר, מאחר שהדבר ההוא שחשק תמיד נתקיים ויצא לפועל!".

עדות לכך שהמוסר נפש לא מרגיש ייסורים

בספר 'טעמי המנהגים' (עמ' קסג) הביא דבר מזעזע מספר העבודה להרב הקדוש רבי ברוך מקאסוב זצ"ל: "והנה שמעתי שבדורינו העלילו הגוים דם שקר על איש קדוש אחד שנהרג על קידוש שמו יתברך, ותחבו בו עמוד של עץ

מתחתיתו בפנימיות גופו בחוזק יד, שנקבו כל בני מעיו, ונתגלה ראש העמוד אצל אוזנו, וזה היה סמוך לליל שבת, וכל השבוע הזאת לא טעם כלום כי התענה כל הששה ימים וסמוך לקידוש הרגוהו.

וקודם מיתתו היה מזמר שירות ותשבחות באהבה עזה. ושאלוהו אם מרגיש איזה כאב והשיב שעד עתה לא הרגיש כ"א עכשו בעת ששאלוהו אם מרגיש או לא. וכל זה מרוב דביקות מחשבתו באהבה עזה ועצומה בבורא יתברך, ומרוב שמחתו בשעשועי נשמתו העתידה לבא אחר שעה מועטת בן עדן, לכן לא היתה אז הרגשה לחושי הגשמיות.

וסיבת פירוד והסתלקות חייו מגופו לא היתה ע"י הריגה, אלא הוא המית את עצמו על ידי דבוק מחשבתו בו יתברך ונשארה דבוקה שם וכסבורין הגוים שע"י הריגה נפרדה נשמתו מגופו".

באוצר הידיעות מביא מספר עדויות לדבר נורא ונפלא זה, שמי שמקבל עליו להיהרג על קידוש השם אינו מרגיש ביסורים כלל: "כך אנו מוצאים דברים דומים אצל אחד מגדולי ספרד. גם שם יהודים מסרו נפשם על קדושת השם בעת צרה, וכה הם דברי רבי אברהם הלוי מגולי ספרד ב'מגילת אמרפל':

הלא זו מסורת בידי החכמים, שהאיש הגומר בלבו להתמסר נפשו על דבר כבוד שמו. הנה הגבר הלז לא ירגיש כאב המכות ההן המכאיבות לשאר אנשים. וגם כשיענוהו יסורים קשים לא ירגיש המכות והעינויים ולא ירעידהו המוות, וגם כי הדבר רחוק מהסברא, הלא כבר עלה בניסיון".

כמו"כ קיימת עדות אישית, של מי שהיה בדרכו למות על קידוש השם וניצל ברגע האחרון, איך שכל עינויי המוות לא הרגישם כלל: "יהודי בשם 'יהודה ארביב אלכושאנא', נתפס על ידי המלכות בעון בזיון דתם, היה זה

בשנת תקצ"א, עונשו של היהודי נגזר למות במיתה משונה לעיני אחיו היהודים, הוא נתלה באחד מידיו על קיר החומה נוכח בית הכנסת הגדול לעיני כל, את גופו טשו בדבש, כדי שיעונה על ידי עקיצת הדבורים והזבובים, לפני יציאת נשמתו – לאחר שהיה תלוי שעות ארוכות ניצל בדרך נס. לאחר מכן סיפר כי – "ניטלו חושיו ולא הרגיש כלל, לא בתליה ולא את היסורים המרים, וגם לא בהצלה שניצל" סיפור זה סופר מדור לדור בפי יהודי טריפולי, לאות אמת כי המוסר נפשו על קידוש השם לא יחוש יסורים כלל!".

מסר נפשו - אף שלא מת נחשב לו כמי שקיים מצוות ו'נקדשתי'

כתב השל"ה הק' (אות א ס' ס"ב): "כתב בזהר, המוסר עצמו למיתה בעבור קדושת השם, ועושה במחשבתו הסכמה חזקה בעת

קבלת עול מלכות שמים, 'ואהבת' וגו', בכל
נפשך אפילו נוטל את נפשך, אז הוא כאילו
היה הדבר בפועל, ונחשב כעקידת יצחק,
ובתנאי שיהיה צדיק בכל דרכיו, כי בקרבן מום
לא ירצה ב"ו.

קיום מצוות קידוש ה' כל יום!

ומצינו דבר נפלא בשו"ת הרשב"א (ח"ה סי'
נ"ה): "והוא אומרו, כי עליך הורגנו כל היום. וכי
אפשר ליהרג בכל יום, **אלא שבכל יום שאנו**
קורין בק"ש 'ובכל נפשך' ומסכימים על כך, הרי
הוא כאילו הורגנו באותה שעה עליו ית', כי כל
המסכים על זה, כאילו עשאו."

מעין זה כתב ב'שערי תשובה' (פרק רביעי
אות כ') לעניין כפרה על חילול ה': "ואם נהרג
והתודה לפני מותו, **מעט שנפלה עליו אימת**
מות יש לו כפרה."

נוסח ברכת קידוש השם

הנה תקנו חז"ל ברכה מיוחדת על קידוש השם, ובנוסח ברכה זו נחלקו השיטות: בפסקי ריקאנטי (סי' ע') כתב שיש לברך "על קידוש השם והנורא".

והשל"ה כתב שאם הקידוש השם מפורסם לעשרה אנשים, אזי יש לברך בשמחה "לקדש שמו ברבים" - "כדין הרבה מצוות עשה שמברכין על קיומן".

ובדרכי תשובה (סי' קנ"ז ס"ק כב) הביא משם ספר 'פני מבין' דגם לפני גוים נחשב ברבים. ולכך אם יש עשרה גוים אפשר לברך על המצווה.

ובספר 'יוסף אומץ' (סי' תפ"ג) כתב דיש לברך "לאהוב את השם הנכבד והנורא ההיה וההוה והעתיד להיות בכל לבבנו ובכל נפשנו ולקדש שמו ברבים בא"י מקדש שמו ברבים".

בשו"ת ממעמקים (ח"ב סי' ד') הביא ששמע
מנכדו של החפץ חיים הגאון ר' יהושע
לעוויןסון, שהגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד לימד
לבנו הקד' ר' נפתלי הי"ד, משם החפץ חיים,
לברך כנוסח השל"ה – לקדש שמו ברבים.

אמנם יש לציין לדברי המהר"ם שיק על
ספר המצות מצוה רצ"ז (מובא בדרכי תשובה יו"ד
קנ"ז סכ"ב) שחלק על עצם הברכה וז"ל: "ולענ"ד
לא ניחא לקב"ה לברך אותו על זה, כי כשטבעו
המצרים בים אמרו חז"ל שאמר הקב"ה מעשי
ידי טובעים בים ואתם רוצים לומר שירה
ומכ"ש בשעת הגזרה שיש ישראל קדושים
נשפך כמים דמם מסתמא לא ניחא להקב"ה
לברך אותו".

אם קידוש השם הוא מצווה התלויה באחרים

יש המקשים מדברי הרשב"א (שו"ת ח"א סי' י"ח) שאין מברכים על מצווה שתלויה באחרים שמא בסוף לא יקיימנה (וכגון מצוות צדקה, שמא לא יקבל העני וכדו'), וא"כ האין מברכין על קידוש השם שהוא דבר התלוי במרצח שיתכן שלבסוף לא יהרגנו?

ועפ"י דברי הרשב"א והשל"ה שהבאנו לעיל, דבעצם הגמירות דעת למות על קדושת השם הרי הוא מקיים מצווה דונקדשתי, הרי שאין הדבר תלוי כבר באחרים וכבר קיים המצווה.

(ושו"ר שכן כתב השל"ה עצמו וז"ל, "ואין לומר כי אין לברך ברכת קידוש השם כי אולי יחזור המעליל ויפטרנו וכמו"ש אבודרהם במ"ע ושפלתם צדק דאין מברכין אולי מחלי אהדדי ומעיקר העשה, זה אינו שייך למצות קידוש השם, דאטו אם יעשה לו הקב"ה נס וינצל כמו שניצולו דניאל וחביריו אטו לא קיים מצות ונקדשתי,

כי תיכף כשמסר גופו להריגה קידש השם בתוך בני ישראל").

האיך מברכים על מצוות קידוש ה' והרי אין מברכים על הפורעניות?

כתב האדר"ת בספר 'מענה אליהו' (עמ' צב) דבר נפלא: "ואשר הקשה על דברי הרשב"א, שאין מברכין על מיתת חייבי מיתות ב"ד משום שאין מברכין על הפורעניות, דא"כ איך כתב השל"ה והריקאנטי לברך על קידוש השם?

טעה בדמיונו לקרוא לקדושת השם פורעניות ח"ו, חס ושלום לומר כן, והצדיקים והחסידים שמסרו נפשם על קדושת שמו יתברך לא היה להם עונג בעולמם מרגעי מיתתם, ואיך נוכל לקרותם פורעניות חלילה. ולא מיבעיא קדושי עליון כר"ע וחבריו, או כר"י

מאורליינש וריעיו, אלא אף באנשים פשוטים שקידשו את השם וקנו עולמם אז, וזכו מה שאין ברי' יכולים לעמוד במחיצתן, ג"כ אין זה פורענות, רק העדן והעונג שאין למעלה ממנו.

והמגיד בשרו למרן הב"י שיזכה להשרף על קדושת השם, והאחרונים כתבו שמה שלא היה כן, הוא משום דרחמנא ליבא בעי, וכבר גמר החסיד מרנא ורבנא הב"י זצ"ל זי"ע לקבל על עצמו להשרף ולקדש שם שמים ית', ע"כ לא היה צריך עוד לזה בפועל" (וראה ע"ז לקמן בהרחבה).

"ומה דימיון דברי הרשב"א שכתב שאין לברך על מיתת החייבים, שהי' ע"י חטאם, וגם השכינה אומרת קלני מראשי, כבסוף פ"ו דסנהדרין (לא ע"ב) ואיך יברכו על זה אז, וכשלהי מגילה דאין מברכין על הקללות, שאינו בדין שיהיו כו', וק"ו במעשה מיתתם. אבל במי שמוסר נפשו על מצוות קדוש השם, הרי הוא עושה אז נחת רוח ועונג כביכול

להשי"ת, ששמו מתקדש ומתגדל בעולמו, ואיך לא יברך על מצוה חשובה שאין כמותה, שהרי היא חמורה מפקוח נפש שדוחה כל התורה כולה".

האם מברכים שהחיינו על מצוות קידוש ה'?

יש לדון אם מברכים על מצווה נשגבה זו ברכת שהחיינו. והנה בשו"ת 'פאת שדך' להגאון רבי שמואל דוד מונק זצ"ל (ח"ב בקוני' 'תורת אמת' עמ' מג הערה 152) כתב שאין מברכים שהחיינו על קריאת מגילת איכה, וטעם הדבר "מפני שאין לברך שהחיינו אלא במצוה שיש בה שמחה, ואע"פ שקיום מצות הקריאה כשלעצמו שמחה היא, מ"מ הרי נזכר בחורבן ביהמ"ק ומצטער. ומכאן נלענ"ד לפשוט הספק שנסתפקתי בו כמה זמן שהנהרג ח"ו על קידוש השם ית' לא יברך שהחיינו על מצות קידוש

השם, ועוד שעל המיתה לא מסתברא לשבח את הקב"ה שהחיינו עד כאן".

עוד ראיתי משם ספר 'באר חיים' על הרמב"ם (ח"ב סי' לח), שכתב דאפשר דכיון שכל יום בקריאת שמע, צריך לחשוב ולכוון שמוכן הוא ללכת על קידוש "בכל נפשך", הרי זה כמו שקידש את ה' בכל יום ובכל זמן, וממילא אין זו מצווה הבאה מזמן לזמן אלא מצווה יומית, הלכך כשבאה לידו מצווה זו בפועל – שוב אין צריך לברך שהחיינו.

קטן שנעקר על קידו"ה אם יכול אביו לברך עבורו

בשו"ת שיח יצחק (סי' ק"ה) כתב: ויעוין בספר שקל הקודש שנצמד לספר תורי זהב על שיה"ש, במעשה נורא שהובא שם כשהרגו בנו הקטן דהגאון דבאמבערג ז"ל, באשר קידש ה'

ולא כרע בפני עבודה זרה, העמיד עצמו לפני כל הקהל לפני ארון הקודש, ובנו מונח על צידו, ופתח הארון הקודש ואמר בבכיה רבה לפני ס"ת על הכל יתגדל ויתקדש וכו', עש"ב. והא דלא בירך ברכה הנ"ל, יען דהוא בעצמו לא עשה המצוה.

הילד שמסר נפש על קדושת השם

זוה דבר המעשה הנורא הנ"ל כפי שהביאו בהגהה ל'שקל הקודש' עמ' רכו: "אמר המסדר: אגב אכתוב כאן מעשה שהיה מה שגרמה שכרות, שסיפר לי הגאון אאזמ"ו המחבר זצ"ל שאמו הצדיקת והחסידה זצ"ל היתה בת הגאון הצדיק והחסיד מהור"ר נטע אוטיץ זצ"ל אבד דק"ק באמבערג והמדינה, הצדיקת הלז היה לה אח קטן לערך בן ט' שנים, ואף שהיה עוד קטן בשנים היה עוסק ומיגע עצמו ללמוד תורה, והיה לו רבי איש

אחד ממדינת פאלען שלמד עמו שהיה צדיק ות"ח אך היה בו מום זה שהיה אוהב שכרות. פעם אחת הלך עם תלמידו הקטן [שמו הטוב נשכח ממני] על הרחוב ופגע בהם פראצעסיהן שנסעו עם ע"א שלהם ותבעו אותו לכרוע לע"א שלהם, והזקן הרב של הקטן שהיה שכור כשכרותו של לוט היה עושה חפצם והיה כורע ונופל לפני ע"א שלהם ולא היה עומד בניסיון, אבל תלמידו הקטן בן ט' שנים עומד בפרץ בניסיון, והיו אומרים לו הלא הזקן מלמד שלך כורע ונופל ואתה אינך רוצה? ולמה תהיה אתה הגורם שאנו ממתים אותך?!

אבל הקטן היה עומד פרץ ולא היה כורע ומשתחוה, והיו מכין אותו עד שתצא נשמתו או סמוך לה. דזה לא היה בזכרון של אאזמ"ו הגאון זצ"ל אי מת מיד תחת ידיהם של ערלים האלו או אי היה קצת חיות בו. והיו נוטלים אותו ונשאו אצל אביו הגאון זצ"ל, והדבר נשמע מיד ובאים כל הקהלה אצלו, וכשהיה

רואה את בנו ושמע הדברים האלו היה מעמיד פני עצמו לעיני כל הקהל אצל הארון הקודש שהיה עומד בחדרו ובנו מונח על צדו, ופתח הארון הקודש ואמר בבכיה רבה לפני ספר התורה, על הכל יתגדל ויתקדש וגו' ושבחים רבים להודות לו לד' יתברך שמו שנתן לו הזכייה הגדולה הזאת להיות לו בן שמסר נפשו על קדושת שמו יתברך, וגעו כל העם בבכייה גדולה.

ולחזקן הזה היה אומר שבזה יוכל לראות כמה גדולים דברי חז"ל שהנותן עיניו בכוסו כל העולם נעשה לו כמישור (כדאיתא בילקוט שמעוני על משלי רמז תתק"ס), דודאי אי לא היה שכור היה עומד בפרץ, וחזקן הזה מקבל עליו תשובה גדולה".

הניצול ממיתה על קדושת השם האם יברך הגומל?

בספר "אהל משה" לחומש בראשית עורר
מה דינו של אדם שמסר עצמו למיתה על
קדושת השם, ולבסוף ניצל – האם צריך לברך
הגומל?

וכתב עפ"י דברי החיד"א במחזיק ברכה
(או"ח סי' רי"ט) שחוקר אם כשלבסוף לא נעקד
יצחק הי' צריך לברך הגומל, ובסו"ד כתב:
"אפשר גם להריב"ש (דס"ל דהני ד' דחייבים לברך
הוא לאו דוקא), לא אמרוה אלא בצרות דשכיחי
ודברים הבאים לאדם בעל כרחו שלא מדעתו
מעין דוגמא להני דנקט – שנפל עליו כותל או
שור או ארי' או גנבים, אבל אם מסר עצמו על
קידוש ה' במצות וניצול, לא נתחייב לברך,
דאדרבה – אם היה נשרף או נהרג וכו' על
קדושתו ית' היא העולה ואהניה לי' מכל חי
העוה"ז, וקרינן ביה 'למען יאריכון ימיו' –
בעולם שכולו ארוך".

מרן הבית יוסף הובטח שיזכה למות על קידוש השם

הבאנו לעיל שהמגיד בשרו לבית יוסף שיזכה למות על קידוש השם. וכפי שכתב הבית יוסף עצמו בספרו "מגיד מישרים" (בו כתב הדברים שנתגלו לו ע"י המגיד) בפרשת וזאת הברכה במה שנתגלה לו ב'אור ליום א' ט' לשבט:

"כמו דמלילנא בך, ואזכך לאתוקד' בארץ ישראל ברבים לקדשא שמי בפרהסיא, ותיסק לעולתא לרעוא על מדבחי. ויסק רוחך כקטורת בוסמין קדמאי, ואפרך יהא צבור ומונח על רצון מזבחי.

ואזכך למגמר חיבורא דילך לאנהרא ביה עיני כל ישראל דהא כל עמין חכמי' נבונים ומשכילים ישאבון מחבורא דילך דאקריא בית יוסף, יריון מדשן ביתך, יפוצו מעינותיך חוצה, חכמות בחוץ תרונה, ושמך יזכר בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וכל עת שיזכירוך בבית המדרש

יעלה ריח אפרך כקטורת בוסמין. ופוק חזי מאי אדביקת ולמאי תזכה לקדשא שמי ברבים כך שלמה בחירי זכה יתכן והוא רבי שלמה מולכו שנעקד עקידהו"ש". הבטחה מופלאה זו מוזכרת בעוד מקומות בספרו זה בפרשת וישב ויקהל ועוד.

האם אכן מת הבית יוסף על קידוש ה'?

ובאמת יש לברר, שהלא ידוע שהבית יוסף נפטר בהיותו כבן פ"ז שנים ולא נעקד, והאיך נתקיימו דברי המגיד שיזכה למות על קידוש השם?

וכבר עמד בזה הגאון רבי דוד לוריא – הרד"ל, וז"ל בספרו 'קדמות ספר הזהר ענף חמישי ד"ה כי הנה: ונראה שלא הוצרך הדבר, כי אם שיזכירנו תמיד המגיד על זה, ויקבל הרב בית יוסף על עצמו הדבר למסור נפשו כשיבא

לידו בקרוב, ובזה יצא ידי חובת הכוונה של המגיד, או שהיה בזה טעם אחר שלא נתקיים".

אמנם הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א הביא בספרו טעם ודעת פרשת חיי שרה: "ובסוף ימיו תמה בית יוסף שלא זכה לכך, והמגיד השיב לו שהוא זכה למצוה גדולה יותר - דהיינו לחיות על קידוש השם, דבמיתה מוסר נפשו פעם אחת אבל בחייו מוסר נפשו יום יום לקיים רצונו ית"ש".

בספר 'אור אלחנן' (ח"א עמ' ר"כ) מובא שמרן הגר"א וסרמן הי"ד שאל למרנא החפץ חיים זי"ע, מדוע באמת לא זכה הבית יוסף למות על קידוש ה' כדברי המגיד? וענה לו החפץ חיים (בתרגום חופשי מאידיש): "שתהיה בריא ר' אלחנן, לזה המבקש את האמת אין כאן קושיא, ולזה שאינו מבקש האמת לא יועיל שום תירוץ".

ובביאור דברי החפץ חיים, כתב הגאון
הצדיק רבי ישראל אלי' וינטרוב זצ"ל ביאור
נפלא ספר בסוד ישרים תרומה תשמ"ו:
"נתבאר בקשר לעיל גם בענין הבטחת המגיד
להבית יוסף שיהיה נשרף על קידוש השם,
וידוע דהבית יוסף נסתלק מעולמנו על מטתו
ואיך אפשר שלא תתקיים הבטחתו ית'? ושאל
הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל להחפץ חיים זצ"ל
זה, והשיבו - מי ששואל אי אפשר להסבירו,
ומי שיודע אין צריך להסבירו עכ"ל".

ענינו, דהרי מהות מסירות נפש היא רק
מסירת חייו מתוך בהירות ההסתכלות הנ"ל
דהכל אפס לעמתו ית' וכמש"נ אם כן יכולה
היא להתקיים גם במי שיסתלק על מיטתו גם
כן, ואין חסרון שריפת האש משנה בזה כלום -
רק העיקר הוא ההגעה אל מסירת הנ"ל, ונקרא
מיתה על קידוש השם, והבן".

ועוד אפש"ל שעיקר הבטחתו של המגיד
היתה שיזכה לקדש את שמו יתברך, ובאמת

זכה הבית יוסף לקדש את שמו ית' ע"י חיבורו הגדול.

יש מי שהביא מכתב יד תימני לספר מגיד מישרים עם הגהות ר' יצחק ב"ר אברהם ונה, ובו מובא גם סיפור מעניין אודות מסירת נפש על קדושת השם שזכה לה מרן הבית יוסף. וז"ל:

"ואני הצעיר המעתיק זה הספר מצאתי כתוב בשם רבי דוד חברוני ז"ל שישב ר' יוסף קארו זק"ל במערת אליהו י"ב חדש, ונמשך עליו עמוד של ענן, והיה עוסק בתענית כל ימיו חוץ משבתות וימים טובים. והיה מתנבא שעתידה צפ"ת ליחרב ועתיד להתחדש על שונאי ישראל גזרות קשות. ונכנסו אצלו אנשים יהודים ודימו שהוא מלך המשיח. והיה עימהם מלך ושמו דנו"ק והחמיס עליהן ואמר, אין המלך המשיח יוצא אלא מזרע עשו.

ונשמע הדבר אצל השלטון עתמא"ן, ושלה
 סריסים להביא את ריק"א מחברון – והלך
 ריקא עם הסריסים עד שהגיע אצל המלך,
 ואמר לו המלך שימיר ולא רצה. וכיון שלא
 רצה אמר, נאמר על המשיח 'למה רגשו גויים
 ולאומים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ על ה' ועל
 משיחו'.

מיד עשה לו מדורה של אש והכניסו
 ריק"א לתוכה, ונעשה לו נס ויצא מעיין גדול
 מתוך האש וכיבה האש ויצא. ובעונותינו
 הרבים נשרפו אותן האגדות (שלא התפרסמו בספר
 מגיד מישרים), לפי שנכנס לתוך האש. וסיפרו
 שחיבר מפי השכינה שהיתה מדברת עמו פנים
 בפנים ואומרת לו 'ובתר הכי תתוקד על
 קדושת שמי ותסתלק כעמר נקי. עד כאן
 מצאתי כתוב מפי ר' דוד ז"ל".

מדוע קינא המשגיח דפונוביז' זצ"ל בגוי היפני?

בעניין נשגב זה של הזכות הגדולה למות על קידוש שמו ית' - מן הראוי להביא מעשה נורא: כשהיתה ישיבת מיר בגלות שנחאי, התכוונו היפנים (ששלטו אז על שנחאי) להרוג את כל בני הישיבה ע"י שיעלו אותם על ספינה, ובלב ים יפציצו את הספינה רח"ל. ברגע האחרון התגלה הדבר ע"י גוי אחד שסיפר על המזימה. ובחסדי שמים נתבטלה המזימה. חיפשו היפנים את אותו גוי, תפסוהו והרגוהו בעינויים קשים.

לבני הישיבה הדבר כאב מאד, שאותו גוי חסיד אומות העולם - שהיה שליח להצלתם נהרג, האם שכרו של הגוי?! החליטו קבוצת בחורים להיכנס למשגיח רבי יחזקאל זצ"ל ולשאול אותו ע"כ בבחינת 'הודיעני נא את דרכך'.

ואכן קבוצת קטנה של מקורבים עלו
לחדרו, וקודם שדפקו שמעו קול בכיות בוקע
מתוך החדר ושמעו את רבם מתפלל לקב"ה:
"רבש"ע, הלא הגוי הזה הוא סוף כל סוף גוי,
והוא לא עבד לך את החיים שלו, והוא עזר רק
פעם אחת את בני הישיבה ולא יותר - ואתה
נתת לו כזו מתנה שאין לשער! למות על קידוש
ה'! ואני יחזקאל יהודי שעובד לך כל השנים,
כל כך רוצה כזו מתנה, ואני לא זכיתי לכזו
זכות?!". (מספרו של הג"ר אלחנן הערצמן – תלמידו של
מרן המשגיח רבי יחזקאל זצ"ל משנות שנחאי)